

JÁSZKUNSAÉG

A TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTŐ TÁRSULAT SZOLNOK MEGYEI SZERVEZETÉNEK FOLYÓIRATA

FEGYVERBE!
FEGYVERBE!

Berény

1959. MÁRCIUS

V. ÉVFOLYAM I. SZ.

JÁSZKUNSAÉG

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Szolnok Megyei Szervezetének folyóirata.
Megjelenik negyedévenként.

1959. március.

V. évfolyam, 1. szám.

Felelős szerkesztő:

Szurmay Ernő

Szerkesztőbizottság:

Császtvay István, Cservenyák Emil, Kisfaludi Sándor, Lévai István, Mészáros Ferenc.
Szerkesztőség: Szolnok, Kossuth tér 4. szám. Telefon: 16—28.

Csekkszám: 171—395—527.

TARTALOM

HARCBAN SZOLNOKÉRT	1
Szabó Lajos középiskolai tanár, Szolnok.	
A NAGYKUNSAÉG VILÁGA MÓRICZ ZSIGMOND MŰVÉSZETÉBEN	7
Kiss Tamás középiskolai tanár, Debrecen.	
AZ ALFÖLD FÁSÍTÁSÁNAK EREDMÉNYEI SZOLNOK MEGYÉBEN	11
Tóth Károly erdőmérnök, Szolnok.	
MŰEMLÉKEK SZOLNOK MEGYÉBEN: II.	16
Kaposvári Gyula múzeumvezető, Szolnok.	
NAGY IDŐK TANÚI	17
Dr. Kardos Józsefné könyvtáros, Szolnok.	
TERMELÉSSZERKEZETI MEGGONDOLÁSOK SZOLNOK MEGYE SZIKESEIN	26
Szarvas Ferenc főmérnök, Karcag.	
ATOM — FELEMELKEDÉS VAGY PUSZTULÁS	31
Dr. Lajos István főorvos, Szolnok.	
ÚTINAPLÓ II. JÓZSEF CSÁSZÁR KIJEV—MOSZKVA—LENINGRÁD-I UTAZÁSÁRÓL	35
Kaposvári Gyula múzeumvezető, Szolnok.	
A MAGYAR ÉS A SZLOVÁK TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KAPCSOLATAI	40
Dr. Vaclav Kral, a Csehszlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének munkatársa, Prága.	
A TÁRSULAT ÉLETÉBŐL (Lévai István)	44
FOLYÓIRATSZEMLE (Sági Pál)	46
ADATOK MEGYÉNK BIBLIOGRÁFIÁJÁHOZ (Sági Pál)	48
MŰMELLÉKLET: I—IV. tábla	

A címlapon:

Berény Róbert: *Fegyverbe! Fegyverbe!* c. 1919-es plakátja.

Harcban Szolnokért

(A magyar Vörös Hadsereg és a szolnoki munkásság hősi harca 1919-ben)

1919. április 16-án a román imperialisták — az antant biztatására — katonai támadást indítottak a Magyar Tanácsköztársaság ellen. A székely hadosztály áruháza következtében hatalmas rés tátongott a Vörös Hadsereg arcvonalán. A román bojárak csapatai az arcvonal egyes szakaszain szinte akadálytalanul nyomultak a Tisza felé. A fiatal proletárállam igen nehéz helyzetbe került. Szovjet-Oroszország proletáriátusának erejét lekötötte az intervenciók elleni harc. Saját erejéből kellett felvennie a harcot a többszörös túlerővel szemben. E válságos helyzetben a munkásosztály legjobbjai megkondították a vészharangot. A Vörös Újság április 22-i száma drámai hangú felhívást közöl: „Vészelyben a forradalom! Be a Vörös Hadseregbe!” A felhívásra — mintegy válaszként — a munkások, nincstelen parasztok és az értelmiség legjobbjai ezrével jelentkeztek a proletárhaza védelmére.

A szolnoki munkásság már a veszély első napjaiban bebizonyította áldozatkészségét. A szakszervezetek összvezetősége Pálffy János javaslatára határozatot hozott: „... aki a termelőmunkában nem okvetlenül szükséges, az azonnal jelentkezzen a Vörös Hadseregbe. Az itthon maradtak munkásszázadokba szervezve készütségekbe álljanak!” (Sz. Á. L. XI. — 2314.) A határozat szellemében a szakszervezetek tagsága tömegesen jelentkezett katonának. Szolnokra érkezett a Vörös Hadsereg központi toborzó tisztje, Ferencsik Imre, s a helyi direktórium segítségével megszervezte a Vörös Hadsereg Toborzó Irodáját. A Király-kávéházban (mai Tisztiklub) működő Toborzó Iroda nem győzte a jelentkezők felvételét, ezért egy másik jelentkezőhelyet is létesítettek.

Szolnok proletáriátusa lelkesen a Tanácsköztársaság védelmére sietett. A MÁV műhelyben (ma Járóműjavító Ü. V.) már a proletárdiktatúra kikiáltásakor megalakult a Vörös Őrség. Április közepén pedig több mint 300 munkás jelentkezett a hadseregbe. Az üzemben dolgozó volt orosz hadifoglyok szinte kivétel nélkül fegyvert fogtak a magyar proletárforradalom védelmére. Száztizenötven jelentkeztek a magyar Vörös Hadseregbe.

A haza védelmére a pedagógusok is fegyvert fogtak. A szolnoki tanítóság gyűlésén Bogdy Gellért tanító és Orosz György gimnáziumi tanár tartottak lelkesítő beszédet. A tanítóság nevében Brozik Pál tett fogadalmat: „... az új rendszert megvédjük és nem hagyjuk el soha, soha, soha!” (Sz. Á. L. XI.—2374. Fegyelmi ügyek.) Czákó Gyula az otthonmaradtak nevében beszélt: „Az esetleges ellenforradalmat vérbe fojtjuk!” (Sz. Á. L. 526/1927.)

1919 válságos napjaiban a fiatalság méltóan viselkedett nagy elődéhez, a 48-as ifjakhoz. Az ifjúmunkások és diákok tömegesen jelentkeztek a Tanácsköztársaság védelmére. Szolnokon Weisz Andor kommunista ifjúmunkás szervezte a fiatalokat vöröskatonának. A MÁV műhelyből 41 ifjúmunkás, a Kereskedelmi Iskolából 13 diák vonult be a hadseregbe. Sajnos, nincs pontos adatunk arra, hogy Szolnokról hány fiatal harcolt a Vörös Hadseregben. De a Toborzó Iroda volt munkatársa, Szabó János visszaemlékezése szerint „százával jelentkeztek a fiatalok, olyanok is, akik koruknál fogva még a puskát sem bírták volna el”.

A Vörös Hadseregnek e válságos napokban mindenkire szüksége volt, aki kész volt harcolni a munkáshatalomért.

Április 30-án a román csapatok Szolnok térségébe érkeztek. A II. Vörös Őr zászlóalj a Blaskovich-majornál sikerrel felvette a harcot a román erőkkal, de a rendőrökből és nemzetőrökből alakult II. vegyeszászlóalj áruháza harcoló egységeket visszavonulásra kényszerítette.

Eközben Szolnok proletáriátusa május 1. ünnepére készült. Vörös zászlódíszben pompázott a város. A Kossuth téren emelvényeket ácsoltak a szónokok részére, de az egyre inkább hallatszó ágyúdörgés megzavarta az ünnepséget. A városháza erkélyéről beszélő Vágó Béla szavait teljesen elnyomta az ágyúk förtelmes dőreje. Az ünnepség ideje alatt munkásszázadok vonultak fel a Kossuth téren; átkeltek a Tisza-hídon, és lázas sietséggel dolgoztak a védelmi vonal megerősítésén. Délben trén-

kocsik és lovasok rohantak át Tiszántúlra, hogy Kengyel-laposon felvegyék a harcot az ellenséggel. Délután a katonai helyzet teljesen zavarossá változott. Öt óra tájban a vörös csapatok a túlerővel támadó románok elől kénytelenek voltak visszavonulni. A visszavonuló csapatok rendezetlen sorokban elhagyták a várost. Néhánszáz vöröskatonára, élükön egy alig 20 éves parancsnokkal, a Tiszahíd védelmére beásta magát a folyó jobbpartján. A híd felrobbantására nem kaptak parancsot. Néhány óras várakozás után — a románok ugyan nem támadtak —, a bekerítés veszélyétől tartva, ez a zászlóalj is visszavonult.

A Vörös Hadsereg csapatai tehát kiűrtették Szolnokot. A román hadsereg előretolt egységei május 2-án éjszaka tüzelőállást foglaltak az Aranylakat vendéglő körül (a mai Vidámkert helyén), de nem kísérelték meg a város elfoglalását. Az ellenséges csapatok a Szolnok-rákóczi-falvai műút oldalába ásták be magukat. Az ágyúcsövek Szandaszőlős környékéről meredtek Szolnok felé.

A Vörös Hadsereg kivonulása után rögtön felütötte fejét Szolnokon az ellenforradalom. Thurzó Lajos főhadnagy, Bordás-Lassenberg Antal hadnagy és Kuster Andor vezetésével az ellenforradalmárok már április közepén szervezkedtek a munkáshatalom ellen (Sz. Á. L. 1710—1921. Fegyelmi iratok). Május 2-án napiparancsban közölték, hogy az antant haderő parancsnokságának teljes megelégedésére átvették a hatalmat. „Akiknek gondolkodása a jelenleg beállott helyzettel nem egyezik, az fegyveresen pusztíttatik el!” — fenyegetődött napiparancsában Pokorny csendőrszázados. Május 2-án a Fehér Gárdának már 7—800 kiszolgált tiszt tagja volt. A városparancsnok Appel százados lett. Scheftsik György, a későbbi vármegyei aljegyző is parancsnoki beosztást kapott.

A Fehér Gárda megalakulása után rögtön hozzáfogott a város „megtisztításához”. Szerencsére a direktórium tagjai elmenekültek, a kommunisták legjobbjai pedig illegalitásba vonultak. A boszúért lihegő ellenforradalmárok többsége ekkor üldözöbe vette a visszavonuló vörös csapatokat, de Abonyinál elfogyott a bátorságuk és megállottak. A Szolnokon maradt „trzs” hirdetményeivel próbálta megfélemlíteni a lakosságot: „Felhívjuk az... összes munkásságot, szakszervezeti tagokat és azokat, akik az utolsó... 6 hónap rettenetes bűneiben magukat exponálták, hogy... fegyverüket, lőszerüket és bármely más katonai felszerelési... ma délután 5 óráig a kapunál lévő... adják át. Aki ennek a rendelkezésnek nem tesz eleget, kivégeztetik. Szolnok, 1919. május 2. Katonai állomásparancsnokság”. A Fehér Gárda falragaszának szövege csak rongált példányban maradt ránk, mert kiragasztásuk után a lakosság lekaparta a házak faláról.

Amíg Szolnokon az ellenforradalmárok garázdálkodtak, Budapesten május 2-án ülést tartott a Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács. Az ülésen szóba került a kapituláció kérdése is. A jobboldali szociáldemokraták a polgári kibontakozást javasolták. Böhm Vilmos már ezt megelőzően elrendelte a fegyvernagyvást. A kommunisták nevében Kun Béla beszélt: „Amíg van rá mód, küzdenünk kell minden erővel a proletariátus diktatúrájának fenntartásáért. Küzdeni egészen addig, amíg egyetlen egy lehetőség van arra, hogy egy fegyvert elsüthetünk. De a küzdelem a fegyver elsütéséből, a szuronyrohamból, az organizálásból, s nem szavaltból, nem tapsból, nem az éljenzésből és a fogadkozásokból áll”. (Kun Béla: A Magyar Tanácsköztársaságról, Bp. 1958.) A Tanács a kommunisták javaslatát fogadta el. Megindult a proletariátus fokozott mozgósítása. Egyik napról a másikra új munkásezredek alakultak. Két nap alatt kilencvenezren léptek be a hadseregbe. A magyar munkásosztály szent fogadalmat tett, hogy megvédi szeretett hazáját, a Magyar Tanácsköztársaságot az antant intervenció csapataitól.

Május 3-án a Cegléden állomásozó alakulatok parancsot kaptak Szolnok visszafoglalására. A támadást előkészítő parancsnokság a támadás tervének kidolgozásakor még nem tudta, hogy a románok bevonultak-e a városba, illetve milyen erővel tartják azt megszállva. A parancsnokság nyílt arcvonalattámadást rendelt el. Az előzetes tervek szerint a jobbszárnyon a tengerészdandár, közepén az I. vörösezred, balszárnyon a bihari vörös zászlóalj támadott. Tartalékknak az I. vadász zászlóalj és a nemzetközi vörösezredet hagyták. A támadás május 3-án reggel 7 órakor indult. A vállalkozás parancsnokai Szamuely Tibor és Steinbrück Ottó voltak. Beosztott parancsnokok: Moussung Nándor, Seidler Ernő. Politikai megbízott: Kemény Oszkár.

A támadó csapatok Abonyig zárt sorokban jöttek. Abonyinál az ellenforradalmárok géppuskatüze harcalakzat felvételére kényszerítette a felvonuló csapatokat.

A Fehér Gárda ezalatt Szolnokon a románok bevonulását várta. Meg voltak győződve arról, hogy végleges győzelmet arattak a kommunisták fölött. Megdöbbenésük és riadalmuk pánikszerrévé vált, amikor Házy Dezső abonyi földbirtokos a Vörös Hadsereg csapatai elől menekülve jelentette, hogy a munkásosztágok rendezett sorokban jönnek Szolnok felé. A fehérek nem akarták elhinni ezt a hírt. Kételkedésükben nem csekély szerepük volt a támadó vörös csapatok hírszerzőinek sem, akik alaposan félrevezették a fehérek parancsnokságát. A proletár egységek megindulásakor a ceglédi telefonközpont felhívta Szolnokot, hogy érdeklődjön: bent vannak-e már a románok a városban? A szolnoki központ nemleges választ adott és azt kérdezte, hogy kivonultak-e a vörösök Ceglédre? — Igen — hangzott a válasz —, menekülnek Budapest felé. (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok, 1920. január 30.) A ceglédi telefonközpont — a hírszerző-szolgálat megbízására — tudatosan félrevezette a Fehér Gárda parancsnokságát. A Vörös Hadsereg támadó csapatai ekkor már Abonynál jártak, nemhogy menekültek volna Budapest felé.

Délután 2 óraker a támadó I. vörösezred, a bihari vörösezred és a tengerészdandár félköralakban bekerítették a várost. A fehérek elhatározták, hogy felveszik a harcot. A szolnoki munkásság azonban meghiusította a sebtében kovácsolt tervet. A MÁV Műhely elől titokzatos rendeltetésű teherautók indultak az abonyi út felé. Előkerültek az elrejtett fegyverek és Szolnok proletáriátusa — a MÁV Műhelyben dolgozó munkások vezetésével — hátbatámadta az elszántan védekező ellenforradalmárokat. Megsemmisítették a fehérek előretolt őrsét, majd Scheftsikék kartáccsal tűzelő ágyúit ellen vonultak, és azokat is elnémították. (Sz. Á. L. 7362—1920.)

A szolnoki munkásság tevékenységéről emlékiratában a Fehér Gárda egyik tisztje ezeket írta: „... két óra, fél három tájt az ágyúzás már igen közel hallatszott. Nem sokkal később a teherpályaudvar üres vagonjainak oldalához lapulva harcrendben jöttek a fegyveres munkások. Közöttük asszonyok és leányok Manlicher-karabéllyal a kezükben. Az első rajvonal után egy stráfkocsin fiatal gyerkőcök hajtottak be a városba felvöröslobogóva, az Internacionálét énekelve. (Dr. Kele József: A vörösök Szolnokon és a Jászságban. Szolnok, 1926.)

Közben a reguláris csapatok is benyomultak a városba. Véres utcai harcok után a fehéreket teljesen kiszorították Szolnokról.

A város lakossága óriási lelkesedéssel fogadta a Vörös Hadsereg csapatait. Munkáslányok és asszonyok vörös szalagokat kötöttek a bevonuló katonák fegyvereire, és virágokat szórtak lábuk elé.

A Fehér Gárda életben maradt tagjai a Tiszántúltra menekültek. Május 4-én az ellenforradalmárokat a Tisza balpartján lévő tüzelőállásukból is kiszorították a leleményes vöröskatonák. Földdel töltött hordókat gurítottak maguk előtt a hídon, és e fedezék mögött átkeltek a Tiszán. A Fehér Gárda töredéke ekkor a szajoli töltés mellé húzódott vissza.

Javában állt a harc Szolnokért, amikor befutott az állomásra Szamuely Tibor páncélvonata. A proletárdiktatúra rettenhetetlen hőse közismert, híres felhívásában nemcsak a szolnoki burzsoáziát figyelmeztette: „A burzsoáziához nem fordulok semmiféle kérelemmel, csak azokat a szavakat véssé emlékezetébe: aki a proletáriátus hatalma emeli fel kezét, az saját halálos ítéletét írta alá. Az ítélet végrehajtása a mi feladatunk!” (Dr. Kele: idézett mű, 100. oldal.) A forradalomnak tett ígéretéhez Szamuely kérlelhetetlenül hű maradt. A haditörvényszék ítélete alapján 40 ellenforradalmárt kivégeztetett.

Szolnok visszafoglalása után a front időlegesen megmerevedett. A hadmozdulatok végrehajtását gátolta a folyó hatalmas áradása. „A Tisza tengerre áradva védi a Magyar Tanácsköztársaságot” — írta a Proletár Hadsereg c. újság. Az említett lap ebben nem is túlzott, hiszen 6—8 kilométeres árvíz övezte délről és keletről Szolnokot. A románok a támadást nem merték megkísérelni, de sűrűn ágyúzták a várost, s jelentős anyagi károkat okoztak.

A tiszai front májusi eseménytelenségét az I. vörösezred május 23-i támadása szakította meg. Az ezred műszaki százada és a tengerészdandár járőrei Appelschoffer nevű parancsnok vezetésével a Dohánybevéltónál átkeltek a felduzzadt folyón. Az ártéren a Móricz-liget (elpusztult erdő) fedezete alatt az árvízi „százlábú” hídhoz hajóztak. Csendben eltávolították, illetve megsemmisítették a románok drótakadályait, és támadást indítottak az Aranylakatban géppuskafészket létesítő román tisztí kü-

I. számú parancs.

A forradalmi kormányzótanács, amely e pillanatban nemcsak Magyarország proletáriátusainak, hanem a világ összes elnyomottainak érdekeit képviseli megbízott azzal, hogy úgy a fronton, mint a front mögött a rendet és a fegyelmet biztosítsam. Feladatom megvalósítására **rendelkezéseimre áll minden eszköz és én élni is fogok ezekkel az eszközökkel, ha annak szükségessége merülne fel.**

Nem hinném, hogy ez eszközöket a keleti hadsereg katonáival szemben alkalmazni kényszerítve lennék, meg vagyok győződve arról, hogy e hadseregnek minden katonája át van hatva attól a tudattól, hogy a proletariátus hatalma és ezzel együtt a proletariátus egész léte, jövődő boldogsága veszélyben forog, s ennek a veszélynek elhárítása érdekében **a magyarországi proletár vörös hadsereg minden katonájának készen kell állania a legnagyobb áldozatokra is, még ha vérebe, életébe kerülne is.** A vörös hadsereg katonái proletárkötelességüknek csak akkor tehetnek eleget, ha öntudatos forradalmi fegyelem kovácsolja acélkeménnyé, áttörhetetlen falankszá sorainkat, amelyről vissza kell pattannia minden támadásnak, a szövetségzett nemzetközi ellenforradalom minden kísérletének.

A proletariátus osztályellenségeihez, a burzsoáziához nem fordulok semmiféle kérelemmel, csak azt szeretném, ha ezeket a szavakat vésné emlékezetébe:

Aki a proletariátus hatalma ellen emeli fel kezét, aki nyílt, vagy rejtett uton ellenforradalmat szít, vagy elősegít, illetve elhallgat, aki a forradalmi kormányzótanács és hadseregfőparancsnokság minden rendelkezéseit végre nem hajtja az a saját, halálos ítéletét írta alá. Az ítélet végrehajtása a mi feladatunk.

És a rend fentartására minden ellenforradalmi megmozgás csirájában való elfojtására **nem fogok visszartenni semmiféle eszköztől.**

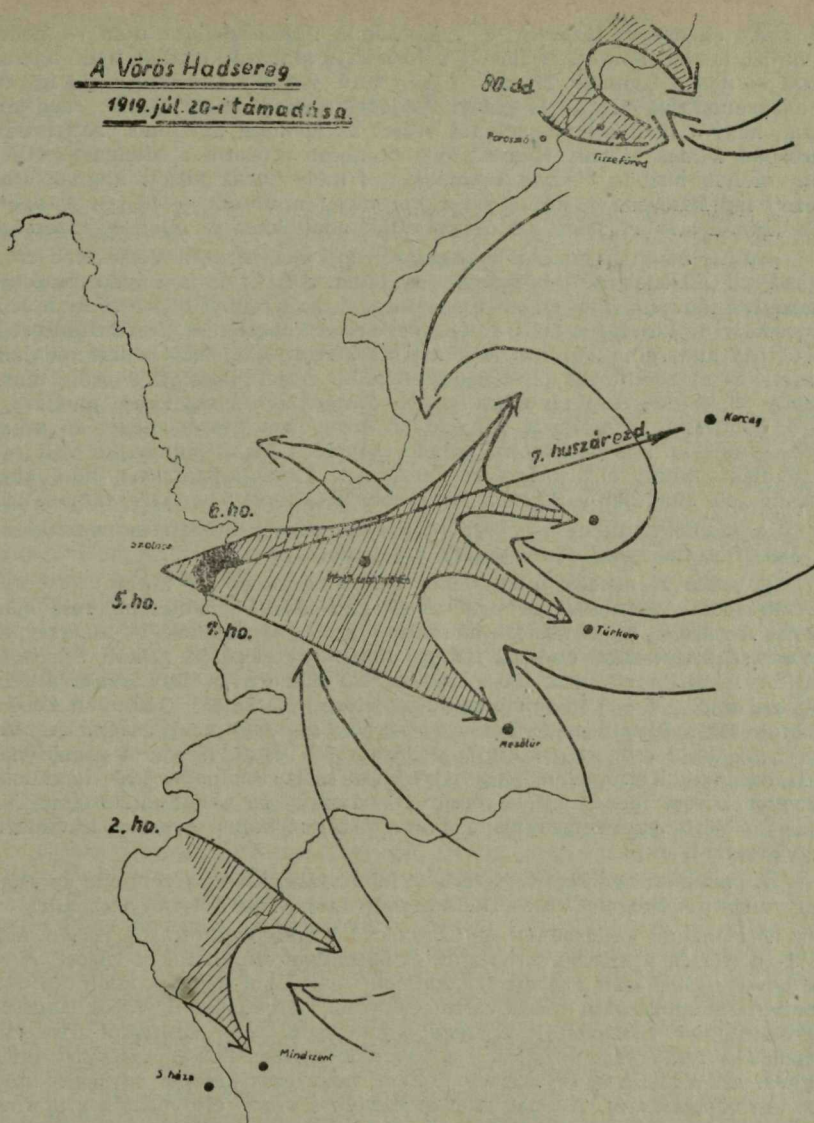
Szolnok, 1919 április 23.

Szamuely Tibor

a keleti hadsereg rögtönítélő
törvényszékének elnöke.

A Vörös Hadserég
1919. júl. 20-i támadása.

lőnítmény ellen. Ezzel egyidőben egy vöröszászlóalj a hidon keresztül intézett főrgeteges rohamot az intervenciók ellen. Az ellenséges géppuskafészek legénységei elmenekültek, illetve megadta magát. A két irányból támadó egységek — miután egyesültek —, tüzérségi támogatással előre nyomultak Szandaszőlősig. A továbbjutásukat azonban lehetetlenné tette a Szajol irányából várható román támadás, amely elvágtatta volna a visszavonulás útját. A bátor vállalkozás még így is eredményes volt, mert visszaszerezte a május első hetében elvesztett hídfőállást. Egy héttel később a román bojárok megkísérelték a tüzelőállás visszafoglalását. Június 1-én nehéz ágyúkkal bombázni kezdték a híd környékét és a Dohánybeváltó mögötti városrészt. Június 2-án éjjelkor az ellenséges tüzérség a hídfőállásra összpontosította tüzeit, majd gyalogsági rohamot indított. A vörös egységek hőiesen állták a harcot, de a túlerő felszorította őket a hídra. A híd közepén a Köblös zászlóalj kézitusában megállította a nagy erővel támadó románokat, sőt ellentámadással visszaszorította azokat állásaik mögé. (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok, 1920. február 19.)

Az ellenséges tüzérség — gyalogságuk visszaszorítása után — nehéz ágyúival a várost kezdte lőni. „Ártatlan gyermekek, asszonyok, civilek lelik borzalmas halálukat — írja a Szolnoki Munkás c. lap 1919. július 1-i száma, majd így folytatta —, ... ha azonban az ellenséges gránátlövedékek becsapódásait nézzük, meg kell állapítanunk, hogy... nem rendszertelenül vezeti az ellenség ágyúinak irányítását. Ebben a városban kémekek járnak. Kémekek, akik pontosan értesítik a túldoldalon álló ellenséget, hogy melyik házban vannak csapatok..., s mely házak között állanak ütegeink”. Az idézett lap feltevése — amint azt akkor megállapították — nem volt alaptalan. Sajnos, nem derült ki, hogy kik irányították adataikkal az ellenség tüzérségét.

Július 20-án hajnalban a tiszai fronton megindult a Vörös Hadsereg általános támadása. „Elsőnek a 7. hadosztály esapatai keltek át a folyón. Három csoportba tagozódva támadtak: az északi csoportot a 6. hadosztály 101. ezrede, a középsőt a 7. hadosztály 4. ezrede, a délit a tengerészezred képezte. A Vörös Hadsereg tüzérsége rövid idő alatt elhallgattatta a román hadseregnek a Tisza keleti partján felállított ütegeit, és megbénította az ellenség ellenálló erejét. Délelőtt 9 óráig már a 6. hadosztály 33. ezrede és a támadást kísérő ütegek is a Tisza keleti partjára jutottak, s az 5. hadosztály a szolnoki pályaudvar környékén készen állott az átkelésre. Este 9 óráig már az egész szolnoki támadó csoport a Tisza balpartján volt és ott széles hídfőállást foglalt el.” (Münnich Ferenc: A Tanácsköztársaság hősi küzdelmeiről.) A csapatok átkelését a Szolnok térségében felállított 210 löveg támogatta.

A szolnoki átkeléssel hozzátévelesen azonos időben természetesen az északi és déli frontszakaszon is megindult a támadás.

A szolnoki átkelés hihetetlenül nehéz körülmények között történt. Az árvíz visszahúzódása után a folyó és a szajoli gát közötti „mentelen” rész mocsárrá változott. Az ártéri hidat használhatatlanná tették a románok. A tüzérség és az utánpótlást szállító kocsik csak az iszapos homokra felépített faúton érhettek el a műutat. A leküzdhetetlennek látszó akadályok ellenére „a Szolnoknál átkelt főcsoport volt az, amely 35—40 kilométerre jutott előre a Tiszától”. (Münnich Ferenc i. m.) A Szolnok térségében támadó egységek sikerei azonban nem vezethettek eredményre, mert: „A többi csoport... szárnyai fedezetlenül voltak és ezt a román hadvezetőség ki is használta. Kétségtelen, hogy a szolnoki csoport támadásának lendülete és sikere bizonyos zavart idézett elő a román csapatoknál és a hadvezetőségénél is. De ezt a krízist a Vörös Hadsereg támadási tervének birtokában gyorsan likvidálták”. (Münnich Ferenc i. m.)

Az áruló Julier Ferenc vezérkari főnök július 26-án elrendelte az általános visszavonulást. A hátráló Vörös Hadseregben megindult a teljes felbomlás.

A románok július 30—31-én Szolnoktól északra átjutottak a Tiszán, majd augusztus 1-én elérték a Zagyva torkolatát, és hajnalban elfoglalták a várost. A román tisztek bevonulásuk után a Nemzeti Szállóban dáriódzni kezdtek. Délután 6—7 óra tájt azonban mulatozásukat megzavarta a vörösök támadása. A Vörös Hadsereg néhány fegyelmetten visszavonult egysége elhatározta, hogy Szolnokot újra elfoglalja. A támadás a Téglagyártól indult, s a katonák egymás között 100—150 méter térközt hagyva, azt a látszatot igyekeztek kelteni, hogy erős katonai egységek indultak Szolnok visszafoglalására. Akadálytalanul elérték a város első házait, s amint egy korabeli újság írta: „Landler katonái az aréna vadállatainak hősiességével vetették magukat a városra”. (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok, 1920. március 11.) A románok, akik azt hitték, hogy a Vörös Hadsereg nagy erővel támad, kivonultak a városból. A proletárcsapatoknak Szolnokot másodszer is sikerült visszafoglalniuk.

A harchelyzet azonban ekkor már annyira összekuszálódott, hogy a bekerítés veszélyétől joggal tartó vörös csapatok rendezett sorokban kivonultak a városból.

Augusztus 2-án délután 3 óra tájban újra a Magyar Tanácsköztársaságra acsarkodó — bojárrok korbácsolta — román csapatok szállták meg Szolnokot. Mögöttük zsákmányra éhesen jöttek az ellenforradalom hiénái.

Szabó Lajos

A Nagy-kunság világa

Móricz Zsigmond művészetében*

Móricz Zsigmond életrajzából és műveiből nyomon követhető az a közel három esztendő, amit nagy diákként, majd helyettes tanárként 1896—99 között és 1902-ben Kisújszálláson töltött. Anyai nagybátyja, Pallagi Gyula volt akkor a gimnázium igazgatója, ő vette magához a súlyos válságokkal vívódó ifjút. Kényelmes ott-hont, sikerrel kecsegtető életpályát nyitott meg számára. Ám az alig húszéves diák már Kisújszálláson a nehezebb, keserveesebb élet: az írói pálya mellett döntött. Kisújszálláson írta első kísérleteit, itt döntötte el magában, hogy életének egyetlen célja van csak: „nagy író lenni!”

Az ifjúság legérzékenyebb szakaszát, az ifjúvá érés idejét tölti a kunsági kisvárosban; maga mondja, művészeete dokumentálja, hogy érdekes élmények színhelye számára ez a város. A Kunság az ő számára később is a magyar élet érdekes darabja lesz, melyből szívesen merít, írói pályája első két szakaszában különösképpen, s ez művészetének új színét, gazdagodását jelentette. Itt pillantotta meg először a félféudális Magyarország reménytelen világát legélesebben, s emellett meg-megismétlődve a társadalom bajait, megírni-javítanivalóit. A városhoz fűződő négyévtizedes kapcsolatából néhány jelentős regény, életművének sok részlete, egy sor elbeszélés, riportja, cikke mutatható ki, ami azt is bizonyítani látszik, hogy az ifjúkor itt szerzett élményanyaga szerves részévé vált annak a tudatos írói programnak, amit még pályája elején maga elé tűzött. Ezeknek az élményeknek és kapcsolatoknak kis tükre kíván lenni ez a visszaemlékezés és áttekintés.

Pallagi Gyula korai halála után (1902) még egy kevés ideig családi kapcsolatai is maradnak Kisújszálláson, két Móricz fiú is tanul a gimnáziumban: Dezső érettségire készül, Miklós V. osztályos. De ezek távozásával is maradnak olyan szálak, amelyek az egyre nevesebbé váló íróat a városhoz fűzik. Annak népét, társadalmát — s benne az ország népét, bajait, problémáit — még csak ezután ismeri meg igazán. Országjárásába, műveibe most már szervesen beletartozik a kun kisváros, a maga tipikusságával, sajátosságával. Érdekes, hogy az egykori zárkózottság iskolatársaival szemben a *Hét krajcár* megjelenése után teljesen felengedett. Mikor valakivé, országos híró íróvá lett, egyszerre visszanyerte társasági egyensúlyát, megtalálta helyét a legszélesebb ismeretségi körben is. Osztálytársaival pedig valósággal keresi a találkozási alkalmakat, a legbarátságosabb közvetlenséggel beszélget el velük a megszőpült diákevekről. Az emberek csodálatos úton-módon lépnek át a sok kínnal megtalált művészet világába, regényalakokká válna élik megsokszorozódott életüket. Kisújszállás most már téma is lesz. El nem mulasztja azokat a házakat meglátogatni, ahol valaha járt, tanárokat, ismerősöket. Megindító az az áhítat, ragaszkodás, mellyel ifjúsága emlékeit keresi, ébresztgeti. Elhozza feleségét, családját is „szerelmeš Alföldjére”. Eljárogat az országos vásárookra, feltűnik ártatlan kíváncsi arca, amint a paraszttal beszélget. Ott ül a süllyedő magyar világban is, a vad, műveletlen, pusztuló birtokos kisurak közt és jegyeztet.

Az alföldi parasztvárosról ugyanis jórészt mint az elmaradottság megtestesüléséről rajzol eleven képeket műveiben. Ilyen, sokszor felemlegetett nemzetgazdasági problémája az először itt látott „Hortobágyi kokszt”. Ilyen című, 1923-ban írt riportjában olvassuk a következőt: „Az első érzésem az undor volt és mély megvetés ennek a népnek az ízlésével szemben. Huszonöt évvel ezelőtt, mikor Kisújszállásra kerültem diáknak, utálattal és rémülettel teljes érzést éreztem, mikor rájöttem, hogy mivel fűtenek ott a gazdaemberek. A kisújszállási udvarban hosszú sorban szárogatásra kivetett vályogot láttam, amint négy-öt rétegben egymásra volt rakva, likacsosan, hogy a szél járja..

— Tudja-e úrfi, hogy mi a tőzeg? — kérdezte hamiskásan a háziasszony, igen derék, értelmes, jóízű paraszttasszony. — Mer ha nem tudja, hát ez az. — Közlelebről

*) Részlet a szerző Móricz Zsigmond ifjúsága c. terjedelmesebb tanulmányából.

megnézve ismertem fel, hogy az istállóból kihordott szalmás trágya van vályoggá gyúrva. — Ebből építenek? — kérdeztem csodálkozva. — Ezzel főzünk! — Elszörnyedve s hitetlenül néztem rájuk, csak hosszas magyarázat után hittem el, hogy az egész városban a gazdanép mind istállótrágyával fűt.”

Levonja a tanulságot: Kisújszálláson nem trágyazzák a földet, meg is van az eredménye, mondja, mert „az utolsó tíz évben, ahányszor Kisújszállásra megyek, minden nyáron elpanaszolják a gazdák keserű érzéssel... hogy a termés minden esztendőben rosszabb, már a határ nagyrésze a vetőmagot sem adja meg...”. És harcol az ellen a káros népszokás ellen, mert ugyanezt a Hajdúságban is megtalálja.

Mégelevenednek műveiben e táj jellegzetességei, a szikes tavak, semlyékek, egykori nádasok világának maradványai, a pusztaság, ahol itt-ott áll egy vadkörtefa. Látjuk a város alatt a szélre váró malmokat, benn a hosszú, poros főutcat, a széles teret, melybe most fűrtak egy melegvízű kutat. A magas kerítések mögött meghúzódó rideg házakat, kopasz udvarokat látunk. A városháza körül frissen felhúzott néhány emeletes épületet. Ott a bíróság, ahová a fiatal ügyvédbojtárok járnak tyúkperikkel, átellenben a Nagyfogadó („nagypiszkos”), ahol a kevésbeszédű, vastagtrépjájú gazdák, kisurak spriccert isznak a perzselő hőségben, a könyv-vigecenek, idegeneknek harmadnapos sert mérnek. Ime, ezt a világot, amit akár Kunterebésnek, akár Porvárosnak nevez, itt látja meg: ez a félig nomád, félig polgárosuló félresiklott élet itt dőbentette meg először.

Móricz ezt a valóságot a maga mozgásában, fejlődésében ragadja meg, s ahogyan leírja, ábrázolja, amit kiragad belőle, abban benne van egy kissé sajátmagának, művészetének fejlődése is. Kisújszállásról vett témáiban benne rejlik egész fejlődésének halvány körvonala is. Hogy miként láthatta ifjú diákképpel például, annak érdekes dokumentuma a *Vidéki hírek* c. hosszabb elbeszélése. Már a *Fáklyát* is megírta, mikor megjelentette ezt a derűs, kevés kritikái élű, mégis realizmussal írt, lazán összefűzött kunsági képsorozatot. A kisvárosi vezetőrétegnek, nagygazdáknak az életéből vette mondanivalóját, alakjai mögött mosolygó, megértő rokonszenvvel áll az író. Itt még az eseménytelen élet derűje, a kisvárosi vasárnapok verőfénye ragyog a Kunsági „tűzőzön előtti idejé”-ből. A diák emlékei ezek, a „vaskor” kísérletezése, a móríci írások későbbi komor drámaiságát, kritikai élet hiába keresük. „Ránézek az emberek arcára és lerajzolom őket” — mondja az újságíróval, s ebben egy kis öniróniát is sejtünk. Ott látjuk az ifjú Móricz Zsigmondot a korrepetitor bumfordi nagydiákjában a doktorék uzsonnáján. Így láthatta akkor, amikor köztük élt.

A Kunság regényét írja meg itt hallott történetekből, emlékekből a *Kerek Ferkóban*. A romantikus múlt éled fel benne, s ahogyan hőst megformálja, meséjét firkondolja, a feudális konzervatív irányzat felé tesz egy lépést, visszafelé a *Sárarany*, *Hét krajcár* után. Fejlődésének ebben az általános demokratikus szakaszában nem egyedülálló ez. A már felidézett „Hortobágyi koksz” élmény óta szinte foglalkoztatja képzeletét e „különös fajtának”, ezeknek a „fekete embereknek”, a kunoknak az életmódja, szokása. Hajlandó még kissé elszigetelten, a magyar társadalom fejlődéséből kiszakítva látni őket, feloldani azt a rokonszenvvel vegyes ellenszenvet, amely benne él irántuk. Ezt az idegenséget valóban le is győzi a téma különössége, a milió táji sajátossága. Mikszáth után sokkal kevesebb kritikával is hajlandó olyan illúzióra, hogy a nagybirtok és a dzsentri még megmenthető, ha a néphez közeledik. A nép a nomád pásztorvilág, sokkal inkább ethnográfiai érdekességeként jelentkezik a *Kerek Ferkóban*, mint már eddigi műveiben. Egyik alakját, annak elmondott régi meséjét, a halasi Dénes bátyóét a *Magyar Nyelvőr* 1879-es számából vette át szóról-szóra. Meglátja éles szemmel a dzsentrihez törleszkedő, annak pusztulására leső, ünnepelőbe öltözött zsíros parasztságot, hiteles típusát teremti meg Daruka Lukácsban.

Hogy mennyire foglalkoztatja ennek a tájnak és népnek jelene, múltja, annak érdekes dokumentuma a *nagy fejedelem* második könyvének az a fejezete, amikor a fejedelem verbunkos vitézét, Simonyi Györgyöt hajdúsági útja közben, nagy kerülővel elviszi a kardszagújszállási rétség rideg kun szilajpásztorai közé. A „fekete kunok” ősi lápi életében ott érezzük Györfly István zseniális ethnográfiai tanulmányának, a *Szilaj pásztoroknak* a hatását, ám Simonyi látása és döbbenete ugyanaz a csodálkozással vegyes idegenség, amellyel először ő, az író szemlélte az udvaron száradó tőzeget.

A kunsági nép típusaiban elsősorban az erőt, keménykötést, nyers hetykeséget szereti ábrázolni, még a lányokban is a hat kenyeret játszva kidagasztó, boglyahányó hatalmas szüzeket, — a tiszaháti ember szemével. De nem érzéketlen a kunsági népi karakter finomságával, nemességével szemben sem. Az 1916-ban írt *Térzenében* is ott a mindvégig feloldhatatlan csudálkozás, de a rokonszenv is, amellyel a népet szemléli. Az elbeszélésben — szintén diákkori élmény, — így írja le a parasztfiatal-ságot: „... az ártézi kút körül most kezdtek gyűlni a parasztlányok az esti korzóra: ezeknek mindennap van térzenéjük, ha a Nagyvendéglőből idehallik a muzsika... Két bádogkannával jönnek, mennek, csillogóra súrolt kannákkal, a fejük fehér és puha, színes kendőkkel van bekötve s van bennük valami uras finomság s van más vidékek lányainál ismeretlen izgató őszinteség, ahogy bátran s kihívóan tudnak a konok, hosszúlábú, fekete legények szemébe kacsintani. Ezek a piacon ácsorognak, a nadrág vágásába eresztett öklökkel s nagyokat röhögnek s még nagyobbakat csapnak a lányok lapockájára”.

A polgári forradalom időszakában, 1918-ban, amikor a beígért földreform már-már kezd pusztá ígéret maradni, tudjuk, elindul az író, hogy magát a népet szavaztassa meg. December 8-án megjelenik Kisújszálláson is. Az ismerősök, iskolatársak a *Kerek Ferkó* híres íróját, derűs történetek elbeszélőjét várják benne a Kaszinó Egyletben. Csalódásukra elbeszélés helyett a földkérdés legizgatóbb problémáját veti fel. Erre a kérdésre azonban ez az értelmiségi réteg *nem*-mel felel. Több cikkben később is megemlékezik arról, hogy mennyire elszakadt ez az értelmiség a néptől. Valósággal úgy él közöttük, mint az angol gyarmaton élhetnek az angol urak. De gondosan összegyűjti, lejegyzí ellenvetéseiket és huszonöt pontba foglalva viszi a kunsági, hajdúsági parasztság színe elé. Így szembesítve őket, adja meg rájuk a választ.

A forradalom idején kerül Móricz szemtől-szembe a kunsági néppel, most látja meg ennek a városnak az igazi arcát, elmaradottsága mögött a konokságba burkolt szenvedést, jobbakarást, a szikes határ, a háború okozta nyomorúság perspektívájából. Nyoma sincs a romantikus „kunszemlélet”-nek: maga előtt látja a kettészakadt várost. *Vasfejű kunok közt* c. riportjában már a vasfejűség a kártalanításmentes földosztás konok követelését jelenti. A nép pl. ilyen kézzelfogható logikával felel az ügyész ellenvetésére: „A Kerek család, a Várady család hol szerezte a földjeit? Ajándékba kapták a királytól a háborúba való tetteikért... A magyar föld a koronáé volt. A király feltette a fejére a koronát, arra volt ráaggatva a föld, minden birtok ott lógott rajta. Most nincs király, nincs korona: a föld ittmaradt a népek. A miénk az, mert eddig se vót a koronáé, azért tudott leszakadni rulla...” (*Népszavazás*, Esztendő, 1919. január). Ebben a népszavazásban Móricz határozottan a nép mellett áll. Ezt, valamint a Tanácsköztársaság idején tanúsított magatartását a város vezető körei semem felejtették el azután. Az a tény, hogy egyesek három évtizeden át dühödten vitatták, tagadták Móricz írói és emberi nagyságát, s érveikben a „gyáva diákra” hivatkoztak inkább, mintsem művei sorára, főleg ide vezethető vissza. A harmincas évek elején Pápay Pál előtt — aki a forradalom idején hadifogoly volt — fanyar hangon emlékezett meg a kisújszállási intelligencia forradalom alatti magatartásáról s ezt a megjegyzést tette: — „Meg vagyok győződve, hogy nem azonosítottad volna magad a kisújszállásiakkal”.

Móriczban erős lélek lakott, ugyanakkor egy ártatlan gyermek kedélye. Ismerte embereit és nem sokat törődött nehezteléseikkel. Mintha mi sem történt volna, megkereste őket, leült közéjük, megtalálta velük a hangot az ellenforradalom éveiben is. Írt róluk derűsebb színekkel, apróbb történeteket. Leleményes taktikával építette tovább figyelő állásait. Néki az élet kellett a maga folytonosságában s modellek hozzá. Simon Elemér birtokos barátját egyszer arra kéri, írjon le, küldjön néki ízes történeteket, anekdotákat. Küldött is. Egy idő után azonban — mint elmondta — oly „ízetlenül kiforgatva” olvasta viszont az ő történeteit, kiforgatva azoknak éppen a csattanóit, hogy nem küldött többet Zsigának semmit.

Kritikai realista írói módszerének kibontakozására nem kevés hatással van a Kisújszálláson és környékén szerzett sok tapasztalat. Nem hagyja ki felolvasó kör-útjaiból sem. Lemondóan konstatálja, hogy „Kisújszállásra még híre se jut el az új könyveknek”. (*Ez a magyar kultúra.*) Mikor 1929. decemberében a *Nyugat* szerkesztője lesz, és a folyóiratból tiszteletpéldányokat küldözget, Nagy Gézának is küld. Igaz, éppen ebben a számban jelent meg az *Esőleső társaság*. A *Rokonok* alakjai és története

formálódnak itten. „Nagyon gazdag zsákmány volt akkor számára ez a város. Egyszerre kapott anyagot a *Forr a borhoz* és a *Rokonokhoz*” — írja Móricz Virág az *Apám regényében*.

A huszas évek végén a nagy gazdasági válság nyomására itt érlelődnek ki második alkotói korszakára jellemző mondanivalói, az úri világot leleplező realizmusa. Ami még idill a *Kerek Ferkóban*, az már az *Úri muriban* a reménytelenség, pusztulás félelmes képévé sűrődik a kunsági puszták felett. Találónak mutat rá Nagy Péter a két alkotói korszak szemléleti különbségére, mikor megállapítja: „Szakmári Zoltán sok szempontból rokona Kerek Ferkónak... Még Kerek csak érezte korának nyüjét... úri tempóval tiltakozott ellene, Szakmári Zoltán már tudatában van annak, hogy valami végtelenül elromlott”. (Móricz Zsigmond, 202. l.) Az *Úri muri* már illúziótlan képe a kisúri érzéketlenségnek, vadságnak, kultúrátlanságnak. Csupa leleplezés, nem törődve a modellek véleményével, mint azok sem, soha az övével. A *Nyugatban* megjelent cikkében *Kisújszállást, Karcagot említi története színhelyeül*. (Nyugat, 1929. március 1.) De a dzsentri pusztulásának annyira tipikus, országos ábrázolásává mélyül, hogy modelljeit szinte celtalan lenne pusztán itt keresni. A vendégfogadó, ahogy „elbámulva, elborulva áll az alföldi izzó napsütésben, a ráboruló széles porkupola alatt, minden zuga és minden téglája élő tanúja a magáramaradt magyar temperamentum vergődő és verekedő tombolásának...” — nem is a millenneumi kor — amelybe helyezi, hanem a leplezetlen jelen: a Horthy-kor világa. Az *Esőleső társaságban*, s az *Öreg pásztor* c. elbeszélésben mintha hangban, attitűdében visszalépne egyet, hogy „ezt a becses, régi, nagyértékű osztályt” megérteni próbálja, de menteni már soha többé. Hallik minden sorából a végítélet kongása. Nem eső jön ide, hanem vihar. Ugyanezt a halálos légkört érezzük a *Forró mezők* Nyírségében is. De a pusztulás sehol sem lehetett olyan sajátosan és tipikusan érzékelhető, mint ebben a kietlen, esőtlen, cserepes kunsági tájban.

Móricz típusformáló, ábrázoló művészete mutatkozik tehát itt meg egészen addig a csúcsig, ahol az alföldi városokból — kicsikből, nagyokból — megteremt a *Rokonok városát*, a panamák lapvilágát: Zsarátnokot. Ez már egyikkel sem teljesen azonos, a táj, a helyi jelleg annyira tartózkodóan háttérben marad, s mégis mindegyik benne van, Kisújszállás is, egyéni vonásaival is. Méltán becsülhetjük benne kritikai realista korszakának mesterművét.

A kisújszállási élménykörből legutoljára írta meg a *Bált*, Nyilas Mihály segélyegyleti elnökségének történetét (1936), mely Móricz legmarkánsabb, eszmeileg is legérettebb társadalmi regényei közé tartozik. A *Bál* megjelenése után, írói fejlődésének harmadik szakaszában, a népforradalom útjának keresése közepett elszakad ettől a világtól. Kapcsolatai meglazulnak Kisújszállással. Meghal diákkori barátja, Nagy Géza is, 1939-ben, mikor a Kerek család egyik tagja, Ferenc, a fiatal orvos meghallja, hogy film készül a *Kerek Ferkóból*, felkereste Leányfalun, felajánlotta anyagi segítségét, tanyáját a felvételekhez.

Élete utolsó tavaszán, egy déli órában a gimnázium igazgatói lakásának ablakából látták az igazgatóék, hogy bejön a kapun, a kertben fel s alá sétál eltűnődve. Feltartott fővel nézegeti, szinte méregeti, több mint négy évtizeddel ezelőtti ifjú éveinek színhelyét, Pallagi Gyula egykori otthonát. Várták, hogy bejön, de egyszer fejét lehajtva visszafordult és bő köpenyét összefogva magán, kiballagott a vasrácsos kapun. Nem kopogtatott be Janóékhoz, egykori tanítványához, azt hitte új tanár lakik a házban, akit ő nem is ismerhet. Akkor már nincs senkije, se barát, se ellenség, aki-nél udvariassági vizitet tehetne, hogy közben meglesse azt a déli fekvésű diákszobát, amelyben egykor zárt ajtó mögött, lopva a *Sertoriust* írta. Kiegészítésül még annyit, hogy egykori iskolája ma már az ő nevét viseli homlokán. Ércszobra pedig ott áll az egykori városháza parkjában, szemben a Nagyvendéglóval, amely anyai emlékének színhelye. Ezek is hozzátartoznak ifjúságához, a magyar nép egyik legnagyobb ábrázolójának életéhez. Utólagos kárpótlásként a szétfoslott balítéletekért.

Kiss Tamás

Az Alföld fásításának eredményei Szolnok megyében

I. Magyarország helyzete erdőgazdálkodási szempontból

Hazánk nem nagyon bővelkedik erdőkben. Az ország egész területének mintegy 13,6 százalékát borítja erdő. Ez 1 229 000 fa, ami kb. 2 208 000 kat. holdnak felel meg. Ennek a magábanvéve kevés erdőnek is egy része rontott erdő, illetve 8—10 éves fiatalos, mely koránál fogva értékes fatömeget még nem szolgáltatathat.

Szakemberek által régen kiszámított, s ma is elfogadott az a tudományos tétel, mely szerinti ahhoz, hogy egy ország fában és fatermékekben önellátó tudjon lenni, területének legalább 20 százalékán erdővel kell rendelkeznie. Amint látjuk, ettől még igen messze állunk, bőven van tennivalónk ezen a téren.

Nézzük meg közelebbről, hogy a meglévő kevés fakészletünkkel szemben mennyi a népgazdaság évi faanyag szükséglete és azt honnan biztosítja kormányzatunk?

Évi fakitermelésünk:	3 224 000 m ³
Évi fafelhasználásunk:	5 262 000 m ³
Tehát népgazdasági hiány:	2 038 000 m ³ .

(A fenti adatok több évi átlagszámításból adódtak.)

Tehát évente több mint 2 millió köbméter fát vagyunk kénytelenek importálni (s ennek kb. 65⁰/₀-a a legdrágább ipari fa) azért, hogy népgazdaságunk szükségleteit biztosítani tudjuk. Ez a nagyarányú faimport igen jelentős terheket ró népgazdaságunkra, hiszen hazánk egész importjának 10—11⁰/₀-át jelenti (devizaértékben számolva) és sorrendben a behozatali listán a második helyet foglalja el. Ennek a nagyméretű behozatalnak kb. 65—70⁰/₀-át a baráti országokból, és 30—35⁰/₀-át a tőkés államokból elégítjük ki.

Azt hiszem, ez a pár számadat is meggyőzően bizonyítja a fakérdéssel való foglalkozás fontosságát, az önellátásra való törekvés szükségességét. Erre méginkább serkent bennünket az a tény, hogy az európai országok fakészlete is erősen fogyófélben van, így exportjukat egyre csökkentik, illetve drágábban adják a fát. (Kivételt képeznek a KGST-ben együttműködő szocialista országok.)

A nagyarányú fahiányt egyelőre a fejlődő forgácslemez és farostlemez gyártás sem tudja pótolni, mert annak is fa a nyersanyagbázisa.

Ahhoz viszont, hogy elegendő fánk legyen, a belterjes erdőgazdálkodásra való törekvésen kívül az is szükséges, hogy meglévő erdeink területét új erdősítéssel, illetve fásítással növeljük. Kormányzatunk nagyon jól látja ennek fontosságát, és évente több száz millió forint beruházási hitelt biztosít új erdők telepítésére. A felszabadulástól kezdve több mint 170 000 Ha új erdőtelepítés és új fásítás történt hazánkban. Ilyen hatalmas méretű fásítást állami hitelből a múltban el sem lehetett volna képzelni, mert abban az időben főleg az erdő kitermelése volt a fő cél. Az új telepítést már elhanyagolták.

II. Szolnok megye erdősültségi helyzete

Az országos helyzethez viszonyítva Szolnok megye erdőgazdasága még szomorúbb képet mutat, mert az országosan is alacsony, 13,6⁰/₀-os erdősültséggel szemben megyénk területének mindössze 2⁰/₀-a fásított. Ebben a tekintetben — sajnos — az ország 19 megyéje közül utolsó helyen állunk, vagyis Szolnok a legfátlanabb megye. Ez a 2⁰/₀ kb. 20 000 kat. hold erdőt jelent. Ennek is csak 15—20⁰/₀-a van komoly használat alatt, a többi még vagy fiatal erdő (6—8 éves), vagy rontott erdő, fasor stb., melynek fahozama nem számottevő.

Ez az arány még rosszabb volt a felszabadulás előtt, amikor csak 0,7⁰/₀ erdősültséggel rendelkezünk, a többit már azóta telepítettük állami beruházásból. A megyében összefüggő nagyobb erdők csak a Tisza hullámterében találhatóak. Mint tájegység legjobban fásított a Jászság és maga Jászberény város határa. Legfátlanabb tájak az Alsó-Jászság (Jászsalszentgyörgy, Alattyán, Jászládány, Zagyvarékas) és a

Karcag—Mezőtúr között húzódó nagykunsági szikes vonulat (Kunhegyes, Kenderes, Kisújszállás, Karcag, Túrkeve, Mezőtúr.)

Természetesen már az elmúlt 12 év alatt is változott ez a rangsorolás, mert pontosan ezeken a legfátlanabb tájegységeken végeztünk azóta legtöbb erdősítést és fásítást. (Kunhegyes 600 kh, Karcag—Apavára 1000 kh összefüggő új erdőt kapott. Kisújszállás, Karcag, Mezőtúr, Túrkeve városok határában pedig többezer kh mezővédő erdősávtelepítés történt.)

A Tisza hullámterében levő erdők nagyrésze — összes erdőknek közel a fele — rontott botoló-füzesekből áll, melyek ipari faanyagot nem termelnek, csupán gátvédelmi szerepük van. Magas árvíz esetén a tőkékről letermelt vesszónyálábokkal, ún. „rőzsekolbászokkal” védik a gát rézsujét az elhabolástól, jeges árvíz esetén pedig maguk a törzsek is komoly mechanikai akadályt jelentenek a gátat romboló éles jégtábláknak az útjában.

Ezeket a rontott (korhadtt törzsű, kiöregedett) botolófüzeket a kormányprogramnak megfelelően fokozatosan ki kell cserélni (felújítani) gyorsan növé és értékes nemesnyarakkal. Ez a munka már folyik, de a tanácsok, legeltető bizottságok és egyéni birtokosok tulajdonában álló füzeseknél még meg sem indult, pedig erre az átalakításra mindenütt szükség van.

III. Az Alföld fásításának jelentősége

Alföldi viszonylatban, síkvidéki körülmények között a fásítás legnagyobb jelentősége a szárító, pusztító szelek erejének megtörése, lefékezése.

Ahol semmi akadály nincs a szél útjában, ott nem egy esetben elvitték már a termés nagyrészét a forró nyári szelek, melyek tikkasztó, perzselő hatással vannak minden élőlényre: emberre, állatra, növényre egyaránt.

Télen a síkságon akadálytalanul végigrohanó szél lesöpri a vetésekről a vékonyka hótakarót. Így fokozódik a fagyveszély, de kellő mennyiségű hóolvadás hiányában kisebb lesz a talaj tavaszi nedvességtartalma is, amit szintén a kultúrnövények sínylenek meg. Az említettekén kívül jelentős még a szél *mechanikai kártétele* is. Ez az állógabona letarolásában, egyéb termények és épületek megrongálásában mutatkozik meg. A felsorolt káros jelenségek megszűnnek, illetve erősen lecsökkennek szabályosan, tervszerűen fásított földeken.

A szelek útjában ugyanis leghatásosabb a természetes, *élő akadály*, az erdő, erdősáv, mely sűrű koronáival szinte magába szívja a szeleket, fokozatosan lefékezi erejüket. Tudományos mérési eredmények igazolják, hogy az erdősáv magasságának 20—25-szörös távolságáig is érezhető széltörő hatása. (Pl. egy 20 m magas erdősáv esetében 400—500 m távolságban még érezhető széltörő hatása). Éppen ezen alapszik a mezővédő erdősáv-hálózat tervezésénél a fősávok és keresztsávok egymástól való távolságának tervszerű elhelyezése. E módszer helyes alkalmazásával például egy 500 × 400 m-es mezőgazdasági nagyüzemi tábla (20 hektár = 35 kat. hold) esetében szinte teljesen szélmentes körülményeket lehet biztosítani. (Ilyen jó példát már sok helyen tudunk bemutatni a megyében, pl. a mezőtúri Bercsényi Tsz, túrkevei Vörös Csillag Tsz, karcagi Béke Tsz, kisújszállási Új Élet, Petőfi, Táncsics Tsz stb., de az országban is szinte egyedülálló a Nagykunsági Mezőgazdasági Kísérleti Intézet Kisújszállási Kísérleti Gazdaságának csatornázással egybekötött mezővédő erdősáv-rendszere.)

A felsorolt példákban is látható, hogy az Alföld eredményes fásításának is elengedhetetlen előfeltétele a *nagyüzemi gazdálkodás* megteremtése, mert egyéni tulajdonban levő kiscellákon nem lehet összefüggő fásítást, erdősávokat, fasorokat létesíteni. A mezővédő fásításnak pedig éppen egy bizonyos rendszerbe foglalt, összefüggő telepítés biztosítása a feltétele, mert enélkül nem tudja tőkéletesen kifejteni széltörő hatását. Megyénk nagyüzemi gazdálkodásának fejlesztésével tehát hatalmas lépést teszünk előre az alföldfásítás célkitűzéseinek megvalósítása felé is. Ez pedig több természet, több fát jelent népgazdaságunknak.

A káros szélhatások csökkenésével egyenes arányban növekszik a mezőgazdasági kultúrnövények termése, s így sokszorososan megtérülnek a fásítás költségei. (Kísérleti eredmények bizonyítják, hogy mezővédő erdősávrendszerrel körülvevő táblákon 20—30%-kal több gabona, 35—40%-kal több, értékesebb és táplálódóbb takarmányfélék

teremnek, mint a szélről nem védett táblákon, mert az erdősávok együttes klímajavító — mikroklíma — hatása érvényesül.

Itt kell még megemlíteni azt is, hogy a fásítás elősegíti a hasznos énekesmadarak elszaporodását, mivel biztonságosabb menedékhelyet találnak a fészkeléshez és a költéshez. Ezek viszont felbecsülhetetlen segítséget nyújtanak a káros rovarok pusztításában. Így az ún. *biológiai* egyensúly fenntartása is biztosítva van. Biológiai egyensúly a természetnek az az állapota, amikor az összes élőlényeknek megvan a normális életfeltétele, egyik sem szaporodik el túlságosan a másik rovására, mindegyiknek meglévén a maga ellensége. A biológiai egyensúly helyreállítása sokszor óriási költségeket jelent a népgazdaságnak. (Gondoljunk az elmúlt években fellépő amerikai szövőlepke és a burgonyabogár elleni vegyi védekezésre! Az amerikai szövőlepke további szaporodását azzal sikerült megakadályozni, hogy laboratóriumokban mesterségesen kitenyészettek és elszaporítottak egy olyan vírusfajtát, amely pusztítja az amerikai szövőlepke álcáját, így nem szaporodhat el túlzott mértékben. Ez a természetes ellenség a lepke őshazájában, Amerikában megtalálható, csak ide Európába nem jött át a lepkével együtt, ezért az korlátlanul elszaporodhatott.)

Az erdősítés és fásítás nemcsak az éneklőmadarak elszaporodását segíti elő, hanem igen kedvező életkörülményeket biztosít a *vadgazdálkodás* számára is, mert a nyúl, fácán, fogoly, sőt az őz elszaporodására is jobb feltételeket teremt. A vadgazdálkodás viszont igen jó és jövedelmező kiegészítő ága az erdőgazdálkodásnak és a mezőgazdaságnak. Az Alföld kisvadas vadászterületei mindig hírvasek és keresettek voltak. A vadászat a népgazdaság egyik *devizabevételi* forrását is jelenti, mert a magyar föld Európa-szerre híres vadjainak lelovásáért hihetetlenül magas pénzeket képesek fizetni a nyugati országok gazdag vadászai. (Egy „huszas” szarvasbikáért 60—70 ezer forint értékű devizát is kifizetnek. Ennek ellenében a trófeát magukkal vihetik.) Erre a pénzforrási lehetőségre is gondolnunk kell, mert népgazdaságunk devizaszükséglete elég magas, éppen a nagyarányú faimportunk miatt is.

A felsorolt kedvező hatásokon kívül az erdőknek, erdősávoknak bizonyos mértékű hőkiegyenlítő (tampon) hatásuk is van. Pl. nyári éjszaka ha erdőben sétálunk, érezzük, hogy ott a fák között melegebb van, mint kint a nyílt mezőn. Ez a melegebb levegő éjjel kifelé áramlik az erdőből a szomszédos szántóföldekre (hőkicszerelődés) és ezzel ott csökkenti a fagyveszélyt. Nappal viszont ugyanaz a hőcsere fordítva történik, az erdőben lévő hűvösebb levegő újból kifelé áramlik a szántókra, így a forróságot csökkentő hatásával a hóguta ellen védi a kultúrnövényeket. (Ezt a hőmérsékletváltozást mindenki érezheti, mert sokszor 2—3 °C hőkülönbség is van a két terület között.) A levegőnek ez a cirkulációja elősegíti a hőmérsékletkülönbségek kiegyenlítődségét, így a mezőgazdaságnak sok kárt okozó *fagyuzgok* és *hőkatlanok* keletkezését megakadályozza.

Igen nagy jelentősége van a fásításnak a *legelőterületeken*. Fontos tudományos mérési adatok bizonyítják, hogy a legelővédő erdősávok mellett kb. 40—50 m szélességben sokkal több a fűtermés, mint a legelő közepén, de nemcsak mennyiségileg több, hanem a fűvek tápanyagtartalma (fehérje, keményítő, stb.) is sokkal magasabb a sávok mentén, mint máshol. Az erdősávok szélterő, talajnedvesség növelő stb. hatásai itt is érvényesülnek, melyeket az előző fejezetekben tárgyaltam. A végzett számítások szerint a több és jobb minőségű fűtermés bőven kárpótolja annak a területnek a kiesését, melyet az erdősáv foglal el, nem beszélve az erdősáv-adta fa értékéről. Az erdősáv még azzal is segítséget nyújt a modern belterjes legelőgazdálkodás bevezetéséhez, hogy természetes szakaszhatárokat jelent, így könnyebb a szakaszos legeltetés bevezetése. (Természetesen összefüggő legelőszávokat csak jó talajokon telepítsünk, ahol ez nincs meg, ott inkább a *ligetes legelőfásítást* alkalmazzuk, a jobb talajfoltokat kiválasztva telepítsünk facsoportokat.)

Mezei viszonylatban igen nagy jelentőséget ad a fásításnak a *megtermelt faanyag* használati értéke. Mindennapi életünkben nem tudjuk nélkülözni a fát. A gyorsan növő fajok (nyárfa, akác) esetében a telepítés után 4—5 évre már haszonfát is kapunk a fásításokból (lapátnyel, villanyél, szőlő- és paradicsomkaró, gyümölcstámrúd és egyéb aprószerfa), később pedig komoly szerszámfát, építési fát. Ez pedig nagyon szükséges, akár nagyüzemi, akár kisparaszti gazdaságban.

A fásítás természetesen a megtermelt tűzifával enyhíti a tüzelőanyaghiányt is, mert az ültetés után pár évvel már fűtenivaló rőzsét kaphatunk a szakyszerű tisztítások, gyérítések (ritkítás) elvégzése után. Az idén például első ízben kerülnek gyé-

rítés alá a felszabadulás óta telepített mezővédő erdősávok a szocialista városok (Karcag, Kisújszállás, Túrkeve, Mezőtúr) termelőszövetkezeteiben, ahonnan többszáz köbméter építési fa (rúdfa, karámfa) kerül ki. Ezt azonnal fel tudják használni építkezéseikhez. Ugyanígy vannak már legeltetési bizottságok is, ahol tisztítások és gyérfések folynak (Törökszentmiklós, Mezőtúr, Öcsöd, Nagyrév, Kengyel stb.). Ez a munka értékes faanyagot jelent számukra. Megfelelő talajon történt erdősítés u. i. többszörösét adja értékben annak, amit egyes mezőgazdasági növények hoznak. Ezenfelül az erdő adómentes, s általában kevesebb baj van vele.

Igen lényeges még kiemelni az erdősítésnek-fásításnak *egészségügyi* jelentőségét. Fontossági sorrendben lehetne az első helyen is tárgyalni, különösen most, amikor legfőbb értéknek az embert fajtjuk. Az erdőben pormentes levegő van, ami ugyanakkor azt is jelenti, hogy kevesebb kórokozó baktérium, betegségsíra található benne, mert tudvalevőleg ezek leginkább a levegőben található finom porszemekre tapadva terjednek. Az erdő azzal is tisztítja a levegőt, hogy a fa széndioxidot (CO₂) lélegzik be és oxigént (O) bocsájt ki magából (respirációs folyamat), tehát pontosan az emberi szervezet anyagcseréjével ellentétesen „lélegzik”, azt növeli a levegőben, ami az emberi szervezetnek életeleme.

Ezeken kívül még az erdő magasztos csendje, monumentális nyugalma jótékonyan hat az ember idegeire. Mindezek a hatások összességükben gyógyítólag hatnak. Konkrét statisztikai adatok bizonyítják, hogy a TBC az egykor átkos magyar népbetegség előfordulása sokkal nagyobb volt az Alföldön, ahol kevés az erdő, mint a Felvidéken vagy a Dunántúlon.

Minden 10 000 lélekből TBC-ben halt meg a

Felvidéken	13,0 fő (erdő 23,3 ⁰ / ₀)
Dunántúlon	11,5 fő (erdő 16,6 ⁰ / ₀)
Alföldön	16,2 fő (erdő 5,0 ⁰ / ₀).

Nemhiába vannak tehát a szanatóriumok és üdülőtelepek hazánk erdős területein. Arról is érdemes említést tenni, hogy nyáron, amikor rekkenő hőségben kell dolgozni a mezőn (a paraszti munka pedig mindig ilyen körülmények között történik), embernek, állatnak egyaránt menedéket és felüldülést nyújt a fa hús, üdítő árnyékával. De ha csupán tájszépészeti szempontból néznénk a fásítást, akkor is mellette kell döntenünk, mert sokkal kellemesebb látvány egy erdővel, erdősávokkal és fasorokkal tarkított, termékeny Alföld, mint egy sivár, kietlen pusztaság.

IV. A fásítás lehetőségei Szolnok megyében

Az előzőekben ismertetett elvi jelentőségű tételek után felmerül a kérdés, milyen területeken végezzünk fásítást, hogy a kívánt eredményeket is elérjük, de ne csökkenjen túlságosan a mezőgazdasági termelésre alkalmas terület sem. Szinte korlátlan lehetőségei vannak a fásításnak olyan területeken, amelyek jelenleg nincsenek hasznosítva, vagy csekély hasznot adó művelés alatt állanak. Ilyenek pl. a minden község határában megtalálható dűlőutak, bekötőutak. Valamikor ezeknek egy részét már fásították, de a háború alatt sokat letaroltak belőlük, és utána csak fejlődésképtelen, agyonfejszézett cserjék maradtak meg. Ezeknek a felújításán kívül vannak új utak is, melyek már a felszabadulás után végrehajtott területrendezések folyamán létesültek. Ezeknek mindkét oldalán egy-egy fasor ültetésével igen komoly fa-tömeget lehetne nevelni.

Minden község határában megtalálhatók a kubik- és agyaggödörök, elhagyott homokbányák, stb., melyek csak csúfítják a község képét, de semmi hasznot nem adnak. Sok példa van arra megyénkben is, hogy ezeken a helyeken igen szép erdőket lehet nevelni (pl. Abádszalók, Kunhegyes vágóhíd, Kisújszállás olajútó, Karcag, stb.). Természetesen ilyen területek fásításánál azzal kell kezdeni, hogy a kecskét, birkát és egyéb legelőjőszágot ki kell tiltani, mert azok az erdő hóhérai, kitérdelnek, lerágják a fiatal fákat. Az ilyen faluszéli gödörök fásítása még azért is előnyös, mert egészségvédelmi szerepet is tölt be, azonkívül a dolgozók hajlékait is védi (mint zöldövezet) a szelek pusztító erejétől. Külön fásítási lehetőség a már tárgyalt védőerdősávok telepítési rendszere. A védőerdősáv-rendszer összefüggő kiépítése és megtervezése már igen komoly szakmai feladatot, csak erdészeti műszaki szakemberek hajt-

hatják végre. Megtervezése és végrehajtása csakis *nagyüzemi* mezőgazdaság keretei között képzelhető el. Előfeltétele a területrendezés, fűves vetésforgórendszer bevezetése, csatornahálózat kiépítése, állandó utak kijelölése stb. Csak a végleges tereptárgyak rögzítése után következik az erdősávok megtervezése.

A tervszerűen és szabályos alakzatokban elrendezett sávokon kívül más formában is lehet fásítani nagyüzemi és kisparaszti gazdaságokban is. Folyók mentén (Tisza, Zagyva, Tarna, Körös, Berettyó) vannak olyan hullámtéri, mentetlen területek, ahol a mezőgazdasági kultúrnövények termesztése nagy kockázattal jár. Az évi rendszeres árvíz miatt sokszor éveken át teljesen kiesik a termés. Sok helyen csak igen költséges árvízvédelmi berendezések (gátak, zsilipek stb.) építésével lehetne mezőgazdasági termelést biztosítani, ez pedig hatalmas beruházásokat igényelne. Az ilyen mentetlen hullámtéri területeken viszont komoly hasznot adó *nyárfásokat* lehet telepíteni, melyek 5—6 év alatt hatalmas erdővé fejlődnek és a tulajdonosnak is értékes, importot helyettesítő faanyagot szolgáltatnak; papírfát a cellulóztermeléshez. De még a vékonyabb ágfa is felhasználható faköszörület formájában a farostlemez-iparban. Ezek a nyárfások 15—20 éves korban akár teljesen kitermelhetők és újra-telepíthetők, mert már így is sokszoros jövedelmet biztosítanak. Ilyen terület mind az állam, mind a magántermelő vagy a tanács szervek tulajdonában bőven akadnak. Ezeknek nyárral való fokozatos betelepítése népgazdasági érdek és feladat a közeljövőben. Nagyon sok kihasználatlan terület van még a MÁV és a PKM közötti igazgatóságainak kezelésében levő közlekedési útvonalak mentén. Az utak egy része teljesen kopár, vagy a már kiöregedett eperfákkal van szegélyezve. A sorfásítás pedig a közlekedés biztosítása szempontjából is fontos, minden gépjárművezető könnyebb és biztosabb érzéssel tud vezetni két oldalról szépen fásított utakon. Egyes út- és vasútszakaszok télen a hófúvás miatt járhatatlanokká válnak. Ezt is meg lehet előzni hófogó erdősávok telepítésével. Így a költséges deszka- vagy rőzsepálánkok feleslegessé válnának.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül az olyan — inkább összességükben jelentős fásítási lehetőségeket sem, mint a tanya vagy major környéki fásítás, csatornafásítás stb., mivel ezek is hozzájárulnak faellátottsági helyzetünk javulásához.

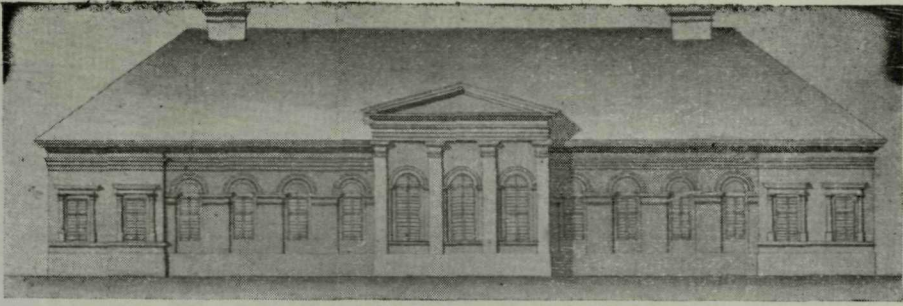
Érdeemes még külön megemlíteni az Alföldön, így megyénkben is telepíthető fafélések helyes megválasztásának kérdését. Általában az a téves felfogás uralkodik itt megyénkben is, hogy az akácfa is csak a neki legjobban megfelelő termőhelyen, homokos vagy könnyű talajon érzi jól magát, kötött, kőzet talajokon csak sínylődik és korán elpusztul.

Ez a tény is azt igazolja, hogy a telepítéseket megelőzően alapos talajvizsgálatot kell végezni, s csak a vizsgálat eredményének megfelelően szabad végrehajtani az erdősítést. A Szolnok megyei talajviszonyokat figyelembe véve, az erősen kötött, sőt szikes talajokon csakis *tölgyerdők* telepítése szakszerű. A tölgyesek jó fejlődésére már konkrét bizonyítékaink is vannak. Karcag—Apavárán mintegy ezer kat. hold összefüggő tölgy-erdősítésünk van az állami erdőgazdaság kezelésében. Ez a tölgyes 8 éves korára teljesen záródott erdőállományt alkot, pedig telepítése idején a környékbeliek közül senki sem bízott abban, hogy ott valaha erdő lesz.

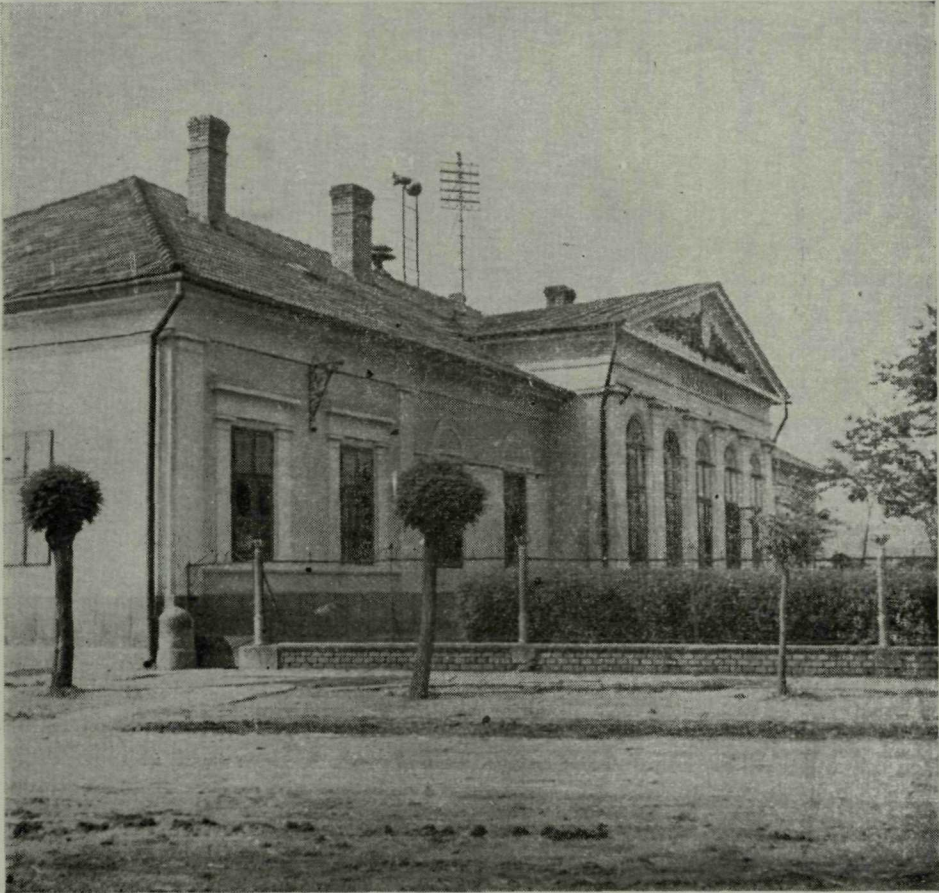
Természetesen megyénk egyes vidékein, pl. a Jászságban eredményes erdősítést lehet végrehajtani fekete *fenyővel* és erdei fenyővel. Ezek a fajták u. i. a silány, terméketlen futóhomokon is megélnék (Jászberény Újerdő). Ezenkívül számításba jönnek még a Szolnok megyében eredményesen telepíthető fafajok közül a folyók, és kisvíz folyások hullámterében főleg a nemes nyárfák és a hazai nyár különböző fajtái. Ezek — mivel gyorsan növő fafajok — aránylag rövid terminus alatt kimagasló eredményeket biztosítanak. Jelenleg pedig népgazdaságunknak is egyik legsürgősebb, megoldást váró problémája az ország faanyag hiányának lehető legrövidebb időn belül való csökkentése. Ennek érdekében minden nyárfásításra alkalmas termőhelyet fel kell kutatnunk és befásítanunk.

Céltudatos munkával, az erdészeti tudomány vívmányainak felhasználásával az Alföldfásítás terén aránylag rövid időn belül kimagasló eredményeket érhetünk el. Ezt igyekeznék segíteni ez a tanulmány is.

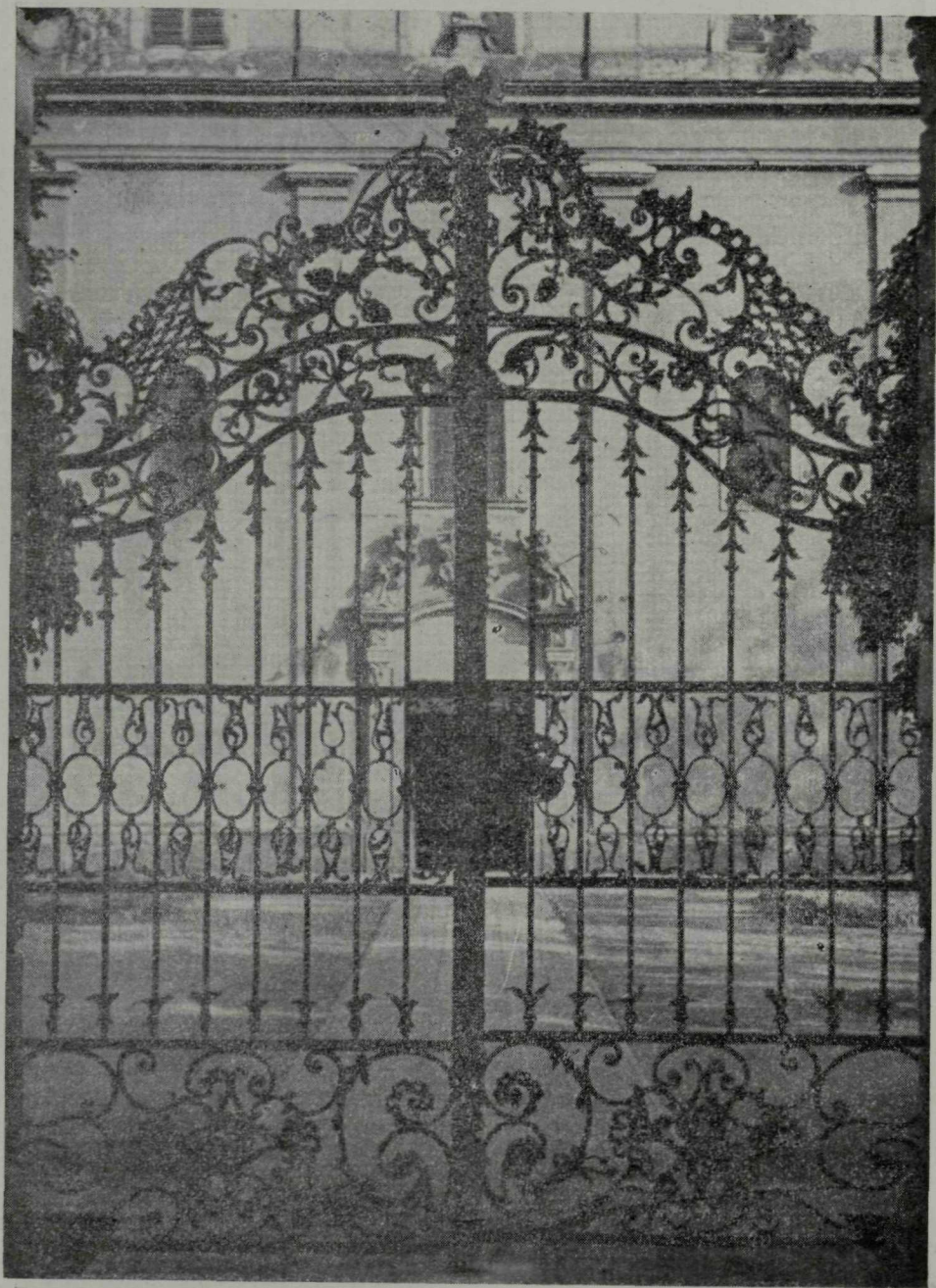
Tóth Károly

A jászapáti tanácsház tervrajza 1845-ből.
Gál József építőmester munkája.

A klasszicista stílusú jászapáti tanácsház.
(Kaposvári Gyula felv.)

*Barokk stílusú kovácsolt vasrács a jászapáti templom előudvari kapuján.
(Kisfaludi Sándor felv.)*

Menetelő vöröskatonák Szolnokon, 1919-ben.

Jászberényi Ujság

A jászberényi szocialista párt hivatalos közlönye.

Előfizetési díj: Egész évre 24 korona, félre 12 korona negyedére 6 korona	Lapkiadásos és felelős szerkesztő: Lázár Henrik	Hirdetések irántetek Vörös Adollné könyvkereskedésében és a kiadóhivatal- ban Jászberény Rezseda-utca 7. az. havá- ra kérik a küldendő.
Megjelenik in vasárnap		

Lenin elvtárs szikratávíróval üdvözli a magyar proletáriátust.

Mérfelétlen lelkesedést keltett Oroszországban új forradalmunk.

Itt a válasz. Moszkva meghallotta Budapest forradalmi hozzászólását és „kommunista üdvözléssel” köszönti a magyar proletárforradalmat. A kultúra, eszaki és a magyar proletárság győzelméi megmozdultak az oka, hogy szombat este a csepeli szikratávíró állomásra többször iderazogott Lenin elvtárs hangja. Aki elővessza az alul következő tudósítást, az a sorok között felismerkedni látni Lenin elvtárs apostolos, szép lejt és szavában, hangjában érezheti a felszabadult orosz proletáriátusok szívének, amely forró s üljong, hogy körülkerítetten, a gyűlöltöző kapitalista világban, megtalálta magyar testvérét.

„Mérhetetlen lelkesedés” jelent Lenin elvtárs, az óramut, hogy a város világhorradalom egy nagy lépés-szel Nyugat felé továbbjutott és a fölszólalás, hogy a világhorradalom orosz sőt segítségére jár határokat. Az állom tapsaja első jutott a magyar proletárság és gyors üzenés lesz az idejékből, akik az újk. megszegésből integettek felénk. Csepel és Moszkva táviratváltásából látnak az elvtársak, amint a magyar és orosz proletárság öste-hajol? Mer érik egymást és magánról erővel szólnak szembe az emberi élet gaz bitóival.

Má délután 6 órakor a Magyar Tanácskormányzat, a csepeli szikratávíró állomás utján **értesítésként** üzenett az orosz tanácskormányzatnak, amelynek moszkvai szikratávíróállomása fogja föl a csepeli üzenetet. A csepeli szikratávíróállomás először a következő üzenetet küldte a Moszkvába:

A Magyar Tanácskormányzat levele Lenin elvtársnak a táviratváltásból.

Hosszú perc múltán Moszkva jelezte az alábbiakban:

Lenin a táviratváltás: Kérem Kun Béla elvtársat a táviratváltásba.

Csepel esre leadta a következő üzenetet:

A tanácskozáson levő Kun Béla helyett, Pár. Felső van a táviratváltás. Lenin elvtárs, Pár. Felső a magyarországi kommunista párt központi bizottságának a tagja. A magyar proletáriátus, amely tegnap éjjelnek az egész államhatárat meghódította, **érettnek a proletárság táviratváltását és üzenetét** az orosz tanácskormányzatnak szentelt. **Adja át Ön forradalmi szikratávíróval az üzenetét az orosz forradalmi orosz proletáriátusnak.** A szocializmus pártja a kommunizmus állapontjára helyezkedett, a két párt egyesült és mindaddig míg a harmadik Internacionale moszkvai kongresszusa nem állapít meg egyetemes címet. Magyarországi Szocialista Pártunk nevezik magunkat. **Kérünk a tekintetlen utasításokat. A Néphatalom Tanácsa éppen üzenet. Kun Béla a hangyék népbiztos. A Magyar Tanácskormányzat felajánlja az orosz szocialista kormányzatnak a ezt a dicsőséget. Fegyverrel kezünkbe fordulunk szembe a proletárság náciamentis ellenességét a kértük azonnali értesítést a határon helyzetéből.**

Este 8 órakor a moszkvai szikratávíró állomás jelezte, hogy erős lejtől zavartól miatt a csepeli szikratávíróval csak fogyásokon keresztül fölvenni, mire Csepel a hányzó üzenetet küldte. Este 9 órakor Csepel fogja Moszkva üzenetét, amely szintén az orosz szikratávíró állomás minden találatunkat, a délen lendült „Mindenkinek” kezdetű körözvényét és Pár. üzenet-hívtálatnak követte. Kilenc óra 10 perckor Moszkva újból jelezte: üzenete így szolt:

— Itt Lenin, oszont üdvözlétem Magyar Tanácskormányzat proletárkormányzatnak és főleg Kun Béla elvtársnak. Üzeneteket éppen most közöltem a bolsevik Oroszország kommunista pártjának kongresszusával. **Mérhetetlen lelkesedés** a harmadik kommunista Internacionale moszkvai kongresszusának. **Intenciózat, tulylen gyorsan csak lehetősége, közölni fogjuk, ugyiszintén a határon feljebből szót jelezte. Összevett szilárdos állandó drómékküli távirati összeköttetés Budapest és Moszkva között. Kommunista pártunk és táviratváltással Lenin.**

Statárium és szesztilalom!

A jászberényi tanács a Tanácskormányzat nevében a következő parancsot adja ki:

1. § Mindenkinek a Tanácskormányzat parancsának legyeregen ellenszegül vagy a Tanácskormányzat ellen fölkeltés azt halálal büntetendő.

2. § Mindenki, aki rabol vagy fosztogat halálal bünt. énde.

3. § A bűnök felett forradalmi törvények áll.

1. § Mindennemű szesztilal kímérese, forgalombahozatala és fogyasztása tilos.

2. § Aki szesztilal e tilalom ellenére álmér vagy forgalomba hoz, büntetésnek elköszásával és 50.000 korona pénzbüntetéssel büntetendő.

3. § Aki szesztilal e tilalom ellenére fogyaszt, egy évig terjedhető legyházzal és 10.000 koronás terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

4. § A bűnök felett forradalmi törvények áll.

Jászberény, 1919. március 22.

A Jászberényi Tanács.

Műemlékek Szolnok megyében

II.

1. *Községi tanácsház*. Jászapáti. Egyszerű klasszicista műemlék. Épült 1845—47 között. Ennyi szerepel mindössze a műemlékek összeírásában erről az épületről, amelynek a főtérre nyíló homlokzata városképi szempontból is kellemes hatást nyújt.

A mellékelt fényképen jól látszik, hogy az ablakok elhelyezése 2—2—5—2—2—5 szimmetriát mutat. S a kiugró középrész jól tagolja az épület homlokzatát. Az udvari részen pedig oszlopsoros tornác húzódik végig az épület egész hosszában.

A közölt rajz érdekes adatokat szolgáltat az épület építéstörténetére vonatkozólag, ugyanis megtudjuk róla a tervező nevét is. *Gál József* építőmester készítette el 1845-ben a „*Jász Apáti város háza tervé-t*”. Ezen megfigyelhetjük, hogy a középrészre eredetileg 3 ablakot tervezett Gál József, és nyilván a helyi tanács kívánságára módosította a tervet.

De a finom kidolgozású műszaki rajz, amely a szolnoki Damjanich Múzeum adattárában van, a homlokzati rajzon kívül közli az épület keresztmetszetét, a tetőszerkezet ácsmunkájának szerkezeti rajzát és — ami számunkra a legértékesebb — az épület alaprajzát is. Ezen látszik az is, hogy az egyes termeket mire használták akkoriban: „*Fő Birói szoba, 2-dik Biró szobája, Pénztár (ebből négy kis szoba van!?), Perczeptori szoba, Irománytár, Jegyzői szoba, Szála, Jegyzői szoba, Vendég szoba, Gazdaasszony szobája, Konyha, Kamra, Cselédszoba, Előszoba*”. A rajzon látszik az oszlopsoros folyosó is, de nincs megnevezve.

Az alaprajznak van azonban egy rendkívül fontos részlete, amely elárulja azt is, hogy nem egy teljesen új épületet emeltek, hanem egy előzőleg meglévő kisebb épület falainak felhasználásával épült az új tanácsház 1845-ben. Ugyanis fekete színnel ábrázolja az alaprajzon belül a tervező a meglévő épületet, amely a tervezettnél csak 1/3-a. Ha a levéltári adatoknak utánanéznünk, akkor megtudhatjuk azt is, hogy ez a régebbi tanácsház még 1765-ben épült. (Lásd: Fodor Ferenc: A Jászság életrajza című munka 416. lapján.)

A tanácsházat szépen karbantartják. Nagy kár azonban, hogy a folyosón lévő oszlopokat barna olajfestékkel mázolták be. Ez műemléki szempontból nem helyes. Jobb volna a falszínhez hasonlóan festeni ezt a részt is.

2. *Kovácsolt vasrács a templom előudvari kapuján*, Jászapáti. Finoman kiképzett és tagolt barokk stílusú kovácsolt kapu díszíti a várfalhoz hasonló „ódon külsejű erős kőkerítést”, amely — az Alföldön egészen szokatlanul — a templomot övezi.

Műemlék, mégpedig jelentős az egész műemlékegyüttes. A templom maga gótikus eredetű. A kéttornyú templom baloldali tornyának egyik támpillérijén ma is látszik egy feliratos kő, amely nehezen olvasható ugyan, de Palugyay 1854-ben kiadott könyvében már közölte ezt az írást: „*HOC OPUS FECIT — FIERI — LUCAS — HORVAT CAPITANEUS DE APATI SALASA AD HONOREM NATIVITATIS BEATAE MARIAE VIRGINIS 1493.*” A szövegből megtudjuk, hogy ezt az épületet Horvát Lukács apátiszállási kapitány létesítette 1493-ban. Az idő nem málasztotta még el a betűket teljesen. Így a közölt szöveget nagyjából ma is hasonlóképpen értelmezhetjük és olvashatjuk. Így nemcsak az épület stílusából tudjuk meg, hogy későgótikus eredetű, hanem a fenti dokumentum is ezt igazolja.

A török hódoltság alatt azonban majdnem teljesen elpusztult ez a kőépítmény is, mint azt a község első anyakönyvének végén lévő feljegyzésből olvashatjuk. 1700-ban újjátették meg ugyanis a két tornyot. A XVIII. század közepén lényegesen átalakították: barokk külső és belső kiképzést kap. Csak a két torony emlékeztet eredeti stílusára. Ez a bővítés és átépítés 1745-től 1759-ig tartott.

Ekkor kezdték a kőkerítést is építeni, mégpedig Heves-Ivány pusztáján lévő templomrom köveinek felhasználásával. Az egri püspök utasítására 1757-ben hordták be Jászapátiba a köveket. A díszes kovácsolt kapu tehát 1757-ben, vagy utána következő években készült fel valamelyik egri kovácsmester műhelyében. Figyelemreméltó művészi alkotás, azonban nem mérhető Fazola egri kovácsmester remekműveihez. Így tehát valamelyik kisebb mester készíthette. *Városképi és műemléki szempontból azonban maga a kapu is figyelemreméltó alkotás.*

Kaposvári Gyula

Nagy idők tanúi

Adatok a polgári forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság Szolnok megyei sajtójának történetéhez

A közölt cikk és bibliográfia egy készülő sajtótörténeti tanulmány alapjául szolgál.

A kutatás területe a polgári forradalom győzelmétől a Tanácsköztársaság megszüntéig terjed. Anyaga magában foglalja azokat a periodikákat, melyek a fenti időszakban Szolnok megyében megjelentek. A történelmi események alakulása következtében az időszak lezárása nem egységes. 1919. április végétől egymás után szűnnek meg a lapok. Leghosszabb időtartamú a *Szolnoki Munkás* és a *Jászapáti és Vidéke*. Mindkettő utolsó száma 1919. július 26-án jelent meg. Ugyanakkor Karcagon a *Nagykunság* 16. száma május 4-én a román megszálló csapatok fennhatósága alatt készült, — tehát vizsgálódásunk köréből kiesik.

Eddigi kutatásainkban a lapok irányzatosságának megállapítása volt az elsődleges szempont. Így nem térünk ki részletesen az országos és helyi politikai események menetének vizsgálatára. A periodikák megjelenését tekintve a következő képet kapjuk: 1918. október 31—1919. március 23-ig terjedő időszakban indultak:

1918. december 25. *Jászsági Néplap*, 1918. november—december (?) *Mezőtúri Újság*, 1918. december 30. *Kunszentmártoni Híradó*, 1919. január 19. *Jászsági Hírlap*, 1919. március 16. *Szolnoki Munkás*, 1919. március 22. *Jászapáti és Vidéke* (1915-től szünetelt). 1919. március 23. után indult: 1919. április 6. *Kisújszállási Vörös Újság* (a megszünt *Kisújszállás és Vidéke* után. Az egyetlen lap, mely nem az előzmény folytatásaként jelenik meg, hanem új évfolyam jelzéssel, 1. számmal indul.)

A vizsgált időszakot megelőző évfolyamaik folytatásaként jelentek meg:

Függetlenség, *Gazdasági Értesítő*, *Haladás*, *Jászapáti Katholikus Egyházi Tudósító*, *Jászberényi Újság*, *Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok*, *Jásznagykun-Szolnok Vármegyei Népművelés*, *Karcagi Hírlap*, *Karczagi Napló*, *Kisújszállás és Vidéke*, *Mezőtúr és Vidéke*, *Törökszentmiklósi Újság*, *Túrkeve*.

A feltárás jelenlegi állása alapján általánosan a következőket állapíthatjuk meg. A lapok többsége óvatos lelkesedéssel fogadja a polgári forradalom győzelmét s a köztársaság kikiáltását. Versenyeznek egymással a forradalmi lendület leszerelésében.

„Az új korszakban arra kell törekedni, hogy a dolgozó tőke továbbfejlődhessen.” „Reméljük, az új korszak hajnalhasadása fölötti öröm se fogja a nép lelkének egyensúlyát megzavarni.” (*Nagykunság*, 1918. november 3.) „Nem szabad a mi szabad viszonyainknak úgy elfajulni, mint Oroszországban!” (*Nagykunság*, 1918. november 7.)

„A közönség őrizze meg nyugalmát, higgadságát, őrizkedjék minden olyan cselekedettől, amely... a közbéke megzavarására vezetne... tartózkodjék attól, hogy a társadalom egyes osztályai között fennálló nyugalmat megzavarja.” (*Törökszentmiklósi Újság*, 1918. november 8.)

A *Haladás* a politikai, társadalmi változást igenli ugyan, de kizárólag a kispolgárság szempontjai szerint értelmezve. 1918. december 15-i számában már így nyilatkozik: „Ennek a világnézetnek, annak a legújabb színdarabnak nagyon szomorúak lesznek a következményei, arra el lehetünk készülve. El lehetünk készülve, mikor egy tojás ára 2 korona!”

A *Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok* 1918. november 10-én „*Respublica*” c. vezércikkében köszönti a forradalmat, elsősorban, mint a monarchia megszűnését. „Felszabadultunk a hosszú évszázadokon át tartó lidércnyomás alól... eddig alattvalói voltunk, most emberek vagyunk. Éljen a köztársaság!” A beköszöntő hangja a későbbi számokban egyre inkább fakul. A forradalom vívmányainak megvédéséről, a közelet megtisztításáról ír, gondosan kerülve a társadalmi problémákat. A szociáldemokrata Darvas Ferenc megyei kormánybiztossá való kinevezése alkalmából így ír: „...küldetésében nem tartjuk fontosságra nézve elsőnek a politikait, sőt ellenkezőleg!”

A lapok természetesen állandóan közlik a politikai eseményeket. Nagy figyelemmel kísérik a pártalakulásokat. Ugyanakkor feltűnően bizonygatják politikamentességüket. A „nem csatlakozunk egyik párthoz sem, függetlenül akarunk tovább haladni, bírálni” motívum állandó visszatérője az 1918-as vezércikkeknek. A valóságban egyre inkább a Radikális Párt, Károlyi Párt, később pedig a Szociáldemokrata Párt köré húzódnak. A *Mezőtúr és Vidéke* decemberben nyíltan a polgári radikálisok mellé áll.

Jelentős kivételt képez a *Jászberényi Újság*. Már november 24-i számában a szociáldemokraták felhívását közli: „Ha azt akarjátok, hogy többé ne vigyenek sem titeket, sem pedig gyermekeiteket a vágóhídra, szervezkedjétek a szociáldemokrata pártba”. December 22-én pedig a lap a jászberényi Szociáldemokrata Párt hivatalos közlönyé lesz. Híven képviseli a szervezett munkásság érdekeit. Harcol a polgári pártok által ingadozóvá tett parasztság támogatásának elnyeréséért. Erélyesen és öntudatosan bírálja a város tőkés társadalmát és nacionalista értelmiségét.

Már 1918 végén, de főként 1919 januárjától a földkérdés kerül a lapok érdeklődésének középpontjába. A legváltozatosabb elképzeléseket közlik, többnyire kiszegződés és radikálispárti gondolatok alapján. A cikkekre a szegényparasztság és földmunkásság köréből válasz is érkezik: „A bankok a burzsoázia kezén vannak most is, s csak újra azok kezére jut a föld, de a falu is, mert az adót nem tudják fizetni. Az úri osztály úgy véli, csak neki van jó politikája, amivel a földosztás kérdését meg lehet oldani. De a dolgozó nép látja, hogy ez nem más, mint egy új élnyomó politika!” (*Mezőtúr és Vidéke*, 1919. január 19.)

A kispolgári — elsősorban az iparos- és kereskedőréteget támogató — újságok jól kihasználva a szociáldemokraták és kommunisták ellentétét, gúnyos hangon cikkeznek a szocializmusról, bolsevizmusról. Egyre többet foglalkoznak a kommunisztákkal. „Minden rendezett társadalomnak alapja az enyém — tied — övé elvnek tiszteletben tartása. Be kell látni, hogy vagyon nélkül, tőke nélkül nincs ambíció, nincs versengés, nincs fejlődés.” (*Kunszentmártoni Híradó*, 1919. január 19.) A *Török-szentmiklósi Újság* „átkos kommunizmusról” ír, ugyanakkor siet megnyugtanni közönségét: „...a szociáldemokraták dehogyan is akarják a burzsoáziát kipusztítani, csak a munkának akarnak tiszteletet és becseletet szerezni”. (1919. február 7.)

A dolgozó osztályok nagyméretű szervezkedésének következtében a szerkesztők egyre inkább húzódnak a szociáldemokraták felé. A *Túrkeve* 1919-ben már szociáldemokrata újság, a városi szegényparasztság nagy tömege rányomja bélyegét a lap szerkesztésére. Teret ad hasábjain a szocialista szervezkedésnek, rendszeresen közli a munkásiskola híreit. Reális, jól kiegyensúlyozott, a szervezett földművelők érdekeit képviselő újság. 1919 februárjában a *Jászági Néplap*-ot birtokába veszi a helyi Szociáldemokrata Párt. Ezidőtől meglepően sok színvonalas közgazdasági és agrárpolitikai cikk jelenik meg a lapban. A szociáldemokrata szerkesztők fontos feladatként kezelik az értelmiséggel — a „fej munkásokkal” — és az agrárproletáriátussal való szövetség létrehozását. Cikksorozatban fejtegetik a „proletár nemzetköziség — szocialista hazafiság” fogalma körébe eső kérdéseket. A már említett *Jászberényi Újság* ebben az időben pártszervezési feladatokat és politikai felvilágosító munkát lát el.

Megyei laptársaik viszont a burzsoá értelemben vett „közélet” tisztogatásában serénykednek — a Haladás filippikákat ír a közrend érdekében a duhajkodó bérkocsisokról, gúnyosan nyilatkozik a dolgozók szervezkedéséről, felháborodva tiltakozik a nyomdászok csökkentett munkaideje ellen —, tevékenyen résztvesznek a nemzeti-ségek elleni sovíniszta uszításban. A *Kunszentmártoni Híradó* írja február 2-i számában: „Miért adjunk jogot a nemzetiségeknek? Bűn volna Magyarország ellen!” Később harsány propagandát fejt ki az „ébredő magyarok” mellett. A *Nagykunság* február 9-én felhívja a figyelmet a megjelenő irredenta lapok támogatására. „A köztársaság polgára elsősorban nacionalista legyen!” A szervezett munkásságot és a szociáldemokrata értelmiséget képviselő jász-újságok is foglalkoznak a nacionalizmussal, különösen annak helyi megnyilatkozásaival, de mennyire más politikai látószögből! A *Jászberényi Újság* éles kiritikával illeti Kele József ügyvédnek a jász-kerület feltámasztására irányuló „*vármegyetervezet*”-ét: „Miért akar elkülönülni most, mikor megvan a nép teljes politikai joga és szabadsága? Külön jász faj, jász szabadság nem képzelhető el anélkül, hogy a nép többi részének rovására ne lenne”. A *Jászági Néplap* rámutat az egész törekvés anakronisztikus voltára. Igazolással közli a Jász-vármegyével kapcsolatos felhívások és beszédek kudarcait.

A kispolgári radikális sajtó nacionalista megnyilatkozásaival egyidőben bírálja a munkásság internacionalizmusát. „A nemzetközi szocialistáknak csak Budapesten van talajuk.” „A munkások megtagadják magyar fajukat!” Félelemmel nézi a szervezkedő szocialista munkásságot: „Mi nem úgy képzeljük el a jövő Magyarországot, hogy a gazdagok osztályuralma után a munkásság osztályuralma következzen. Szervezett hatalmukkal szemben állítsuk fel a magunk polgári táborát!” A *Nagykunság* március 2-i számában helyteleníti a *Vörös Újság* betiltását. „Az üldözés mindig glóriát fon az üldözött feje köré!”

A kommunistaellenes hang fortisszimóba csap a *Kunszentmártoni Híradó* egy kommunista gyűlésről Szóló tudósításában: „... a gyűlés sztárja, a vöröscsokros nő absolute nem volt izgató jelenség, de amit nyelvelt, az néha izgató volt... sokat fecsegett a családi nyomorról, a jövő generáció neveléséről és az anyák kötelességéről...” Ez a sötét, gyűlölettel teljes, az általános emberi érzéseket is megtagadó hang kíséri a kunszentmártoni kommunisták minden nagyszerű hősies megnyilatkozását.

Március közepére a lapok jórésze — szerkesztőváltozás után — a Szociáldemokrata Párt mellett van. Néhány nagyobb újság a „jóindulatú polgári ellenzék” szerepét játssza olyan megfontolás alapján, hogy: „Minden ellenzékben van valami haszna az országnak”. Március 16-án indul a legnagyobb szociáldemokrata lap, a Szolnoki Munkás. 1—7. száma jelent meg a párt szerkesztésében. A szervezett munkásságra támaszkodó józán, nacionalista és sovinszta hangtól mentes, munkás újság ez.

A Tanácsköztársaság kikiáltásával a lapok egy része megszűnik. Március 22. után megjelenők közül néhányat a megyei, illetőleg a városi direktóriumok megszüntetnek. A többi március 30-tól a helyi tanácsok felügyelete alá kerül, új szerkesztésben. Ez utóbbiak részben a Magyar Szocialista Párt hivatalos lapjaivá alakulnak.

A Tanácsköztársaság sajtója

A március 23-án megjelent újságok egy része csak rövid távirati hírben közli (a hírszerzés nehézségei miatt) a budapesti eseményeket. *Nagykunság*: „Szovjet kormány Magyarországon”. *Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok*: „Kormányválság... a szociáldemokrata pártnak a kommunistákkal való egyesülése következtében... A kormány megalakításáról és sok mindenről érkező megbízhatatlan híreket még fenntartással sem közölhetjük.”

A *Szolnoki Munkás* viszont részletesen közli a szocialista kormány megalakulását. Örömmel üdvözli az egységes munkásságot. Jelentősebb cikkei és hírei: „A Szociáldemokrata Párt vezetősége megegyezett a kommunistákkal. Az egész munkásság egységes.” „A budapesti munkástanács rendelete.” „A hatalom a dolgozó népé!” *Legújabb* című rovatában a friss hírek: „Szovjet kormány alakult!” „Rendkívüli munkástanács ülés.”

Jászberényben, elsőik között a megyében, 1919. március 22-én győzött a proletárforradalom. A március 23-án megjelenő *Jászberényi Újság* a Szocialista Párt hivatalos lapja. Az egységes munkásság forradalmi öntudatát tükrözi ez a szám. Egy teljes oldalon közli „Csepel és Moszkva” üzenetváltását. „Aki olvassa az alul következő tudósítást, az a sorok közül fölemelkedni látja Lenin elvtárs apostólos, szép fejét és szavában, hangjában érezheti a fölszabadult orosz proletármilliók sóhajtását, amely forró és újjongó, hogy körülkerítetten, a gyűlölködő kapitalista világban, megtalálta magyar testvéreit.” A kispolgári lapok közül a *Törökszentmiklósi Újság* kényszeredett hangon így ír: „Kíméletlen, gyökeres változásokra lehetünk elkészülve. Az önkény újtárra lépni nem szabad. Várjuk türelmesen, a helyzetbe való belenyugvással a jövő generáció alakulatokat”. Régi sovinszta hangját folytatná az események elkendőzésére a *Kunszentmártoni Híradó*: „Sokkal fontosabb kérdés az, hogy a Magyar Tanácsköztársaság Magyarország területi épségét megvédelmezze. Nem az új tanokon kell rágódni”.

„Az 1919. március 30-án megjelenő újságok híryagukban híven közlik a helyi — és lehetőség szerint — az országos eseményeket. A *Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok* és a *Haladás* kivételével mindegyik lapnál szerkesztőváltozás történt. Mégis, a két szolnoki lap a politikai változás és a közvélemény nyomása következtében új hangon szólal meg. A *Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok* nagy cikkből közli a kommunista internacionálé irányelveit, forradalmi kis kátét állít össze. A *Haladás*

részletesen kommentálja a politikai eseményeket, de nem tud szakítani régi vonalával. Meglepetést keltő kritikátlanossággal a proletárdiktatúra kivívásában résztvevők közé számítja magát, majd közli, hogy „nyílt szemmel, szabadon, függetlenül” akar tovább haladni, hogy „... lássa, azok, akikre rá van bízva a proletárdiktatúra, a hatalmat a proletáriátus érdekeinek megfelelően használják-e.” (!?) (A megyei direktorium április 20-án mindkét lapot betiltotta.)

A Magyarországi Szocialista Párt hivatalos lapjai

Jászberényi Újság (március 23—június 15.), *Jászapáti és Vidéke* (március 29—július 26.), *Karczagi Napló* (március 30—április 24.), *Kisújszállási Vörös Újság* (április 6—április 27.), *Kunszentmártoni Híradó* (március 30.), *Szolnoki Munkás* (március 25—július 26.), *Túrkeve* (április 13—április 20.).

Ez a hét periódika alkotja a szoros értelemben vett szocialista sajtót Szolnok megyében. Forradalmi lendület, proletár öntudat, friss, népi hang jellemzői a többnyire rövidéletű lapoknak.

Országos viszonylatban is rendkívül jelentős a *Szolnoki Munkás*. Szerkesztésében — feltehetően — Budapestről leküldött újságírók is résztvettek. Tájékozottsága sokrétű. „*Legújabb*” c. rovatában rendszeresen hozza a nagyjelentőségű külpolitikai híreket, külön figyeli az oroszországi eseményeket. Részletesen közli az európai proletáriátus megmozdulásait. A proletárnemzetköziség szellemében felhívást intéz a magyar munkássághoz: „Be a Vörös Hadseregbe! ... nem magunkért, hanem azokért az idegen ajkú proletártestvéreink millióiért, akik még ma is a kapitalisták leigázó jármájában nyögnek és akik tettekre szán, elszánt bátorsággal... várják az első jelt, a magyar proletárok vörös hadseregének egekre villámló rakétáját.” Elvi cikkeket közöl a proletárdiktatúráról, a Tanácsköztársaság alkotmányáról, a proletárfegyelemről. Foglalkozik a társadalom minden osztályával. Ünnepi kiadásban köszönti Május elsejét. Május 6-tól minden számban közöl jelentést a Vörös Hadsereg helyzetéről. Nemcsak a keletmagyarországi harcokról tudósít, a cseh front hadműveleteit is végigkíséri hasábjain. Május 10-től valószínű papírhíány miatt egy lapnyi terjedelemben jelenik meg, csak a legszükségesebb jelentéseket, híreket közli. A hónap végétől július 20-ig a város szinte az ostromállapot határán áll. Ebben az időszakban a lap napenkénti megjelenésének óriási jelentősége van. Július 22-i számában felszabadult érzéssel üdvözli a Vörös Hadsereg szolnoki győzelmét, külön foglalkozik annak helyi jelentőségével. „Mindenki, aki áldozatot hozott e hetvenkét nap alatt, egy fenséges, új történelmi korszak hőrozsza... ismét szabadon, vidáman lélegzik Szolnok!” Utolsó számában, július 26-án harcol az ellenforradalmi agitációval, mely a parasztság és munkásosztály szövetségét bomlasztaná. Még hírt ad az „Orosz Vörös Hadsereg győzelmei”-ről: „Az orosz Vörös Csapatok minden ponton verik Kolesak és Denikin seregeit. Churchill, ki egész év óta agitál a fegyveres beavatkozás mellett, beismeri... hogy a beavatkozás csődöt mondott.”

A lap jelentőségével, értesültségével, avatott szerkesztőivel messze kiemelkedik a megye sajtójából. Társai kevésbé sokrétűek. Hasábjait nagyobb részben a hivatalos rendelkezések töltik meg. Általános tendencia, hogy elsősorban — az országos lapok alapján — politikai tájékoztatást végezzenek. A *Kunszentmártoni Híradó* egyetlen számában „Mit adhat a Tanácsköztársaság” címmel elemzi a proletárdiktatúra lényegét, vívmányait. Ismertetést közöl az „Orosz-szovjet alkotmány”-ról.

A lapok részletesen foglalkoznak helyi eseményekkel. Harcos védelmezői a proletárdiktatúrának. Mint központi problémával, foglalkoznak a földkérdéssel. A *Túrkeve* a kevi határ többezer holdas szövetkezeti gazdasággá való átalakításáról ír.

Jászapáti és Vidéke a nagytőke ügynökeinek új harci módszereit leplezi le, hogyan akarják a kisbirtokos parasztságot a proletárdiktatúra ellenségévé tenni. „A kommunizmus álarcában a legnagyobb zöldségeket adják elő, és ezzel akarnak hangulatot kelteni vidéken a felvilágosíthatlan tömegek között a tanácsköztársaság ellen... a kommunisták el akarják venni a kisbirtokot. A közvagyonokat lefoglalja az állam! Nem igaz. Az állam nem a kisparcellák, hanem a szövetkezeti alapon nyugvó nagyüzemi termelés mellett van. Aki a falu népét a tanácsköztársaság ellen izgatja, forradalmi törvénszék elé kell állítani!” (*Jászapáti és Vidéke*, 1919. május 10.)

Megjelenik minden vasárnapon szegedi levelek, elárterések, közlemények Turkeve. Árpád-u. 98-ik szám alá küldendő. Lapzártái csütörtökön este

TÜRKEVE

A SZOCIALISTA-PÁRT HIVATALOS LAPJA

Felirattal díj. Egy évre 25 kor. Hónapra 10 kor., negyedévre 5 kor. Egy év szám 40 filler. Nyílt tér soronként 3 korona. Tézisbontók nem adának vissza

Tanács-rendszer.

Lezajlottak a tanácsválasztások. A forradalmi építőmunka alap-pillérei — a tanácsok — már állanak. A nép választása elsöpörte a korrupció és panama bagolyvárát, a parlamentet és megválasztotta a különféle tanácsokat, amelyek mint szorosán egybekapcsolódó láncszemek, erősen szilárdan állanak.

Uj rendszer lépett most a régi, gyökereig rohadó, gonosz rendszer helyébe! Hiszen mennyi megajátulás volt a múltban azoknak osztályrészek, akik a nagy tömegek javát érdekelte. Most a nagy tömegek ereje hatalmas rugással elsöpörte azt a szegélykőből, amelynek búrós mélyeje

város — kiküldött 3 tagot és a járási tanácsok közül 1 tanácsost, összesen 4 megyei tanácsost. Meg kell azonban már itt jegyezni, hogy a kiküldésnél nem a községek politikai határai az irányadók, hanem a lélekszám.

A megyék ismét találak közös megbeszélmi vitát: meg kellett tehát alkotniok egy közös tanácskozó szervezet — persze újra csak a lélekszám a döntő. — 50000 lélek után a megyei lakói választanak egy-egy tanácsost az országos tanácsba. Az országos tanács Budapestten tanácskozik és dönt fontos kérdésekről, amelyek érdeklik az összes megyéket járásokat, városokat, községeket.

Íme az országra szóló tanács-rendszer amely olyan világos, tisztá, ért

Mint a folyamatok beleomlanak a végtelen vízföveglő óceánba, úgy egyesülnek az országos tanácsok egy, az egész világot átfelőle munkás-tanácsban, amely munkástanács glóriás dicsőítőfényvel felékesített apothéizisa a munkának, egy olyan gondolatnak testültfé, amely a világtörténetben leledéig valaham fordult elő.

A mai nagy időknék legnagyobb gondolatát válik most szolgá hogy a tanács-rendszer elindult világhódító útjára.

A tanácsok bírág kedveit beszámolók árulják, hogy az ország minden városok, községekben az első nagy, illetve országos tanácsválasztás, valamint munkásigazgató volt az a választás, amelyre teljes szakmai országosok a megyei város és járási tanácsok.

Vasárnap, 1919. április 20. 3. szám.

Világ proletárjai egyesüljétek!

Előfizetési árak:
Egy év évre 10 K.
Félévre 8
Negyedévre 4
Egyes szám ára 34 f.

KISJÁRSZÁLLÁSI VÖRÖS UJSÁG

SZERKESZTŐSÉG:
és
KIADÓHIVATAL:
Szechenyi u. 16. sz.
Majl-tek minden vasárnap.

A Magyarországi Szocialista Párt Kisjárszállási Szerkesztésének hivatalos lapja.

Tanácsrendszer.

A régi burzsoázival együtt a régi parlamentárisizmusnak is vége. A felzabadosult proletárisztus azonban a fejlődésnek és haladásnak est a legjobb akadályát, a parlamentet, melynek összes tevékenysége, érdektelen közbizonyi vitakörzök mellett, az agrár fejlődés és a töltés burzsoázia érdekeinek ismétlője volt nemcsak lerögzöbölt, hanem romjain már fel is építette az sikótó munkás bizalomát, termé-erejű Tanácsrendszert.

A tanácsrendszer, melyet legelőbb

Fegyelmet követelünk!

A hadügyi népbiztosok felhívása a vörös katonákhoz.

Vörös katonák!

Fegyvelm nélkül a forradalom nem egyéb anarchizmus. A forradalmi fegyvelm az a betonalpaxat, amelyre a forradalom alkotásai felépülnek. Minden forradalomnak, nemcsak nekünk győzni, hanem élni és véglegesen berendezkedni is akar, legelső gondja az egyetemes, szilárd, határa kész, vasfegyelmű hadsereg.

A hadseregnek kell szakkban tartani az ország helyzetében azokat az elemeket, ame-

Aki a fegyvelmet nérti, az ellenforradalmár!

A jó vörös katonának minden parancsot híven teljesíteni kell. Nemcsak magát vizsgálja a Vörös Hadsereg katonája, de aerra is ügyel, hogy minden bajtára így legyen. Az onfutású vörös katoná tartózkodik minden kihasználás, nem részeskedik, mert a szesz ellenéve a test és a lélek egészségének; nem lop, nem rabol, nem duhajkodik, nem ereszteli fegyveres erejét vesdellen győzelemmel szemben és ha meg tudni valamelyik bajtársának hasonló botlását, gondoskodni köteles róla, hogy az illető a Vörös Hadsereg megszabaduljon és a bűnös forradalmi történésektől elkerüljön.

Professzor (36n)
1. évfolyam (36. sz.)

Szocialista (36n)
Szolnok, 1919. május 1.

1919. május 1.
Csitörtek

„Világ proletariája egyesüljete!”

SZOLNOKI MUNKÁS

Előfizetési árak: Egy év ... 10 K. Fél év ... 5 K. Egy hónap ... 1 K. Egyes számla 30 fillér.	A SZOCIALISTA-PÁRT HIV. KÖZLÖNYE MEGJELENIK HÉTFO KÖVETELÉVEL MINDEN NAPON	SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHVATAL SZOLNOK, CÖRÖRFY-UTCA Telefon szám: 113.
---	--	---

Szolnok 1919. május 1. a 19. 1919

Dörösbé

Szolnok 1919. május 1. a 19. 1919

Ötlet a városi tanács és a tanács Hármas elnöke ünnepi a proletáriság május 1-ét a felszabadulás napjának, amíg azonban eddig csak óhaj, vágyakozás és sovány volt az ünnepelés motívuma, ma a törekvések megfestülése és a remények valóra válása az életjelenséget a vörös májusnak.

akának megérteni. Az életbe való jövekedést akarjuk elismerni, just kívántunk magunknak biztosítani mind-altoz, amit az élet szépségeink nevezünk.

Elni, az életet élvezni, az élet szabadságát minden dolgozóval megosztani a mi válságunk és hitünk s amikor célunk, törekvésünk, sikerünk mai jelentős állomására való érkezésünket hirdeti az első, igazi május ráukviradása, azt kérdezzük mindenkőtől: miért kellett a harc, a megálzás, a megcsúfolás, miért a sok szenvedés, megpróbáltatás, börtön s kapitalista osztályuralom megannyi inkvizíciós eszközre?

Hármas elnöke szakadatlan agitációja, társadhatatlan kiáltása kellett ahöz, hogy valóra váljék Marx álma: a kommun állam és a kommun társadalm.

S ma büszke meghatottsággal hirdethetjük, hogy az, amiért annyiszor meggyaláztak bennünket, améért annyunk előtt nyitlak meg a börtönök ajtai, amiért annyit sínylődtök, szenvedtet a magyar proletáriság megvalósult. Előtt a májusnak, megjelent előtt az ige s a vörös tohogó fenn hirdeti a proletáriság nagy, szent és megdöntöhetetlen győzelmét a kizsákmányoló kapitalista rend előtt.

A választ adják meg ellenségeink önmaguknak. Nézzon mindenaki belele, vizsgálja meg önmagát, tegye mérlegre munkáját, képességét, tevékenységét s jövekedését, börtön s kapitalista osztályuralom megannyi inkvizíciós eszközre?

A választ adják meg ellenségeink önmaguknak. Nézzon mindenaki belele, vizsgálja meg önmagát, tegye mérlegre munkáját, képességét, tevékenységét s jövekedését, börtön s kapitalista osztályuralom megannyi inkvizíciós eszközre?

S most, amikor harcaink és küzdelmeink ezen jelentős állomáshoz érkezünk, azt kérdezzük: miért kellett az eddig életem eredményeként annyit szenvednünk, miért kellett a kizsákmányoló kapitalista rend előtt.

Aktarunk-e mi lehetetlen, akartuk-e az elérhetetlen? Aktarunk-e magunknak kiváltságokat, előnyöket, megkülönböztetéseket? Nem az mondottuk-e nem-cazit hirdetőnk évtizedeken át, hogy egyenlőséget és jogot akartunk.

A vörös nap világosan beszélt és féltérhetetlen nyílással ad választ mindazoknak, akik nem tudnak a kérdésekre feleletet adni, de a mások májusának elkövetkezése választ ad nekünk is a kérdésre, mi kelet ezután tenünk küzdeni, harcolnunk kell tovább, bátran elzáródn, megfélemlítés nélkül, hogy az esztendőnk minden napja a vörös május színpompájában ragyogjon a proletáriság dicsősége küzdelmeink sikerétől.

Hivallásunk mindig az volt, hogy isten teremtményei vagyunk, tehát egyenlő jog illetet meg mindnyunkat, ha kötelességeinket egyenlő odaadással teljesítjük.

Mert ugyan mi különbség van a fényes paloták bitorjában és a nádteleles viskók rongy vackán születettek között? A teremtés mizstikumának nem-e egyazon folyamata adott világosságot a szemekbe és érzést a szívekbe? S ha igen, miért kellett nekünk izsádni, veretkezni, a mindennapi betető falatér küzdem, amikor a másik oldalon munkánk gyümölcse fölötté, pompáit, semmiveléssel megszerzett kényelmet és gond nélkül életet jelenteni?

A falura is elvisszük a kultúrát!

A régi kapitalista rendszer és a rendszer utáni szellemi elcsúszást a falusi műveltség, a színház eddig igazi vállalkozás volt és ebből kiilolyog ugyanakkor amikor a városi burzsoa egy nap akar hozt színházba is mehetett, a falu csak nagy ritkán jutott színházhoz és akkor sem állott módjában élvezni az igit művészetet.

A falvakat látogató színházadatok szahozom állottak előadásra művészi erővel. Ezeknek a kis társulatoknak rendszerint olyanok voltak a tagjai, akik a nagy társulatnál

szervezetlenek nem tudtak. Az igazi színészek általában volt eddig, ha talon jászott. Ezeknek másképen lesz. A forradalmi kormányzatunkon körtársulatok tekent a színészet és abból az életből adta ki, hogy minden dolgozó elmozdítoga van a művészetbe.

Ezen az alapon szerveztek meg azt a hatalmas akcióit, amelyek eredményeként ma a legközelebbi napokban bevonni má falura a művészet és ezertől a legközelebbi hónap s húzza is a kultúrát. Mindegy hirtelen társulatot szervezzék, a társulatok feladata az lesz, hogy az országban mindenütt terjeszték a kulturát és a falvak proletárisának bemutatnak a legközelebbi akciókat.

A társulatok megkezdő programján alapul indultak ott, hogy a társulatok szerveztek meg, hogy az évben csak egy kitérésre egyet, viszont azonban minden hónapban előadás a művészet, mert minden két hónapban hoztatok egy másik társulatot.

A közköztudott tény, hogy a társulatok szerveztek meg az akkori Székely Erőszak és Székely Dávid szerveztek meg az akkori Jász-Nagykun-Szolnok megyei és dékői részről ok a következőket mondottak a Szolnoki Munkás Budapesti munkatársaknak:

— A közköztudott tény, hogy a társulatok szerveztek meg az akkori Székely Erőszak és Székely Dávid szerveztek meg az akkori Jász-Nagykun-Szolnok megyei és dékői részről ok a következőket mondottak a Szolnoki Munkás Budapesti munkatársaknak:

— A közköztudott tény, hogy a társulatok szerveztek meg az akkori Székely Erőszak és Székely Dávid szerveztek meg az akkori Jász-Nagykun-Szolnok megyei és dékői részről ok a következőket mondottak a Szolnoki Munkás Budapesti munkatársaknak:

A szervezők között: Rónai Béla, Sörme Albert, Bodogni Zsigmond, Kovács Károly, Chován Géza, Zselovits Béla és mások dolgoztak azon, hogy a műsorok művészi értékek és változatosak legyenek. A konferenciáknál Nagy Endre tanította be, a műsört pedig Balazs Béla, a közmunkatársági népbizottságrodalmi osztályának vezetője állította össze. A próbák a fővárosi külföldi színpadokon más tavaly folytak.

A társulatok utazásuk előtt a fesszettek vizsgáltak. Tegnap is két társulat vizsgázott le a művészekből és ismételt álló

A falura is elvisszük a kultúrát!

Lelkesen írnak az április elején lezajlott választásokról. „Az öntudatra ébredt türkevei munkásság ezernyi szavazatával demonstrálta, mi az igazi népakarat!” (Türkeve, 1919. április 7.)

Különös gonddal foglalkoznak az új generáció nevelésével. Majdnem mindegyik lap részletesen ír a Tanácsköztársaság iskolapolitikájáról. A Kisújszállási Vörös Újság az iskolát a társadalmi válságfalak ledöntőjének látja. Jászpáti és Vidéke közli a Jászladányon állomásozó IV. bihari vörös ezred parancsnokának rendeletét az iskolai oktatásról, a népművelésről és a pedagógusok feladatairól. A lap külön foglalko-

zik népművelési kérdésekkel. „Fontos követelménye korunknak a felnőttek oktatása... Minden községnek legszebb épülete lenne a népművelés temploma. Világos, tágas térmeivel, testgyakorló- és sétatereivel szinte esalogatná magához az embereket. Lenne itt táncterem, zeneterem, könyvtár olvasószobával... Munkától mentes időben itt hallgatnának munkástársaink előképzetségüknek megfelelő előadásokat a tudás minden ágáról. Tájékozódniának a szocializmusról, amelyről általában téves nézetek vannak elterjedve.”

A lapok a világpolitikai események közül főleg a Magyar Tanácsköztársaság szempontjából elsősorban jelentős híryanagot közlik. Nem tájékoztatnak az entente hatalmak híreiről, a béketárgyalásokról. Elsősorban az oroszországi front körül gyűrűző érdeklődést elégitik ki. Beszámolnak a német és osztrák proletariátus harcairól. „A proletárforradalom feltartóztatatlanul halad előre. A Bajor Tanácsköztársaság kikiáltása után Berlinben ismét magasra csapott a forradalom lángja.” (*Kisújszállási Vörös Újság*, 1919. április 2. sz.) A *Túrkeve* „Terjed, mint a vallás” c. cikkében foglalkozik a bajorországi eseményekkel.

Áprilisban megjelenő számaikat „Lépj be a Vörös Hadseregbe” felhívással kezdi. Nem rendszeresen ugyan, de elég sűrűn közlik a Vörös Hadsereg-egyvertényeit, elsősorban a Tisza vonalánál. Az északi frontról lényegesen kevesebb tudósítást adnak.

A jász-lapok szoros kapcsolatot tartanak a helyben állomásozó vörös ezredekkel. Sok katonai parancsot, felhívást közölnek. Az ezredek politikai megbízottai komoly ideológiai támogatásban részesítik a szerkesztőbizottságokat. Július végén a meg nem szállt területen igen élesen küzdenek az ellenforradalmi agitációval. Erélyes, kíméletlen, meg nem alkuvó hangon képviselik a Tanácsköztársaság érdekeit. Sokat foglalkoznak a főváros élelmiszerellátásának problémájával. „Ha a vidéki direktóriumok közömbösen haladnak el a budapesti munkástanács felszólítása mellett, ha semmit sem tesznek annak érdekében, hogy Budapest munkásságát élelmiszerrel segítsék, ez éppen annyit jelent, mintha teli torokkal, harsány hangon hívnák vissza a szolgabíró!”

A *Jászberényi Újság* egymásután közli az élelmiszerfelesleg beszolgáltatásáról szóló rendelkezéseket. Helyesli, hogy Budapestre Jászberényből csak azok utazhatnak, akik élelmet visznek.

A lapok utolsó számaikban még lelkesedéssel írnak a Vörös Hadsereg szolnoki győzelméről, nagy terveket közölnek a sajtó jelentőségének növeléséről. A *Jászapáti és Vidéké*-t járási hivatalos lappá alakítanák át, gondoskodni akarnak a mezőgazdasági munkások rendszeres tájékoztatásáról a nyári idény alatt.

A Tanácsköztársaság sajtója legutolsó számaiban megszilárdult hittel, az ország jövője iránti nagy felelősséggel áll a proletárdiktatúra mellett, méltó öreként a nagy történelmi korszak lezárásának.

A megszállás után semmi utalás a nagyszerű hónapokra. A néhány vérszegény lap a román katonai cenzorok által engedélyezve helyi apró-cseprő közigazgatási problémákkal bíbelődik. A régi szerkesztők visszatérnek. A megyei sajtó az erősödő fehérterror függvényévé válik.

* *
*

BIBLIOGRÁFIA

A bibliográfiai adatokat következőképpen csoportosítottuk: Cím, alcím, megjelenés időköze, szerkesztő, kiadó, nyomda, hely, év, évfolyam.

Megjegyzés (indulás időpontja, ha a vizsgált időszakban történt, ezenkívül minden esetben közöljük a megszűnés, illetőleg a vizsgált időszakban megjelent utolsó szám dátumát).

Lelőhely, hiány.

Rövidítések: DM = Damjanich Múzeum, Szolnok, OSzK = Országos Széchenyi Könyvtár, SzEK = Szegedi Egyetemi Könyvtár.

Az Országos Széchenyi Könyvtár-ban fellelhető periodikáknál közöljük a raktári jelzetet.

Az OSzK és SzEK jelölésű lapok 1919. március 22. után megjelent számai fényképmásolatban megtalálhatók az Országgyűlési Könyvtár „Magyar Tanácsköztársaság” különgyűjteményében is.

FÜGGETLENSÉG

Politikai hetilap. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Alkotmánypárt hiv. közlönye. Megj.: hetenkint. Főszerk. Sipos Orbán, fel. szerk. Füredi Ferenc. K.: A párt. Ny.: Wachs Pálné. Szolnok, 1918. 2. évf. Megszűnt: 1918. nov. 3. (47. sz.) OSzK H. 3.547, 1918.

GAZDASÁGI ERTESSÍTŐ

A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Gazdasági Egyesület hivatalos közlönye. Megj.: havonként. Szerk. Gaylhoffer István. K.: Az egyesület. Ny.: Bakos. Szolnok, 1918. 34. évf. Utolsó szám: 1918. dec. OSzK H. 5.290, 1918. H.: 1919. 35. évf.

HALADÁS

Társadalmi és közgazdasági hetilap. Megj.: hetenkint. Fel. szerk. és k.: Házy Géza. 1919. jan. 26. Kelemen Géza. Ny.: Házy Géza. Szolnok, 1918—1919. 8—9. évf. A megyei direktórium 1919. ápr. 20-án (16. sz. megszüntette. OSzK 3.053, 1918—1919. DM 1918—1919. H.: DM 1918. 47., 50—52. sz. 1919. 2—11., 13., 14., 15. sz.

JÁSZAPÁTI és VIDÉKE

Politikai, társadalmi és közgazdasági hetilap. Megj.: hetenkint. Fel. szerk.: ifj. Imrik József. Főmunkatárs: Mátrai Ferenc. 1919. márc. 29. után szerk. és ny. nélkül, a Jászapáti Munkás és Katonatanács felügyelete alatt. Ny.: Imrik és Busay. Jászapáti, 1919. 16. évf. 1915-től szünetelt. 1919. márc. 22-én 16. évf. jelzéssel indult. Megszűnt 1919. júl. 26-án. OSzK 1.406, 1919.

JÁSZAPÁTI KATHOLIKUS EGYHAZI TUDOSÍTÓ

Megj.: havonta. Szerk. és k.: Jászapáti plébánia hivatal. Ny.: Érseki Lyceumi Könyvnyomda, Eger. Jászapáti, 1918—1919. Megszűnt: 1919. jan.

JÁSZBERÉNYI ÚJSÁG

Társadalmi, közgazdasági kérdésekkel foglalkozó hetilap. Megj.: minden vasárnap. 1918. dec. 22. (51. sz.) A Jászberényi Szociáldemokrata Párt hiv. közlönye. 1919. márc. 23. (12. sz.) A jászberényi szocialista párt hiv. közlönye. 1919. ápr. 6. A jászberényi munkások, parasztok és katonák tanácsának hiv. lapja. Fel. szerk. és k.: Lázár Henrik. 1919. márc. 30. Kiad. a Jászberényi Szocialista Párt. Szerk. biz.: Banner János, Karádi Győző, Ország József. Ny.: Vértess Adolfné, Jászberény, 1918—1919. 2—3. évf. Megszűnt: 1919. jún. 15. (22. sz.) OSzK H. 3.696, 1918—1919. H.: 1918. 46., 52. sz. 1919. 1., 4., 9—10., 13. sz.

JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK-MEGYEI LAPOK

Politikai, társadalmi és közgazdasági lap. Megj.: minden vasárnap. Fel. szerk. és kiadó: Vezéry Ödön. Ny.: Házy Géza, Szolnok, 1918—1919. 29—30. évf. A megyei direktórium 1919. ápr. 20-án (16. sz.) megszüntette. DM 1918—1919. H.: 1918. 48. sz. 1919. 3., 4., 6., 8—10., 14. sz.

JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK-VÁRMEGYEI NEPMŰVELES

Az Állami Tanfelügyelőség és a vármegyei tanítótestület hiv. közlönye. Megj.: havonként. Fel. szerk.: Kovács János. K.: A tanfelügyelőség. Ny.: Róth Dezső, Szolnok, 1918—1919. 11—12. évf. Utolsó száma: 1919. márc. (3. sz.) OSzK H.: 14.616, 1918—1919.

JÁZSÁGI HIRLAP

Politikai és társadalmi hetilap. A jászberényi Függetlenségi 48-as Károlyi Párt lapja. Megj.: hetenkint. Fel. szerk. Zöldi M. János. Főszerk. Dombó Béla. K.: Fazekas Ágoston. Ny.: Pesti Péterné. Jászberény, 1919. 1. évf. Indul 1919. jan. 19-én. Megszűnt 1919. febr. 23. (6. sz.) OSzK H.: 7.134, 1919. H.: 3., 6. sz.

JÁZSÁGI NEPLAP

Politikai, társadalmi és közgazdasági hetilap. Megj.: hetenkint. Főszerk. Brosz Robert. Fel. szerk.: Adám János. 1919. márc. 15. Főszerk. nélkül. Ny.: Agria ny. Jászapáti, 1918—1919. 1—2. évf. Indul 1918. dec. 25. Megszűnt 1919. ápr. 4. OSzK 7.503, 1918—1919. H.: 1919. 2., 14. sz.

KARCAGI HIRLAP

Politikai és közgazdasági hetilap. A Függetlenségi és 48-as Párt közlönye. Megj.: hetenkint. 1919. jan. 5. Politikai napilap. A Kisgazda Párt hiv. lapja. 1919. ápr. 4. Politikai hetilap. Fel. szerk. Zelovich Dezső. 1919. márc. 9. Aradi Emil. Ny.: ifj. Klein Mór. Karcag, 1918—1919. 13—14. évf. OSzK 10.051, 1918. H.: 1919. 14. évf.

KARCZÁGI NAPLO

Politikai lap. Megj.: hetenkint. 1918. dec. 3. (49. sz.) A Szociáldemokrata Párt hiv. lapja. 1919. márc. 30. A Karcagi Magyar Szocialista Párt hiv. lapja. Fel. szerk.: Szánthó József. 1918. dec. 15. Pásztor Géza. Ny.: Nagy Lajos és Tsa. Karcag, 1918—1919. 8—9. évf. Megszűnt: 1919. április 24. OSzK 10.056, 1918. H.: 1918. 48., 51. sz. 1919. 9. évf.

KISÚJSZÁLLÁS és VIDÉKE

Politikai, gazdasági és társadalmi lap. Megj.: minden vasárnap. Fel. szerk.: Bodor Lajos. K.: Csapp János. 1919. márc. 30. Szerk. és k. nélkül. Ny.: Csapp János. Kisújszállás, 1918—1919. 26—27. évf. 1919. márc. 30. (13. sz.) után: KISÚJSZÁLLASI VOROS ÚJSÁG, OSzK 10.076, H.: 1918. 26. évf.

KISÚJSZALLÁSI VÖRÖS ÚJSÁG

A Magyarországi Szocialista Párt Kisújszállási Szervezetének hiv. lapja. Megj.: hetenkint. Szerk. a szerk. biz. Staudner Gyula, Szunyoghy Farkas, K.: A párt. Kisújszállás, 1919. 1. évf. Indul 1919. ápr. 6. Megszűnt 1919. ápr. 27. (4. sz.) OSzK 10.076. SzEK, H.: SzEK 2. sz.

KUNSZENTMÁRTONI HIRADO

Politikai és társadalmi hetilap. Megj. hetenkint. Fel. szerk.: Domján Jenő, 1919. márc. 30. szerk. nélk. K. és Ny.: Wolf Dezső, Kunszentmárton, 1918—1919. 1—2. évf. Indul 1919. dec. 30. 1919. márc. 25-től a Szocialista Párt felügyelete alatt. Utolsó szám: 1919. márc. 30. (15. sz.) OSzK 13.121, 1919. H.: 1918. 1. évf., 1919. 1. sz.

MEZŐTÚR és VIDEKE

Vegyestartalmú hetilap. Megj.: minden vasárnap. Fel. szerk.: Borsos Karoly. Szerk.: Lányi Lajos. Kiad. és Ny.: Borbély Gyula. Mezőtúr, 1918—1919. 34—35. évf. Utolsó szám: 1919. márc. 22. (12. sz.) OSzK 11.204, 1918—1919.

MEZŐTÚRI ÚJSÁG

Politikai és társadalmi hetilap. Megj.: hetenkint. Főszerk.: Szathmári Imre. Fel. szerk.: Török Miklós. Kiad. és Ny.: Török Ignác. Mezőtúr, 1918—1919. 1—2. évf. Indul 1918. nov.—dec. Utolsó szám: 1919. márc. 23. (12. sz.) OSzK 5.655, 1919. H.: 1918. 1. évf., 1919. 1—11. sz.

NAGYKUNSAG

Politikai hetilap. Megj.: Hetenkint. Fel. szerk.: Nemezs Vilmos. Főmunkatárs: Kádár Imre. Kiad. és Ny.: Nagy és Kertész. Karcag, 1918—1919. 43—44. évf. 1919. ápr. 12-től a városi direktorium felügyelete alatt. Utolsó szám: 1919. ápr. 16. (15. sz.) OSzK 11.341, 1918—1919.

SZOLNOKI MUNKÁS

A Szociáldemokrata Párt hiv. közlönye. Megj.: hétfő kivételével naponta. 1919. márc. 25. (8. sz.) A Szocialista Párt hiv. közlönye. Jún. 15. (70. sz.) A Szocialista—Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának délutáni hiv. lapja. Szerk. és Kiad.: A Szociáldemokrata Párt szolnoki végrehajtó bizottsága. 1919. márc. 25. A Szocialista Párt szolnoki végrehajtó bizottsága. Ny.: Róth Dezső. Szolnok, 1919. 1. évf. Indul 1919. márc. 16. Megszűnt: 1919. júl. 26. (104. sz.) DM. OSzK. H.: DM 2—9., 24—26., 30., 101. sz. OSzK 1—18., 37—104. sz.

TÖRÖKSZENTMIKLÓSI ÚJSÁG

Politikai és társadalmi hírlap. Megj.: hetenkint. Fel. szerk.: Garami Iván. Ny.: Rubinstein Sárdor. Törökszentmiklós, 1918—1919. 6—7. évf. Megszűnt: 1919. márc. 28. (12. sz.) OSzK 4.918, 1918—1919.

TÜRKEVE

Közgazdasági, társadalmi és szépirodalmi hetilap. Megj.: hetenkint. 1919. ápr. 13. A Szocialista Párt hiv. lapja. Fel. szerk.: Szilágyi Dávid. 1919. márc. 30. Szerk. nélk. Turkeve, 1918—1919. 28—29. évf. Megszűnt: 1919. ápr. 20. (17. sz.) OSzK 2664. 1919. H.: 1918. 28. évf., 1919. 1—4. sz.

Dr. Kardos Józsefne Benke Irén

Termelészerkezeti meggondolások Szolnok megye szikesein

A szikések, melyeket a talajtani tudomány igen kifejezően „beteg” talajokként is említ, Szolnok megye összterületének 17,4%-át alkotják, kerekén 170 000 kh-t. E hatalmas terület, mintegy felerészben termő, másik fele úgynevezett „vak” szik. Kedvezőtlen termelési adottságai, közismerten nehéz természeti és közgazdasági viszonyai feltétlenül megkívánják, hogy különös gondossággal foglalkozzunk a szikések problémáival. Keressük azokat a termelési és üzemvezetési formákat, amelyek a szik sajátos viszonyaihoz alkalmazkodnak, s lehető legnagyobb mérvben csökkentik a termelés alapadottságbeli hátrányait. Fontos ez azért is, mert e tipikusan mezőgazdasági területek lakosságának túlnyomó többsége a mezőgazdaságból él.

Az országosan állandóan fokozódó népsűrűség, az életszínvonal-emelés igényei, az ipar nyersanyagkivánalma, a mezőgazdaság minden területiségének maximális produktivitását követeli meg. Elengedhetetlen tehát, hogy a szik nagykiterjedésű területe is megfelelő mérvben részt vegyen a népgazdasági szükségletek biztosításában, és lakosságának legalább az országosan átlagos életszínvonalat biztosítsa.

A szocializmus előrehaladásával az árak mindinkább kiegyenlítettébbek, a termék által képviselt társadalmi munka értékének mindig hűbb kifejezői lesznek, s a mezőgazdasági termelés zömét képviselő ún. elsőrendű létszükségleti cikkek terén állandóan csökkenő tendenciát mutatnak. Nem fogják ezenkívül sohasem kifejezésre juttatni a termelés alapadottságainak különbségét, előnyösebb vagy kevésbé előnyös voltát. Korlátozottak a népgazdasági lehetőségek is, melyekkel a szocialista állam hátrányosabb helyzetű mezőgazdasági területeit segítheti. A szik mezőgazdasági dolgozóinak feladata tehát, megfelelő termelészerkezettel, ennek keretein belül a haladottabb termeléstechnikával e tájak termelését megfelelő mérvben előrevinni, hátrányos helyzetét csökkenteni.

Az árrendszer mindig teljesebb, kiegyenlítettége folytán egyre szűkebb térre szorul a spekulatív tevékenység lehetősége, és eredményes termelési alapot csak a helyes termelészerkezet, jövedelmezőségi alapot a haladott termeléstechnika fog biztosítani.

Nézzünk ezúttal néhány gondolatot arra vonatkozóan, hogy a mezőgazdaság mai, szinte forradalmi ütemű átalakulása, fejlődése mellett hogyan alakulhat a szik termelészerkezete.

Természeti és közgazdasági adottságai ismeretében vessünk néhány pillantást fejlődéstörténetébe, nézzük üzemi viszonyait, sajátosságait és felelevenítve a várható mezőgazdasági fejlődés általános jellemzőit, keressük a szik távlatilag legmegfelelőbbnek tűnő termelészerkezetét. Példaként a sziket meglehetősen jól reprezentáló, Karcag város mezőgazdasági területét vegyük. E területek mezőgazdasági művelés alá vétele a XIX. század közepén indult nagyobb arányokban, főterménye a legutóbbi időkig a gabona (1876-ban 57,79%, 1951—57. év átlagában 50,2%), fő jövedelmi forrása az állattenyésztés. (Karcagon pl. 1889-ben 11 512 sz. á. volt, 2,9 kh, szántónként 1 sz. á.) Jelentős állattenyésztési ág a baromfitartás. (Karcagon 1889-ben 120 000 db.)

A századvégi belvízelvezetés után nagyarányú kopárosodás indult meg, majd a legújabb idők öntözési lehetőségei alapján erős fejlődésnek indul a rizstermelés. Nem kielégítő azonban az állattenyésztés előrehaladása (1953-ban Karcagon 9156 sz. á. 5,5 szántó kh-ként 1 sz. á.).

Jellemző a viszonylag alacsony szántó (62,79%) és magas legelőhányad (23,97) tört százaléknyi gyümölcsös (0,26%) és szőlő (0,04%). A területhasznosítást fő jellemzője a nagy kalászos %, 7 éves átlagban 50,2%, rizzsel 60%, kisterületű évelő pillangós 7,1%. Jó alapadottságok a terület melegvíz és földgáz előfordulásai.

Az állatállomány megoszlása és sűrűsége 1957-ben az alábbi:

	Sz.-marha	Juh	Sertés	Ló	Összesen
Számosállat	4478	1149	2023	1506	9156
%	48,87	12,52	22,20	16,41	100
100 kh szántóra 20,83 sz. á., 100 kh mmőt-re 13,83 sz. á.					

A talajjavítások, valamint az öntözés jelentős beruházási igényeket támaszt, s ez utóbbi csaknem megkétszerezi a szerveztrágya-szükségletet.

Mezőgazdasági foglalkozású dolgozó 11 869 fő, 100 kh mmőtre 18,8 fő, meglehetősen magas tehát; foglalkoztatása és megfelelő jövedelem-ellátása a gépesítés előhaladásával nagyfokú intenzitást kíván. A szikes területek e néhány adata után nézzük az általános mezőgazdaság fejlődésének irányvonalait.

Korunk hatalmas arányú tudományos és technikai előhaladása alapján meggyorsul a mezőgazdasági fejlődés. Egyes országokban az utóbbi három évtizedben több mint 60%-kal emelkedett a termelés, ezen belül mintegy 50 százalékkal a növénytermelés, 75 százalékkal az állattenyésztés. Specializált, nagy méretek alakulnak ki, amelyek nemcsak iparszerűen termelnek, de a beruházások méreteiben is elérik, egyes esetekben meg is haladják az egy dolgozóra eső beruházási hányadot illetően az ipari vállalatokat. Hagyományos termelési módok mellett el sem képzelhető a beruházások ilyen mérvre, de az új mezőgazdasági üzemeknél is alaposan ki kell munkálni a megfelelő természszerkezetet és biztosítani minden termelés-technikai alapfeltételt.

Különösen fontos ez szikes területeinken, amelyeknek hozama jelentősen elmarad fejlődése mai fokán a jobb üzemek átlagától.

Egyes kiemelkedő teljesítményű hazai üzemek termelési értéke 100 kh-ként az 1 300 000 forintot is meghaladja és 100 forint — mezőgazdasági művelés alatt álló ösztérület állóeszközértéke több mint évi 70 forint termelési értéket biztosít, szemben a sziki üzemek ez idő szerinti 2—300 000 Ft/100 kh termelési értékével.

Az élelmezéstudomány és az életszínvonal-emelkedés a világpiacon kialakított kereslettel már kifejezetten jelzi a mezőgazdasággal szemben támasztott igényét és ezzel a racionális termelés irányát.

Jelentősen emelkedik a nagy kalóriájú tápanyagok fogyasztása s vele az állati termék-hányad. Az öszs-tápanyag 35—40%-át alkotja a fejlettebb országokban. Különösen fokozódik a tej és tejtermék, valamint a húsfogyasztás. Ez utóbbi főként a fiatal, nem elzsírosított marhahús és baromfihús termelésére hatott erősen, ösztönzően olyannyira, hogy egyes országok hústermelésében emelkedő tendenciával 40% körüli a marha, csökkenő irányzatú, 35% körüli a sertés és erősen fejlődő a baromfihús-termelés, 14% körüli részesedéssel.

A fentiekből nagy távlatokon érvényes következtetés vonható le a sziki mezőgazdasági üzemek termelészervezete kialakítására vonatkozóan is.

A várható kereslet, a „beteg” talajok javítása, a lassú, nehézkes talajélet fokozása, a nagyarányú föltétlen legelőterületek hasznosítása, a gyakori természeti csapásoknak sokkal inkább kitett növénytermelés kockázatának ellensúlyozására, a fejlődés távlatában ugyanúgy, mint volt a fejlődéstörténet során, *az állattenyésztés legyen a sziki üzemek fő termelési ága*. Jelentőségét olyannyira érvényesíteni kell, hogy a takarmánytermelés az árunövénytermeléssel teljesen azonos elbírálás alá essék. (Istálló- és műtrágyajuttatás, agrotechnika.) Különös gondot kell fordítani a legelők javítására, felszereltségére, a modern legeltetés-technika érvényesítésére. *Elsődrendű kívánalom e szemlélet érvényesítése a szakmai oktatás területén is*, de nem kevésbé fontos a termelés-technikai alapfeltételek biztosítása során sem.

Csak a megfelelő összetételű, nagyságú és hasznosítási irányú állattenyésztés biztosíthatja a talajjavítások, e költséges beruházások megfelelő eredményét, a talaj-erőpótlást, az öntözés hatékonyságának fokozását, szerkezet-romboló hatásának eső-kentését, általában a hozam-fokozást, pénz- és hitelgazdálkodás szempontjából pedig a szabályozott és rendszeres bevételi forrásokat.

A kísérleti intézet gazdasága 35 sz. á./100 kh állatsűrűsége, illetve ennek megfelelő termelése eredményezte a helyi viszonylatban leggyengébb sziken a 862 200 Ft/100 kh termelési értéket 1957. évben, illetőleg a 12,20 q búza, 13,37 q őszi árpa 7 éves átlagot, amely a 7 éves városi átlagnak csaknem 160%-a és biztosított a növénytermelés részére számottevő bázist, 35 q/kh évi istállótrágyát.

Az állattenyésztés mint fő termelési ág összetételét a sajátos sziki takarmánytermelési viszonyok, a magas hányadú legelőterületek hasznosítási lehetőségei szabják meg. Általában is, de a sziken különösen a tömeges takarmányok adják a legnagyobb tápanyaghozamot. A szemestakarmányok termelési lehetősége igen korláto-

zott, s biztonság, valamint teljesebb eredmény szempontjából csaknem kizárólag az őszi árpára alapozott. Még a kísérő talajok sem adnak kielégítő szemestakarmánymennyiséget. Különösen szembetűnő a táparány, illetve fehérjehozam különbsége, amely a termelés vagy a fiatal állat nagy fejlődési erélye kihasználása szempontjából elhatároló jelentőségű.

	kem. ért. Em. feh.		Táparány
	hozama q		
Így 1 hk zöldlucerna	8.—	2,9	1:2,7
1 kh ő. kev.	7.—	2.—	1:3,5
1 kh lucernaszéna	7.20	2.80	1:2,5
1 kh őszi árpa	6.02	0.56	1:11
1 kh kukorica	9.36	0.82	1:11,4

Ha számításba vesszük, hogy a helyes gyakorlati takarmányozás, a silózási ismeretek alkalmazásával tisztán tömeges takarmányon is komoly termelést ér el a kérődzőknél, láthatjuk, hogy a szik állatállományunk zömét a szarvasmarha és a juh fogja alkotni. A helyes arány meghatározása érdekében egyéb szempontok mellett jelentős az a tény, hogy az egyes állatcsoportok milyen takarmányban, s milyen arányban kívánják tápanyagukat.

	Évi szűks.		Táparány
	K. e. Em. feh.		
Így a szm., sz. á.	20	2,7	1:7,4
juh	24	3,4	1:7,0
sértés	38	6,—	1:6,3

	Konc. tak.		Zöldtak.		Siló és nedv.		Széna		Melléktermék	
	Ke.	Em. feh.	Ke.	Em. feh.	Ke.	Em. feh.	Ke.	Em. feh.	Ke.	Em. feh.
Szm. sz. á.	14	12	43	38	16	20	14	26	8	4
juh	12	10	52	40	15	18	16	28	5	4
sértés	80	75	11	10	6	7	3	8	—	—

A szarvasmarhatartás jelenleg alig 49 százalék, aránya igen alacsony. Az NDK-ban 66,5%, a Szovjetunióban 69%, az USA-ban 86,6% már 1953/54-ben a szarvasmarha részesedése a számosállatlétszámban. A marhahús iránt mutatkozó kereslet, a számok mellett kifejezetten jelzi a fejlődés útját.

A szarvasmarha a legkevésbé igényes takarmányozási szempontból kizárólag tömeges takarmányon is jól termel (fehérje, silók). Legkönnyebben biztosítja a sziki száraz de öntözött viszonyok között még inkább jelentkező szervestrágyaigényt, a fejlődés folyamán az üzemben mindinkább visszamaradó fölözött tejjel értékes sertés- és baromfi-takarmányt, a tejtermeléssel rendszeres havi bevételeket biztosít. Általában a szarvasmarhá az alapja az ún. belső dinamika megteremtésének, ami a legtermészetszerűbb és leggazdaságosabb tényező a termelés-növelés szolgálatában. A szarvasmarhatenyésztés tehát jelentősen emelkedni fog a termelés-technikai alapok előrehaladásával. Aránya sziki viszonyok között is 65—70 százalékra fejlődik fel.

Fontosságában második állattenyésztési ág a sziken a juhtenyésztés 15—20% részesedéssel, a föltétlen juhlegelők hasznosítására gyorsabb fejlesztési lehetősége és kisebb beruházási igénye miatt főként a sziki nagyüzemek kezdeti fejlődése időszakában. A gyapjú és a műanyag vetélkedése, a kisebb arányú húskereslet miatt azonban mielőbb ajánlatos áttérni a teljesebb tejhasznosításra, kulturáltabb fejlődési és tejkezelési móddal a nagyértékű juhtej megfelelő feldolgozásra, a termékek megismertetésére.

A sertésenyésztés a sziken a tehenészeti melléktermékre alapozott; a mestereséges borjú- és baromfinevelés szükségletén felüli fölözött tej, mint takarmányalap által megszabott keretek erejéig mintegy 10% sz. á. részesedéssel. A fajta e viszonylag kis állománynál igen intenzíven tartott bacon vagy tőkesúlyban értékesíthető húsfajta lesz. Általában három tehenenként egy koca lehet a gyakorlati mutató a koca-állomány beállításánál. Fejlesztése a tehenészetével párhuzamosan gazdaságos méretekben a fölözés bevezetésével kezdődik.

A baromfitartás távlatilag is, a fejlődés történetét illetően is a szik igen nagyjelen-tőségű állattenyésztési ága. A baromfi a legjobb takarmányértékesítő. Egységnyi ter-mékre legkevesebb beruházási igényt támasztó, s a leggyorsabb eszközforgást biztosító termelési ág. A baromfi után megnyilvánuló nagy kereslet mellett először válik — reméljük minden más területet megelőzően — a szikeseken iparszerűen termelővé. Méretei túlnövik majd az üzemi kereteket, s csaknem önálló „iparág”-ként fogják a mezőgazdaság iparosításának első lépcsőit alkotni. Az üzem csak kiegészítő takarmá-nyokat fog a helyi tenyésztés részére termelni. Az alap vásárolt, gyárilag előállított koncentratum lesz.

A lótenyésztés, mint igazszolgáltató, csak átmenetileg, s mindig kisebb arány-ban, mint haszonállat, sport- és versenytenyésztés pedig csak egész kismértékben szerepel a nagyobb távlatok fejlődési valószínűségében.

A mélyebb fekvésű területek, a halgazdaságok, a régi vadvízmedrek, tocsogók, a víziszárnyas-telepek sok természetes táplálékot nyújtó helyei lehetnek. A fentiek alapján a sziki sz. á. az alábbi megoszlású lehet:

Szarvasmarha	70 ⁰ / ₀
Juh	15 „
Sertés	10 „
Ló	5 „
	100 ⁰ / ₀

Ilyen megoszlású sz. á. évi tápanyagigénye 22,42 q kem. ért., benne 3,6 q em. fehérje az alábbi százalékos megoszlásban:

Konc. tak.-ban	Zöldtak.-ban	Sziló és lédús.	Szénában	Melléktermék	Összesen.
Ke. Em. feh.	Ke. Em. feh.	Ke. Em. feh.	Ke. Em. feh.	Ke. Em. feh.	Ke. Em. feh.
⁰ / ₀	⁰ / ₀	⁰ / ₀	⁰ / ₀	⁰ / ₀	⁰ / ₀
28	25	40	37	14	12
11	33	7	3	100	100

Ha fenti takarmánycsoportokban adandó tápanyag megtermeléséhez a helyi sok-éves átlagok alapján szükséges területet kiszámítjuk — tekintetbe véve és levonva természetesen a melléktermékek, rét- és legelőhozamok tápanyagát — megkapjuk, hogy egy sz. á. eltartása és termelése milyen megoszlású és mekkora területű takar-mánytermelést kíván. Beszorozva e területet a számosállat létszámával, meghatároz-hatjuk a növénytermelés szervezetének két legfontosabb elemét: a takarmánytermelés és árunövénytermelés helyes területi megosztását.

A fenti megosztású egy sz. á. évi eltartásához és megfelelő termeléshez szüksé-ges a szokásos átlagtermelések alapján 1,65 kh szántó és 1,36 kh legelő, összevonva 1,92 kh szántóegység, ami az átlagtermelés emelkedésével csökken.

Harminc sz. á./100 kh állatsűrűség tehát a szántóterület 49,5⁰/₀-át, valamint 40,8 kh legelőt kíván az állatállomány megfelelő termeléséhez és az üzem belső dinamikai forrásaihoz 3000 q évi istállótrágyát ad. A baromfitartás gyári koncentrumok be-szerzését, tehát inkább pénzeszközöket, mint közvetlen területet igényel.

A fentiek alapján a sziken el nem hagyható 10⁰/₀-os tak. tartalékolási területtel 54,45⁰/₀, 30 sz. á./100 kh, s állatsűrűség esetén a tak. termő, és 45,55⁰/₀ az árunövény-terülő terület.

A szikes területek előljáróban említett magas százaléku gabonatermelése e „beteg” talajokon csak további talajerő- és szerkezetromlás eredményez és indoko-latlanul nagy területet köt le a kis átlagtermések miatt a szükséges gabonamennyiség megtermeléséhez. Nézzük meg, hogyan érvényesülhetnek különböző termelésszerkezet esetén — tisztán e szerkezetből kifolyóan — a talajerőpótlás szempontjai, illetőleg e szerkezetből fakadó dinamikai hatások. Értékmérőül az istállótrágyaegyenétéket vegyük.

Jelenlegi		Kívánatos
Kalászos	50,2 ⁰ / ₀	(bükkönnyel) 37 ⁰ / ₀
Rizs	9,8 „	60,00 ⁰ / ₀ 6 ⁰ / ₀
Kukorica		15,97 „ 16 „
Cukorrépa		1,90 „ 2 „
Évelő pillangós		7,10 „ 16 „
Egy nyári tak.		5,60 „ 10 „
Egyéb (ebből hüvelyes)		0,3/9,43 ⁰ / ₀ , ebből. hüv. 4 ⁰ / ₀ 13 ⁰ / ₀

Fenti termelésszerkezetek 100 kh-ként 4⁰/₀ évenkénti lucernakiszántással az alábbi istállótrágya-egyenértéket adják:

	1. példa		2. példa.		
Lucernakiszántás	1,8 kh	360 q	4 kh	800 q	
Hüvelyes	0,3 kh	10 q	4 kh	120 q	bükköny a kalászok 50 ⁰ / ₀ -án.
„ növénytársítások	—	—	18 kh	270 q	
Összesen:	2,1 kh	370 q	26 kh	1190 q	

Az álló kultúrákkal együtt tehát az első esetben 9,2⁰/₀ a talajgazdagító növények aránya, 370 q/100 kh istállótrágya egyenértékkel szemben a második eset 42 kh talajgazdagító terület és 1190 q istállótrágya egyenértékkel. A különbség 8200 q istállótrágya egyenérték egy 1000 kh-as gazdaságra vonatkozóan, a termelésszerkezetből kifolyóan minden befektetés nélkül. Tagadhatatlan, hogy az átmenet igen nehéz, mert a szükséges gabona megtermeléséhez a jelenlegi átlagok mellett kell a nagy terület. Megoldás tehát csak az lehet, hogy a gabonatermesztés jól ismert és tisztázott agrotechnikája, növényvédelme és műtrágyázási eljárásai felhasználásával a legjobb vetőmagokkal és agrotechnikával, növénytársításokkal, rövid időn belül megemeljük a termésátlagot. Ennek alapján csökkentjük a vetésterületet. A felszabaduló területekre pillangósti telepítünk, majd a megfelelő ⁰/₀ elérése után tak. növényeket vetünk. Ezeket az állatállomány megfelelő felfejlesztéséig szerződéses magtermesztéssel használjuk. Teljes gépesítéssel maximálisan csökkentjük a gabona és takarmánytermelésre fordított kézi munkát, és a felszabadult kézi erőt nagy munkaintenzitás mellett is megfelelő jövedelmű termelési ágakkal foglalkoztatjuk. A kísérőtalajokon c. répa, magrépa, aprómagvak, primörkertészeti, gyümölcsös.

Mindenképpen kapja meg azonban az extenzíven szervezett, de a lehető legintenzívebben kezelt sziki gabonatermelő terület is a szükséges istállótrágyát, illetve egyenértéket még a kísérő területek rovására is, ahol a munkaintenzitás és a fokozott adagú műtrágya könnyebben kiegyenlíti az istállótrágya esetleges kényszerű hiányát.

Fokozatos átmenettel a növénytermelés szerkezete úgy alakítható ki, hogy a dinamikai határok maximális érvényesítése mellett kifejezésre jutnak a kedvező elővetemény-helyzet, a munkai igény kiegyenlítetttségének szempontjai is.

A fentiek alapján bevezetett céltudatos törekvésekkel rövid átmenet után jelentősen emelkedni fognak a szikések legfontosabb árunövényei, a búza és a rizs termésátlagai, s a megfelelő arányú takarmánytermeléssel az állattenyésztés hozamai is.

A fentiekben néhány gondolattal igyekeztem foglalkozni azon céllal, hogy a nehéz alapadottságú, fokozott beruházási igényt támasztó szikéseken alakult üzemek, üzemágaiat illetően megfelelő arányú és egymással összefüggő élő organizmussá alakuljanak, s kihasználva minden lehetséges belső dinamikai erőforrást, mielőbb felszámolják adottságbeli hátrányaikat.

Meggyőződésünk kell legyen, hogy az állattenyésztés tradicionális szeretetére és ismeretére alapozott, haladott termeléstechnika fogja a mind teljesebb öntözési lehetőségek kihasználásával, a szikes területek mezőgazdasági kultúráját jelentősen előrevinni és a fejlődés egyik alapfeltételét jelentő, állandó talaj- és termelőerő fokozását biztosítani.

Szarvas Ferenc

ATOM — felemelkedés vagy pusztulás?

A diadalmas emberi szellem megszerezte az ember számára a legnagyobb energiaforrást, az atomenergiát. Az emberiség történelmében új korszak nyílt meg, az atomkorszak, melynek mi vagyunk az első reménykedő és rettegő, néha optimista, máskor pesszimista résztvevői. Generációnk előtt a holnap mint égő kérdőjel áll, mert az atomenergia alkalmazásával ez a holnap fogja eldönteni az emberiség jövőjét. Ezért van az, hogy a legegyszerűbb ember is iparkodik megérteni és saját szemével látni olyan kérdéseket, amelyek azelőtt az elvont tudománynak, a speciális problémákkal foglalkozó tudósoknak problémái és egyben privilégiumai is voltak. Ma egy újságolvasó átlagember majdnem annyit tud az atomról és a rádióaktív sugárzásokról, mint nemrégén egy fizikatanár.

Tudja azt, hogy tulajdonképpen az egész probléma, bár akkor még nem vetítette vészttjóslo jellegét előre, a würtzburgi Fizikai-Orvosi Társaság 1895. decemberi ülésén született. Ezen a tudományos ülésen korszakalkotó előadás hangzott el. A würtzburgi egyetem fizikus professzora, *Wilhelm Conrad Röntgen* egy új felfedezésről, új fizikai sugárzásról számolt be, amelyet *X sugárzásnak* nevezett. Alapos körültekintésével és előzetes szorgalmas munkájával ezeknek a sugaraknak valamennyi lényeges fizikai tulajdonságát leírta, iskolapéldáját adva az olyan tudósoknak, aki többszörösen tapasztalt és igaznak bizonyult tényekkel áll a világ, a tudomány és az utókor bírálata elé. Mindenki tudja, hogy a később róla, Röntgenről elnevezett sugárzás milyen csodálatos előrehaladást, áldást jelentett az orvostudományban és jelentett az élet egyéb területein is az anyaggal foglalkozó tudományok minden ágában. Azt azonban már kevesebben tudják, hogy Röntgen felfedezése szolgált alapjául valamennyi ún. *ionizációs sugárzás* felfedezésének. A röntgensugarak tanulmányozása során *Gequerel* francia fizikus újabb felfedezést tett. Ő a fluoreszkáló kristályokat tanulmányozta és feltételezte, hogy a fluoreszkálás kapcsolatban van a leírt sugárzással. Ez a hipotézis ugyan hibásnak bizonyult, de a témakörrel kapcsolatban kutatásai során felfedezett valamit, ami legalább olyan korszakalkotónak bizonyult, mint korábban maga a röntgensugár. Megfigyelte ugyanis, hogy egy elem, az *uránium*, önmagától képes valami hasonló sugárzás kibocsátására. Ebből a tényből kiindulva, a további sugárzó elemek keresése közben fedezte fel — embertelenül fáradságos munka eredményeképpen — a *Curie* házaspár 1898-ban az urániumnál milliószorosan erősebben sugárzó elemet, a *rádióumot*. A csodálatos akaraterővel rendelkező asszony, a lengyel származású *Mari Curie* nevezte el ezeket a magas atomsúlyú elemeknek sugárzókéességét *rádióaktivitásnak*. Ez a felfedezés és ezt követően a rádióaktív sugárzások tulajdonságainak vizsgálata és eredetük kutatása indította meg az ún. *magfizika* vagy atomfizika fejlődését, mely az utóbbi években szédületes arányokat öltött. Az új tudomány igéri a már idézett atomkorszak, az emberiség energiaellátásának kimeríthetetlen lehetőségét, de ugyanakkor az általa alkotott eszközök magukkal hozzák a rádióaktív sugárzásokkal együttjáró veszélyeket is. Az atomenergia felszabadítása ugyanis mindig különböző rádióaktív sugárzással jár együtt, mely minden élőlényre ártalmas. Így az atomfizika mellett új tudományág alakult ki, az ún. *sugarbiológia*, az atomorvostudomány, amely most készül fel ezen új, egészségkárosító, sőt halálhozó veszedelem leküzdésére. Felelősséggel viseltetve az emberiség sorsa iránt, nem elég csak az atomfelfedezések ragyogó technikai lehetőségeit örökölni hagyni az utókorra, hanem máris meg kell találni és ki kell dolgozni a sugárveszély ellenszerét is.

Nyilvánvaló ugyanis, hogy az emberiség ezen káros hatásoknak mindjobban ki lesz téve még akkor is, ha az atomenergiát kizárólag békés célokra használják fel. A kérdés tehát, melyet a címben feltettünk, nem kizárólag az atombomba robbanásra, a pusztulást okozó atomháborúra vonatkozik, hanem egyáltalán magára az atomenergiára. Ez a körülmény a kérdést még fontosabbá teszi. Hiszen józan, épeszű ember nem akarhat atomháborút és azt társadalmi erővel, a békehábor erejével meg lehet és meg is kell tudni akadályozni, de az atomenergia békés felhasználását mindenképpen fejleszteni kell, mégpedig úgy, hogy az emberiség egészsége ne károsodjék.

Alig telt el fél év a röntgensugarak felfedezése után, mikor már felfigyeltek annak nem kívánatos, biológiai káros hatásaira. Közlemények jelentek meg me-

lyek bőrgyulladásról és fekélyesedésről számoltak be. Pár év múlva már tragikus esetről is tudtak: egy röntgensugárban dolgozó technikus kezén rákos daganat keletkezett, nyirokcsomó áttétel és rákbetegség egyéb szomorú következményeivel. Ez volt az első eset, amikor felhívták a figyelmet a röntgensugarak rákkeltő, ún. *carcerogen* hatására, de — sajnos — legkevésbé sem volt az utolsó ilyen természetű károsodás. Azóta óriásivá nőtt az adathalmaz és a sugárhatás megnyilvánulásait legnagyobb részben már ismerjük.

Igy tudjuk, hogy az ionizáló sugárzásoknak csak azon része fejt ki az élő szervezetben hatást, amely elnyelődik, az átjutott sugár következmény nélkül halad tovább. Az elnyelt sugármennyiség által átadott energiamennyiség feltűnően kicsi, a szervezet válasza viszont aránytalanul nagy. Embernél 500 r ⁽¹⁾ egész testet érő sugárzás már halálos lehet, pedig a testben elnyelt energiamennyiség hőegyenértékre átszámítva mindössze annyit jelent, mintha az illető egy kávéskanál melegvizet nyelt volna le. Tehát nyilvánvaló, hogy nem az energia mennyisége, hanem az energiaátadás módja, az ionizáció folyamata játszik itt döntő szerepet. Erre vonatkozólag számos elméletet dolgoztak ki, de azt kell mondanunk, hogy egészen részletesen ezt a kérdést még ma sem ismerjük. Ismerjük viszont a létrehozott elváltozásokat, a *biokémiai, morfológiai és funkcionális változások* egész sorozatát. A legfontosabb változások a fehérjékben következnek be. A fehérjéket alkotó aminosavak felbomlanak és a fehérjemolekula denaturálódik. A fehérjekárosodás számos komplex folyamatot indít el, így többek között az immunanyagok termelésének csökkenését vagy megszűnését okozza, ami az alpbetegség mellett egyéb betegségek, másodlagos fertőzések előtt tárja szélesre a kapukat.

Az élő szervezet sejtjeiben, a szervezetben meginduló kóros változásoknak mértékét az határozza meg, hogy milyen mennyiségű és időtartamú sugárzás hatott, de ezenkívül számít a különböző sejtek, ill. szövetek egyéni *sugárérzékenysége* is. A sejtek különböző sugárérzékenységet szintén már korán, néhány évvel a röntgensugár felfedezése után felismerték, már 1899-ben a bőrrákok sugárkezeléséről számoltak be. A rosszindulatú daganatok röntgensugárral való gyógyításának alapja ugyanis az a körülmény, hogy a daganatok általában érzékenyebbek a sugárzás szövetpusztító hatásával szemben, mint a szervezet egészséges sejtjei. Meg lehet választani azt a sugármennyiséget (dósiszt), melynek alkalmazása a daganatsejteket elpusztítja, a környező, ép sejteket pedig csak károsítja, de az utóbbiak ezt a károsodást kiheverve nem pusztulnak el.

A röntgensugár orvosi alkalmazásával kapcsolatban hosszú tapasztalatok során kialakult egy bizonyos sugárérzékenységi sorrend a szervezet különböző egészséges sejtjei, ill. szövetei között is. Általában minél fiatalabb egy sejt, minél gyorsabban növekszik, vagy szaporodik és minél kevésbé differenciált, annál érzékenyebb a sugárra. Az imént említett rákos szövet is ezt a törvényt követi: csupa differenciálatlan, gátlás nélkül szaporodó és növekvő sejtekből áll, tehát nagyon sugárérzékeny. A szervezet egyik legaktívabban működő szerve a csontvelő, ahol állandó sejtoszlás, sejtkepzés, a vérsejtek termelése folyik, vagy a magas differenciáltsági fokkal rendelkező idegsejtek sokkal kevésbé sugárérzékenyek. A két véglet közé a szervezet valamennyi sejtje besorolható. Meg kell említeni, hogy olyan szerv, vagy sejt, amely teljesen érzéketlen „sugárresistens” lenne, nincsen.

Ezen szempontoknak figyelembevételével, a különböző fontosabb szervek sugárérzékenységi fokának ismeretében érthető meg a sugárkárosodásnak, *sugárbetegségek* tünetcsoportja. A sugárbetegségekre az egyes szervek elváltozásai nem jellemzők (más károsító behatással is előidézhetőek), de a tünetek összessége, a sugárszindróma már jellegzetes.

Az igen érzékeny csontvelőnek károsodása a vérképzés zavarához vezet, ez a legelső, és kis sugárhatás után az egyetlen tünet. Az ún. vérképző (haemopoeticus) rendszerrel együtt a nyirokapparátus nagyfokú sugárérzékenysége eredményezi azt,

(1) „r” (röntgen) az ionizáló sugárzások egysége, olyan sugármennyiség, amely 1 cm³ 760 Hgmm nyomású, 0 fok C hőmérsékletű levegőben olyan ionizációs töltést létesít, hogy telítési áram esetén mért elektromos töltés elektrostatikus egységnyi. Ennek hatására 1 g levegőben a sugárzás hőhullámhosszától függetlenül 33,8 erg., élő testszövetben 93 erg. elektronenergia keletkezik.

hogy szinte néhány órán belül, az egyik fehérvérsejtféleség, a lymphocyta, szinte teljesen eltűnik a keringő vérből. Nagyobb sugáradagra ezután a többi fehérvérsejt is megkevesbedik (leukopenia), majd követik a vörösvérsejtek is és valamennyi véralak-elem megkevesbedése, anaemia következik be. Ezért kell elsősorban vérképet vizsgálni, mert ebből következtethetünk az elszorított sugársérülésre leghamarabb. A sugársérüléssel az elváltozás arányos, tehát a várható betegség súlyosságát előre mutatja, sőt a későbbiek során a gyógyulásnak is indikátora. A fehérvérsejtek nagyfokú csökkenése vagy hiánya, a már említett immunanyaghiánnyal együtt a gyulladások rosszindulatú formáit eredményezi; a csaknem szabályszerűen fellépő tüdőgyulladás szövettani képét az jellemzi, hogy a gyulladásos izzadmányból a fehérvérsejtek, a szervezet védekező katonái, hiányzanak.

A legerősebb a sugárhatás a csontvelő után a gyomor-bél traktusban, a csírasejtekben és a felszínes szövetekben, nevezetesen a borbén hajlik le. Utóbbiban főleg azért, mert a sugárzás közvetlenül, elsőkézből kapja. Más helyzet akkor, ha a sugárszennyeződés közvetve, radioaktíve fertőzött anyagokkal kerül a szervezetbe. Ilyenkor a befogadó szerv sérülései állnak előtérben, pl. radioaktív por belégzése esetén a légcső és tüdő, szennyezett ételmiszer vagy víz fogyasztásakor a gyomorbélrendszer.

A gyomorbélrendszer nyálkahártyájának sérülése szintén már az első órákban manifesztálódik. A sérülés folytán akadályozott a gyomor kiürülése és a bél motorikus tevékenysége, zavart szenved az emésztés és felszívódás, sőt fekélyesedés és következményes gyomor- és bélvérzés lép fel. Különösen jelentős, hogy a sérült nyálkahártyán keresztül a mikrobák inváziószerű behatolása történik meg, és súlyos kórképhez, a magas lázzal járó szepszishez vezet.

Hasonlóan lehetne felsorolni tovább az egyes szervek károsodásából eredő súlyosabbnál súlyosabb kórtüneteket, a hajkihullástól a nem gyógyuló fekélyeken keresztül a hirtelen sugárhalálig. Jelen írásnak azonban nem célja a részletezés, ezért még kiegészítésül csak annyit jegyezzünk meg, hogy mindezek a morfológiai elváltozások *funkcionális károsodásokkal* is együttjárnak. A funkciózavar legtöbbször nem is egyszerűen arányos csak a morfológiai elváltozás fokával, így pl. ellentétben az egyes idegsejtek már említett aránylagos ellenállásával, az idegrendszer funkcionális károsodása igen nagyfokú, és sok esetben az egyén sorsára nézve döntő fontosságú lehet.

Az eddigiek az akut sugárbetegség kórképehez tartoznak, tehát olyan nagy, egyszeri sugárterhelés kapcsán lépnek fel, melyet valamilyen katasztrófa idézhet elő: háborús atombomba robbanás vagy atomtelepen üzemi robbanás. Az utóbbira a közelmúltban már precedens is volt, mint tragikus üzemi baleset Los Alamosban (USA) fordult elő. De ilyen katasztrófális eseteken kívül az emberiség jövője szempontjából az ismétlődő vagy elhúzódóan ható, kis dózisú sugárzás is fontos, mely krónikus sugárbetegséget, generációkon keresztül pedig az emberiség elkorcsosulását okozhatja.

Ha számbavesszük, hogy milyen forrásokból ér egyre több embert radioaktív sugárzás, akkor az atomenergiával kapcsolatban az emberiség károsodásának veszélye még aktuálisabb problémává válik. A békés viszonyok között az embereket érő ionizációs sugárzás két csoportra oszlik:

természetes és
mesterséges vagy civilizációs sugárzásra.

A természetes sugárzás eddig is jelen volt, részei a kozmikus sugárzás, a földben, kőzetekben jelenlévő anyagok, ún. háttér sugárzása, valamint a szervezetünkbe kerülő természetes radioaktív elemek sugárzása. Ezeknél fontosabbak a civilizációs sugárzások, melyek már korunk szülöttei. Ezek:

1. Atomerőműtelepek környezetéből származó sugárzás, melyet a szennyezett radioaktív hulladékok okoznak;
2. a nukleáris robbantásokból eredő sugárzás;
3. mint foglalkozási ártalom, orvosok, ápolók, atomenergiatelep munkásai, uránium-thórium bányászok, radioaktív izotópok ipari vagy tudományos használói;
4. orvosi röntgensugárhasználat diagnosztikus, gyógyítási vagy kutatási célból;
5. bizonyos eszközök használata, melyek sugárzóak, mint pl. televíziós készülék, világító számlapu órák, cipőboltok röntgenkészülékei stb.

Kérdés tehát, hogy ezen forrásokból származó sugárzások mekkora terhelést jelentenek az emberre, és ha károsodásokat okoznak, azok milyen természetűek?

A kérdés vizsgálatában figyelembe kell venni az ionizáló sugarak eddig nem említett fontos tulajdonságát, mégpedig azt, hogy élő sejtben a sugárhatás kumulálódik. Ezen azt kell érteni, hogy bármilyen kicsi besugárzást is kap egy sejt, még ha utána teljesen vissza is nyeri morfológiai szerkezetét és funkcióját, a sugárhatás nyomot hagy benne. A legközelebbi sugárkárosodás a régi károsodás maradványára felrakódik, azzal összegeződik. Úgy is mondhatjuk, hogy a sugárhatás engrammát hagy vissza, a sejt mindig „emlékezik” az elszennvedett károsodásra. Ez a jelenség a legfokozottabb mértékben az ún. gonadokban, férfi és női ivarszervekben érvényesül, annyira, hogy a csírasejtek sugárserülése teljesen irreversibilis. A csírasejtek regeneráció nem történik és a sugárhatások szinte matematikailag adódnak össze úgy, hogy teljesen mindegy, vajon a szerv egyszerre egy nagy vagy hosszú idő alatt sok kicsi sugáradag-gal volt-e megterhelve. Az ilyen sérülésnek legszomorúbb következménye az, hogy elsősorban nem a károsodott egyént érinti, hanem főleg annak utódait (*hereditikus vagy genetikus ártalom*). Tragikus példáját adja ennek a jelenségnek a japáni atom-bombarobbanás után az érintett területeken a számos halvaszületés és torzszülött. Az emberiséget azonban egyelőre ilyen szempontból még nagyobb veszély nem fenyegeti, mert arra is rájöttek, hogy a kóros mutatio, az utódok csökkentértékűsége csak akkor jön létre, ha mindkét párosuló gén sérült. Viszont, ha a népesség nagyobb részét fogja érni a sugárzás, a sérült egyének, illetve gének találkozásának valószínűsége mindig nagyobb lesz.

A krónikus sugárártalom egyéb vonatkozásai szintén a röntgenára óta, a röntgen-sugarak alkalmazásának elterjedésével párhuzamosan váltak ismertekké. Legenyhébb formái a fáradtság, az álmoság, főfájások, először a nem jellegzetes vérképbomlás, majd a később kifejlődő teljes vérszegénység, valamint az élettartam megrövidülése. A rákkeltő, carcinogen hatásról már esett szó, ugyanilyen a *leukogen* hatás is. Leukaemia, halálos végű fehérvérűség fejlődhet ki az ionizáló sugarak hatására. Ezt szintén a hiroszimai és nagashaki-i atomrobbantást túlélők között látjuk. A statisztikából azt is tudjuk, hogy a leukémiában meghalt radiológus orvosok száma nyolc-tíz-szer nagyobb, mint más orvosoké, pedig az is több, mint általában a népességé. Túl sok-szor röntgentherápiás besugárzásban részesült betegek között is szignifikánsan nagyobb a leukémiás megbetegedések száma. Az összefüggés tehát kétségtelen.

A krónikus sugárártalmakat is sorolhatnánk tovább, de ehelyett a kérdés másik részét vegyük elő: mekkora az a sugármennyiség, amelynél a vörös határvonalat meg kell húzni, amelynél többet az egyén, az emberiség elkorcsosodása nélkül nem kaphat. A kérdés eldöntésére tudományos bizottság alakult, melyet az UNO hívott létre, és az megállapította, hogy ez a dosis a már említett természetes sugárzásnak mind-össze kétszerese lehet. Ez azt jelenti, hogy a felsorolt civilizációs sugárzás legfeljebb a természetes sugárzás össz mennyiségét, 100%-át érheti el. Az irodalmi adatok szerint a mesterséges sugárforrásokból származó terhelés világviszonylatban jelenleg a természetes sugárterhelés átlag 26%-a. Ennek a 26%-nak is túlnyomó része egyelőre a röntgensugarak alkalmazásából ered. Vannak azonban országok, így pl. Anglia és az Egyesült Államok, ahol a mesterséges sugárterhelés — szintén elsősorban a röntgensugaraktól — 75%-on felül van. Tehát ha a mesterséges sugárterhelés már napjainkban is megközelíti a megengedett legnagyobb fokot, könnyű elképzelni, hogy mi lesz akkor, ha az atomenergia alkalmazása általánossá és széleskörűvé válik.

Ez a veszély a szakemberek, elsősorban a radiológus szakorvosok előtt különösen világos, ezért világszerte riadót fújnak. Hazánkban Ratkóczy radiológus professzor több ízben nyomatékosan felhívta az orvosok figyelmét a röntgenkezéssel kapcsolatos nagy felelősségre, amely mind a vizsgálatot kérő, mind pedig a vizsgálatot végző orvosra hárul. Tudjuk, hogy maguk a betegek igen hajlamosak arra, hogy keresztül-kasul röntgenentessék magukat, mert szemükben az orvosi vizsgálat csak akkor teljes. Így mindennapos eset, hogy a vizsgálatra jelentkező beteg kilónyi előzőleg készített és legtöbbször feleslegesen készült röntgenfelvételt hoz magával. Ehhez járulnak még a sokszor szükségtelenül gyakori ellenőrző vizsgálatok (pl. gyomorfekélyesek, tüdőbetegek) és a gyakori szűrések, valamint nem utolsó sorban a szakszerűtlen röntgenezés.

Hangsúlyozni kell, hogy a röntgenvizsgálat, gyógyító besugárzás és az ionizáló sugarak egyéb alkalmazása nemcsak szükségszerű része a beteggyógyításnak, hanem ma már nélküle a modern orvostudomány el sem volna képzelhető. A betegek száz-ezrei és milliói köszönhetik egészségüket, életüket ezeknek a sugaraknak, amelyek

által nyújtott lehetőségek még hatalmasan fognak továbbfejlődni, és minden veszélyességük mellett az emberiség javát szolgálják. A hangsúly tehát csupán a fokozott elővigyázatosságon van. Át kell vinni a köztudatba a sugárzások veszélyességét, észszerűen csökkenteni kell a diagnosztikus röntgenvizsgálatokat és a különben jóindulatú betegségek gyógyító röntgenezését, anélkül természetesen, hogy az átlauk elérhető eredményekről lemondanánk. Mindezeket a beavatkozásokat a legnagyobb megfontolással, gondossággal és szakszerűséggel kell végezni és ezért törekedni kell arra, hogy az esetenkénti elbírálás, és főleg a röntgen és ionizációs sugarak alkalmazása képzett és tapasztalt orvosok kezében legyen.

Még néhány szót mondjunk a sugárbetegség gyógyításáról is. Mint az elmondottakból kitűnik, a legnagyobb szerepe a megelőzésnek van. Megelőzésen jelen esetben leginkább a *fizikai sugárvédelmet* kell érteni, tehát olyan sugárfogó anyagok (pl. ólom) alkalmazását, amelyek az ionizációs sugárzás útját elállják. Ezeknek alkalmazási szabályait, a rádióaktív anyagokkal való manipuláció módozatait a legszigorúbban be kell tartani. A fizikai sugárvédelem módszerén kívül ismeretes *kémiai sugárvédelem* is. Ezen területen világszerte folyó kutatómunka eredményeképpen ún. protektív anyagokat találtak, melyek általában érbe fecskendezve (intravénásan) képesek kivédeni a sugárhatást. Ezek az anyagok túlnyomórészt kénhidrogén tartalmúak, és egyrészt (pl. cysteamin) az orvosi gyakorlatban máris szép eredménnyel alkalmazzák. Gyakorlati jelentőségüket természetesen nagyon kissebbíti az a körülmény, hogy csak a sugárbehatás előtt beadva használják, a már kialakult sugárbetegségekre hatásuk nincsen. Ma még a kialakult sugárbetegségnek specifikus gyógyszere nincsen, ellene csak az ún. tüneti kezeléssel (symptomás therápiával) lehet küzdeni. Ez utóbbiban legnagyobb szerep a vérátömlesztésnek, vérzéscsillapításnak, csontvelő homogenisatum adásának, valamint a széles skálájú antibioticumoknak (penicillin, streptomycin, terramycin, chlorocid stb. stb.) jut.

Nem kétséges, hogy a tudomány az emberi szellem áldozatos és kitartó munkájával meg fogja találni azokat az eszközöket és módokat, melyekkel az emberiséget károsító rádióaktív sugárzás hatása elhárítható lesz. Mindazok a csodálatos előnyök, melyek az atomenergia alkalmazásában rejlenek, megérik a fáradságot. Az orvostudományban a mesterséges rádióaktív izotópok kutatása és az ebből várható eredmények jelentik a ma még beláthatatlan fejlődést, egyéb területen pedig az atomenergia békés alkalmazása az emberiség jólétének mai szemléletünkkel szintén alig sejthető magas fokra való emelkedését fogja magával hozni. Mindennek azonban feltétele az, ezt akarni is kell, és le kell fogni az embertelen gyilkosok kezét, akik a jövőnek ezt a szép ígéretét pusztításra akarják felhasználni. Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy az atom teljes meghódításáért folyó harc hősokeket és áldozatokat fog követelni békés körülmények között is, az atomháború pedig nemcsak ezeknek az áldozatoknak a számát emelné borzalmas tömeggé, hanem megsemmisítené az emberi munka valamennyi eddig elért eredményét is, megsemmisítené mindent, amit emberi kultúrának nevezünk és magunkénak vallunk. Ilyen élesen ellentétes választás előtt az emberiség még soha nem állt: egyik lehetőség a ragyogó jövő — a másik a tökéletes pusztulás. Nem lehet kétséges a válasz, amely egy szó csupán: béke.

Dr. Lajos István

Útinapló II. József császár Kijev—Moszkva —Leningrád-i utazásáról

Érdekes és értékes anyag került napvilágra a szolnoki Damjanich János Múzeum Hild-féle hagyatékából. Ez a nehezen olvasható 12 oldalas latin szöveg 1780-ban íródott. Magyarra fordítva nemcsak megyénk, vagy országunk történetéhez ad használható anyagot, hanem a XVIII. század végi Oroszország nagy városairól is szemléletes képet rajzol. Várostörténeti, politikai és művelődéstörténeti adatait jól lehet használni, különösen akkor, ha megvizsgáljuk a napló szerzőségét is.

Kalatay Ferenc ezredlelkész volt. Lembergben (Lvov) állomásozott, és onnan ment el oroszországi utazására II. József gyóntató papjaként. Erről az útról készítette feljegyzéseit, amelyek magukon viselik írójának egyéni sajátosságait (a császár iránti feltétlen hódolat, a keleti egyházzal szembeni elfogultság stb.). *De éppen ez teszi a naplót értékesé, mert a maga szigorú szemüvegén néző leírását Kijevről, Moszkváról, Leningrádról feltétlenül hitelesnek kell elfogadnunk, hiszen az írójának nem lehetett célja a szépítés.*

A napló szövege rokon kapcsolat révén került a szerzőtől 1780-ban Jászalsószentgyörgyre, Péchy Ferenc ⁽¹⁾ plébánoshoz, aki a maga részére lemásolta. Ez a másolat került Hild Viktorhoz, a Jászság történetének jeles kutatójához. Az ő szöveg-megfejtését és fordítását használtuk fel az átdolgozás alapjául.

A történettudomány művelői között nem ismeretlen II. József császár és Katalin cárnő levelezése, ⁽²⁾ amely 1774-ben kezdődött, majd hosszabb szünet után 1780-tól vált rendszeressé. Ekkor indult el II. József is inkognito oroszországi utazására. Az út célja II. József szerint személyi látogatás volt ⁽³⁾, de jóval nagyobb a valószínűsége annak, hogy szövetség létrehozására indult Oroszországba.

A közölt napló az utazás céljáról nem tesz említést, de ezt nem is közölték a kíséret tagjaival, és a titkos megbeszéléseknél soha nem voltak jelen.

De most nézzük magát a naplót!

„... ígéreteimnek és az egriek kívánságainak eleget téve ezen — majdnem 600 mérföldet, annyi csodálatosat — fejedelmek találkozását, és egyéb emlékezetes dolgokat tartalmazó útinaplót, semmit sem költve, semmit sem nagyítva, a lényegtelenebbeket azonban mellőzve, röviden, de világosan összefoglalom.

Nos igen, május 18-án 27 személyből álló kísérettel és hét kocsival indultunk Lembergől (Lvov) (hol a császár öt napig időzött, és mindenki könyörgő folyamodványát kegyesen elfogadta és sokat gondosan elrendezett) Brody (egy a lengyel határon fekvő város) fele.

Az úton figyelembe veendő következő intelmeket kaptuk a császár kézírásával: 1-ször: Idegen földön senki se nevezzen engem császár vagy felség néven, hanem csak Falkenstein gróf néven. 2-ször: Senki se üljön idegen asztalhoz az én kifejezett engedélyem nélkül. 3-ször: Senki ne szőjjön idegenekkel hosszabb beszélgetéseket. 4-szer: A vásárolt holmik árait alkudozás nélkül fizessék ki. 5-ször: Káromkodással vagy üteggel senkit se illessenek. 6-ször: A kocsisokat nógatni nem szabad. Ha a kocsit feldöntik, az békességgel türendő. Ezt az intést szentül megfogadtam, de mindjárt először, már az első stáció után vétettem ellene, midőn *Mochilev* (Mogiljov) közelében a vízbe fordítottak.

Galicia határait elhagyva, Podólián és Ukrajnán át május 25-én a *Dnyeper* (*Dnyepyr*) folyó mellett fekvő, és orosz uralom alatt lévő *Kiew* (*Kijev*) városába érkezünk, amely nagy és díszes, de jobbára fából épült, hármas várral megerősített. Aranyozott tornyokkal és híres kriptákkal bíró nagyszerű eretnek templomáról nevezetes. Másnap ezeket a labirintus módjára sziklába vájt és számos ereklyével töltött

(1) Péchy Ferenc plébános volt Jászalsószentgyörgyön 1776-tól 1783-ig. Lásd: Lippay L.: Jász-Alsó-Szt. György nagyközség történeti vázlatla című mű 55. lapján.

(2) Arneth: Joseph II. und Katharine von Russland — Ihr Briefwechsel, Wien, 1869.

(3) Arneth: Idézett mű, VII—VIII. oldal.

névezetes kriptákat látogattuk meg az eretnek érsek vezetése alatt, kit a császár követett és mi többiek kezeinkben viaszgyertyákkal. Kíváncsiságból megtapogattam ezeket a kiaszott testeket és csontokat, úgy találtam, hogy selyembe vannak takarva, de tüzetesebb megvizsgálásra nem nyílt alkalom. Kérdezte azután az érsektől a császár, hogy vajon azokat, akiknek ereklyéit itt őrzik, szentekké avatta-e a római pápa? Azt válaszolta, hogy eddig a városban a lengyelek uralkodtak, az ő dolguk volt. Felhoztuk azután a császárral együtt az érseknek, majd adott alkalommal másoknak is, hogy Oroszországban az előkelő, művelt és latin nyelvet jól bíró emberek majdnem mind bevallják, hogy az uniót ⁽⁴⁾ óhajtják. Ezzel el volt hintve a pletyka: a római császár az unió létesítése végett jött Oroszországba.

Oroszország határán a híres és igen szeretetreméltó Romanczov hadvezér fogadott bennünket nagy katonai kísérettel, de a császár lehetőleg mindent visszautasított, őrséget, kíséretet, és még kalauzt sem fogadott el, bár a vidék pusztá és elég barátságatlan volt. Így történt az egész úton, pedig a különböző állomásokon a császár szolgálatára és kíséretére rendelt katonaság tartózkodott, amely őt, a császárt, — beleegyezésével — különféle katonai gyakorlatokkal szórakoztatta. A császárnő parancsára Lengyelország határaitól kezdve minden út sokezerszék munkája által ki volt egyengetve, diadalkapukkal és fálkkal díszítve. A falvakat és városokat, amelyeken éjjel haladtak át, kivilágították. Az utcákat füvekkel és virágokkal hintették meg; és annyi nép szaladt és verődött össze, melynél számosabbat egy fejedelem sem kívánna országának. Bár császárunk kopott ruházatban csak grófi címet használt, felségének sugara mint felhők részen át a nap, úgy tündökölt, és mindenki lelkét felvidította.

Kievi (Kijev) tartózkodásunk második napján értesültünk a császárnő közledéséről, hogy tehát előtte érkezünk *Mochilevre (Mogiljov)*, éjjel-nappal siettünk és június 2-án érkezünk oda. A császárnő pedig 4-én délelőtt 10 óra tájt ágyúk dörgése és az összes harang zúgása közt a szép fekvésű, de jobbára fából épült Mochilev városába érkezett 10 postalóval vontatva, együtt ülve Engelhard kisaszonnal és Potemkin herceggel. A kíséretében még három nő, a birodalom néhány főura száz lovassal, és kevés lengyel nemes. A szokás ellenére középserű pompával, mintegy azt kimutatandó: mily elhanyagolást enged az orosz uralkodó a mi császárunkkal szemben. Azonnal a templomba ment a császárnő, és a görögkeleti püspök által tartott isteni tiszteleten vett részt egy teljes óráig. Azután a számára a mezőn készített bár fa, de kényelmes szállására koeszított, ahol a császárnő által vágyva-várt és nagy szeretettel fogadott császárunk egyszerű szürke polgári ruhában felségének minden jelvénye nélkül, Brand generális és két törzstiszt kíséretében látogatta meg. Egy órai titkos beszélgetés után ott ebédelt, amit azután a császárnővel együtt időzésünk egész ideje alatt — többé meg nem tett, a császárnő által számára előkészített lakást vagy a kísérete számára bőven felajánlott élelmiszert el nem fogadott, senkinek terhére nem volt, senkinek költséget nem okozott, hanem mindent maga fizetett. A drága vendég szórakoztatására különböző látványosságokat rendeztek. Bach műveit mutatták be, színdarabokat, ünnepi tüzeket és látványosságokat rendeztek.

Az oroszok császárnője mintegy 51 éves, élénk mozgású, a közepesnél nagyobb termetű, arányos kövérségű és szép formájú. Felségét nyájassággal és illatos terpenfa bottal vegyest gyakorolja, anyai indulattal mindent meghajlítva, mindenki szeretetét bírja. Mint tettei bizonyítják, Katalin hatalmas előretörő lélek. Ez az ő képe. Mochilevban és a Lengyelországhoz közeli részben találunk szétugraszott verebekhez hasonló jezsuita remetéket az ő régi állapotjukban, kiket a császárnő a tudományok művelésénél és az ifjúság nevelésénél kedvel és hatalmasan pártol. Felkerestem a tartományfőnök atyát, egy tiszteletreméltó férfiút, ki éppen akkor vizsgálati úton volt, és kérdeztem tőle, hogy mi alapon állanak ellen állhatatosan a pápa brévéjének? A válasz az volt, hogy a császárnő pártfogolja őket. Róma tudja és nem tiltja. Mutatta azután Benedek pápának valamelyik bíborosával íratott levelét, melyben vígasztalja és inti, hogy legutolsó rendeletéhez képest maradjanak úgy, ahogy vannak. Hozzá-tette a tartományfőnök páter, hogy bár a császárnő őket az egész orosz birodalomban meghonosítani szándékozik, a pápa intésére kész mindent elhagyni és többi társai sorsát megosztani. Ime a megsértett és mélyen elkeserített jezsuitaság még romjaiban

(4) Az unió a keleti és nyugati egyházak egyesítésére irányuló törekvés, amely a XII. századtól kezdve a keleti egyházat is Róma fennhatósága alá akarta venni.

is! E tartományban 250 rendtag van. Újoncaikat többnyire más tartományokból kapják, hol már megszokták nyakaikat az édes iga alá hajtani. A jezsuiták generálisához hasonló a mochilevi latin szertartású püspök, egy kiváló férfiú. Hogy meddig, ki tudná azt megmondani? — A császárnő látni óhajtotta a latin szertartást és a püspöki ünnepeleys isteni tiszteleten egész orosz kíséretével együtt jelen volt, méltányolta, dícsérte, és a miséért a püspököknek 1000 rubelt ajándékozott.

Császáruk, kiről bizalmas beszélgetéseiből gyakran megfigyeltem, hogy a rend iránt nagy hajlandósággal viseltetik, a jezsuita rend mochilevi templomában kétszer szinte élvezettel hallgatott szent misét, de nem beszélgetett vagy konferenciázott velük hosszabban, — mint az újságírók híresztelték, hanem csak a templom kapujánál állókat üdvözölte röviden. A rendet illetőleg ezek az eredeti tények. Császáruk kíséretének az oroszok császárnője az ő nem valami kiváló ajándékait Mochilevben osztotta szét. Gyémántokkal kirakott jegyzőtáblát adott Brand generálisnak, a többieknek szelencéket, gyűrűket, órákat. Én egy csodás művű és 150 arany értékűnek becsült arany szelencét kaptam. S hogy ez örök emlékül a Kalatay családnál maradjon, ha ön legkedvesebb testvérem túlél, megkapja és hagyományozza azután a család valamelyik érdemesebb tagjára.

Sokkal értékesebbeket ajándékozott császáruk az orosz kíséret tagjainak. Június 9-én elhagyva Mochilevet, *Szmolenszkbe* indultunk.

A császárné a császárral egy kocsin foglalt helyet és a császárné kocsisa, ki ezredesi rangnak örvend, csupán azért, mert e szűk és rázós kocsiba zárva vitte őket, mindkettőtől oly összeggel tiszteltetett meg, melyet a világ kerektségén ész alig foghat fel. Császáruk 1000 aranyat, a császárné pedig 6000 rubelt adott neki.

Szmolenszk, a Dnyeper mentén fekvő nagy város, melyet egyszerű fal és árok vesz körül. Itt is különböző látványosságot mutattak be. Három nap múlva a császárnő *Pétervárra (Leningrád)* indult, mi pedig *Moszkvába* mentünk, amely 383 verszt — öt verszt egy német mérföldet képez, a mérföldet egész Oroszországban sehol sem ismerik — hátrahagyása után június 17-én az összeszaladt város lakossága Moszkvában üdvivalgással fogadott bennünket. Minden háztető és ablak, amerre a császár elhaladt, néppel volt megrakva. Itt hét napig időztünk, és ezt a nagyvárost majdnem teljesen részletesen megszemléltük. Moszkva hosszúságban mintegy két német mérföldnyire terjed (= km, a szerk.), szélességében majdnem ugyanannyira. A megszámlálhatatlan faházon kívül körülbelül 6000 terjedelmes kőháza és temploma van. E város nagy kiterjedését a minden házhoz csatolt kertek okozzák. Sok itt a megtekintésre méltó! Ilyen az érseki bazilika, melyben a császárokat koronázzák. A régi patriarchális kincs és misemondó ruha csupa drágakőből, gyöngyből, aranyból és ezüsből áll. Nem könnyű a római katolikus templomokban ennyi misemondó ruhát együtt látni. Harangja — mint mondják — az egész föld kerektségén a legnagyobb, de meg van repedve. Az ágyúk soha nem látott nagyságúak. Az árvaház 6000 gyermeket nevel és különböző művészetekre és tudományokra tanítja őket. A császári nagy kertben a nemesek az utolsó este a császár tiszteletére álarcos bált rendeztek, amelyen az egész város megjelent. Szokásban volt Moszkvában ilyen mulatságokon a mi kapucinus szerzeteseink ruháit különös neveltség végett fölöltetni, de hogy ez többé meg ne történjék, most már császári törvény tiltja. A városnak nagy dicsőségére szolgál mostani metropolitája: Plato, aki minden tudományban jártas és kivel császáruk hosszabban társalgot. Engemet különös rokonszenvvel tüntetett ki és különféle orosz kéziratokkal ajándékozott meg.

Június 24-én Moszkvától elbúcsúzva *Pétervárra (Leningrád)* indultunk és rossz fatörzsekkel teleszórt úton éjjel-nappal utazva több mint száz mérföldet haladtunk. Moszkva és Pétervár között az egész terület erdőkben és mocsarakban bővelkedik, de mindennek dacára népes községek és városok művelik. Június 27-én Pétervárra érkezünk. Császáruk a *Carszkoje Szelo*-nak nevezett, Pétervártól három mérföldnyire fekvő, gyönyörű palotában a császárnő sóvárogva várta. Itt több napig időzvé, Pétervárra rándultak és különböző látványosságokon szórakoztak. Harmadnap Pétervártól 4 mérföldnyire, a Nevának a tengerbe torkolásánál lévő, legkellemesebb rezidenciába, Peterhofba költöztek át, ahol a császár a császárnővel és az egész cári családdal — bár közben különböző látnivalók megtekintésére Pétervárra belátogattak — elutazásáig megmaradt.

Megcsodálást érdemelt az az ünnepély, melyet Péter-Pál napján a mostani császárnő megkoronáztatásának emlékére Peterhofban évente tartani szoktak. A királyi

kertekben összesereglett itt egész Pétervár és környéke. Egész éjjel és szürkület alatt — mert itt időzésünk egész ideje alatt éjszakát nem tapasztaltam — bámulni lehetett a kivilágított, csodás művű és nagyságú szökőkutak tömegét, a szikláról lezuhanó és ezer meg ezer aláhelyezett lámpával megvilágított, a kerten át a tengerbe futó és egészen lángba borult csatornákat, az árbóctetők kivilágított és tüzet hányó hat hajót, zenét, énekeseket. Mindezek királyi látványosságot nyújtottak. De térjünk vissza Pétervárra!

Pétervár a Neva folyó mellett fekszik, mely nagyságára nézve megközelíti a Dunát, vagy felül is múlja, mocsaras és terméketlen vidéken épült, merre rideg sarki éghajlat uralkodik. Messze földön nincs itt vetés, nincs gyümölcsfa, és csak egy szem cseresznye vagy meggy rubelekbe kerül. Ha azonban fenséges nagyságát tekintjük: a házak, jobban mondva paloták nagyszerűségét, a császári palotát, amelyhez — mint mondják — Európában alig van fogható, a terek nagyszerűségét és kiegyenlítetttségét, a különböző művészetek és tudományok főiskoláit, a dúsgazdag természetrajzi múzeumot, hol meglátható minden, ami ritkát levegő, föld, tenger létrehoz, a várost átszelő kockakövel kirakott és vasráccsal szegélyezett sok hajózható csatornát, a legfelségsőbb szobrokkal díszített királyi kertet, a kívül-belül tiszta márványból épült templomot és Orloff palotát, vagy a Neva folyam előnyét, vagy a minden nemzet, vagy a legkülönbözőbb árúk forgalmát közvetítő tenger szomszédságát — szóval —, ha ezeket tekintjük, könnyen Európa legelső városai közé sorozhatjuk. És ezt a kultúráját nemcsak Pétervár, hanem a néhány évvel előbb még nyers és durva birodalom, Péternek és a mostani császárnőnek, Péter szándékai hűséges végrehajtójának köszönheti.

Az egész birodalomban nincs halálbüntetés, hanem a gonosztevőket kancsukával büntetik, vagy homlokukon, orrukon, fülükön megbélyegzik, és Szibéria ércbányáiba úzik. Így most kevesebb a kihágás és jobb a rend, mi egyúttal a rendőrség szervezésének is tulajdonítható. Pétervárnak most nincs patriarchája. A birodalom fejedelme egyszersmind az egyház feje, és a négy legfőbb papból álló zsinat elnöke.

Ennyit röviden Oroszországról, most térjünk át a továbbiakra. Pétervárot így három hétig mindenféle látványosság által szórakoztatván július 18-án elutaztunk. A császárt *Narvában*, Finnország ősi városában vártuk be, azután *Finnlandon*, *Livlandon*, hol a régi gazdag, szép és művelt *Riga városában* három napig időztünk. — *Curlandon* át *Szamogeciát*, *Litvániát* és *Lengyelországot* elkerülve, végre a hozzánk tartó *Ausschwitzba* (*Osewiec*) mindnyájan épen, egészségesen megérkeztünk augusztus 3-án. Három napig itt időzvé, a császár mindenkit kegyesen meghallgatott. Különböző ügyeket elintézt, és a püspök által az elhunyt Károly hercegért gyászmisét tartatott. Különös gondviselésből császárunk ezt az emlékezetes, nehéz és nem eléggé biztos utat, minden segély, katonás kíséret, kalauz nélkül éjjel-nappal gyakran pusztákon vagy rengeteg erdőkön hol elől, hol hátul járva jókedvvel tette meg.

Most már magamról őszintén bevallom kedves fivéremnek, hogy ez úton sok szokatlan viszontagságot állottam ki, de a fejedelem jelenléte annyira biztatott, meggyőzött, hogy mindennapi megszólításai mindent enyhítettek. Azután nekem, a búcsúzónak a császár kegyeit és köszönetét kegyesen kifejezte, vagyis inkább rám tukmálta. Én, nehogy a kiállott fáradtságért és a császár kísérésének szolgálataért számítónak látsszam, a jelenben semmit sem kértem, sőt kiválasztásomért hálálkodtam, a többi alkalmasabb időre azon legfelsőbb kezekre bíztam, melyek eddig csodásan vezettek, és rólam alkalmasan gondoskodtak. Augusztus 7-én korán reggel a császár Bécsbe, én pedig miután tőle 100 aranyat kaptam, legkedvesebb állomás-helyemre, Lembergbe tértem vissza...

1780. évben."

Az értékes kézirat közreadásával kapcsolatos további feladat az esetleges másolatok felkutatása és összehasonlítása, a szöveg kritikai feldolgozása. Ez azonban még hosszú munkát igényel.

Kaposvári Gyula

A Magyar és a Szlovák Tanácsköztársaság kapcsolatai

(Részlet Dr. Vaclav Kralnak a szolnoői TIF klubban 1959. március 10-én előadott előadásából)

A csehszlovák munkások és parasztok közül nagyon sokan voltak még 1919. után is a Csehszlovák Köztársaság határain kívül, különösen a forradalmi Oroszországban és Magyarországon is. Többnyire hadifoglyok voltak ezek, akiknek Oroszországban és Magyarországon is tevékeny részük volt a szocialista forradalom kitörésében. Csehszlovákiában is bekövetkezett a burzsoázia politikai és ideológiai hatása alóli felszabadulás, mégpedig a felszabadítás illúziójának következtében. Otthon azonban sokkal körülményesebben jutottak el idáig, mint a cseh és szlovák proletárok Oroszországban, vagy Magyarországon. Az utóbbiak tipikusan forradalmi gyorsasággal haladtak. Már 1918-ban létrejött a csehszlovák kommunisták szekciója Oroszországban. Majd Kiebben megalakult egy különleges nemzetközi hadosztály cseh vezetéssel, amelynek feladata volt segíteni a magyar forradalmi hadsereget a külföldi beavatkozók elleni harcban.

A Magyar Tanácsköztársaság védelmében sokkal nagyobb szerepe volt a csehszlovák kommunisták *budapesti* szekciójának, amely az események középpontjában állott. A Csehszlovák Központi Bizottság röviddel a Tanácsköztársaság megalakulása után jött létre Budapesten. Már 1919. március 27-én megjelent a Vörös Ujság első száma szlovák nyelven, amely a Magyar Tanácsköztársaságban lévő csehszlovák kommunisták sajtóorgánuma volt. A csehszlovák kommunisták egyik fontos feladatuknak tartották a Szlovákiában tartózkodó csehszlovák katonák közötti felvilágosító munkát, mert senkinek sem voltak illúziói afelől, hogy milyen álláspontot képvisel a csehszlovák burzsoá kormány a magyarországi forradalommal szemben. Májusban egy másik folyóirat jelent meg, a szlovák nyelvű Proletárok Hadserege. A csehszlovák kommunistáknak a hadseregben megvoltak a maguk bizalmiai, akik a katonák között segítették terjeszteni a röplapokat, újságokat. A demarkációs vonal mentén szolgálatot teljesítő magyar őrség közvetítésével terjesztettek sajtótermékeket. Az őrség a nyílt ellenségeskedés megkezdése előtti időben a csehszlovák őrséghez továbbította az újságokat és röplapokat. A csehszlovák kommunisták agitációs munkája siettette a csehszlovák burzsoázia hadseregének erkölcsi és politikai széttűlését. Ez különösen 1919. májusában és júniusában volt tapasztalható. *A magyarországi csehszlovák kommunisták végső célja a proletárdiktatúra megteremtése volt Csehszlovákiában.* A csehszlovákiai proletár kormánynak léte is attól függött, hogy a két szomszédos ország között baráti kapcsolatok alakulnak ki, és el tudják hárítani az intervenciók háború veszélyét. A Magyar Tanácsköztársaság és csehszlovák proletáriátus érdekei azonosak voltak. A budapesti csehszlovák bizottság által kiadott első röplap a következőket mondja: „Cseh katonák, nem szabad használnotok fegyvert a magyarországi proletárkormányval szemben! Csehszlovák nép mérlegeld, hogy a vitás határkérdések megoldását sem a jelenlegi állapot, a megfeszített harc nem oldja meg, sem a kapitalista kormányok küldöttei a békekonferencián nem oldják meg. A vitás problémákat csakis egyedül a munkásság tudja megoldani az igazi emberi szabadság alapján, amikor nem lesznek urak és nem lesznek rabszolgák. Amikor nem lesznek határok és minden nemzet és minden egyén szabadon fog élni... Csehszlovák nép, katonák, alkalmazottak, munkások, tömörítések soraitokat! Alakítsátok meg azonnal a katoná, munkás és paraszt tanácsokat. Lépjetek érintkezésbe a budapesti csehszlovák kommunista bizottsággal és minden erőttel harcoljatok a proletáriátus diktatúrájának megteremtéséért Csehországban és Szlovákiában. Minden pillanatban élesedik a harc a nagytökével, tehát ne állj félre!” — Sok olyan röplap és felhívás volt, amely csak a szlovákokhoz szólt.

A kommunista agitáció célja az volt, hogy megmutassa a szlovák dolgozóknak, hogy a magyar és a cseh proletár szövetségesek. A csehszlovák hadsereg részére kiadott felhívásokban a csehszlovák kommunisták és a magyar Vörös Hadsereg propagandistái azzal fordultak a csehszlovák munkásokhoz és parasztokhoz, hogy alakítsák

még a hadseregen belül a katonatanácsokat. A Proletárok Hadserege c. folyóirat egyes számaiban konkrét útmutatást adnak a katonatanácsok megválasztásának módjára, arra, hogy kiket válasszanak be, és hogyan alakítsák ki kapcsolatukat a Vörös Hadsereggel, mi a katonatanácsok politikai jelentősége és így tovább.

A magyar forradalmi hadsereg soraiban ideológiai harcot folytató csehszlovák kommunisták munkájának eredménye nemcsak a csehszlovák burzsoázia hadseregének teljes szétesésében jelentkezett, hanem abban is, hogy a Vörös Hadsereg keretein belül megalakultak a cseh és szlovák egységek. A második hadseregbe léptek be azok a cseh és szlovák foglyok, akik Oroszországból jövet Magyarországon át akartak hazatérni. Azok a csehek és szlovákok is beléptek a hadseregbe, akik Szlovákiából jöttek át magyar területre. Későbbi hírek szerint a magyar Vörös Hadsereg soraiban körülbelül 30 000 szlovák harcolt. Az intervenció hadsereg katonáiból a proletár forradalom ügyének öntudatos harcosai lettek. A csehszlovák vörös katonák a csehszlovák munkásmozgalomban a proletár internacionalizmus úttörői voltak. Harcuk az orosz és a magyar proletáriátus oldalán a csehszlovák munkásmozgalom dicső hagyományaihoz tartozik. A csehszlovák proletárok, akik Oroszországban és Magyarországon a forradalom ügyéért estek el, a Csehszlovákiában létrehozandó szocializmus első harci áldozatai voltak.

A csehszlovák—magyar kapcsolatok szempontjából a legfontosabb esemény a Tanácsköztársaság idején az 1919. júniusában megalakult Szlovák Tanácsköztársaság volt. A Szlovák Köztársaság kikiáltása ugyan közvetlen összefüggésben volt a Szlovákiában jelenlévő magyar Vörös Hadsereggel, azonban semmi köze sincs a hírhedt „forradalmi-export” elméletéhez. Ellenkezőleg Szlovákiában éppen úgy, mint Magyarországon megvoltak a szocialista köztársaság keletkezésének szociális és gazdasági előfeltételei. Természetesen meg kell jegyezni, hogy a magyar proletáriátus segítsége nélkül nem lehetett volna proletár kormányt létrehozni csehszlovák földön.

Szó volt már arról, hogy a csehszlovák burzsoá államhatalom megteremtése Szlovákiában a szlovák dolgozó nép ellenállásával találkozott, mert nemzeti felszabadulását szociális felszabadulásával együtt akarta elérni. A cseh kormányhatalom ehelyett úgy mutatkozott be, mint a szlovák nép kizsákmányolóinak védője. Sőt 1919. elejétől Szlovákiában a munkásosztály vezetőivel szemben kialakult a burzsoázia terrorja. A szlovák proletáriátus egyrészt sztrájkokkal válaszolt, másrészt tömegesen mentek át a Magyar Tanácsköztársaság területére, ahonnan joggal vártak segítséget szociális felszabadulásukért vívott harcukban. A szlovák katonák Magyarországra történő átszökése akkor lett gyakoribb, amikor a csehszlovák hadsereg a Vörös Hadsereg ellen hadműveletekbe kezdett. A szlovák katonák tömegesen utasították el a proletár köztársaság elleni harcot. Szlovákia sok helyén a munkások tüntető sztrájkokba kezdtek, másutt pedig egyenesen fegyverrel támadták meg az intervenció katonaságát.

A Szlovák Tanácsköztársaságot 1919. június 16-án kiáltották ki az Eperjesen megtartott ünnepi nagygyűlésen. Magyarországhoz hasonlóan Szlovákiában is, az úgynevezett községi, városi, járási és megyei direktóriumok képviselték a proletáriátus hatalmát. A legfelsőbb kormányzerv a Forradalmi Végrehajtó Bizottság volt, melyet a június 16-án Eperjesen megtartott népgyűlés hagyott jóvá. Ez a Forradalmi Végrehajtó Bizottság június 20-i kassai ülésén a Szlovák Tanácsköztársaság Forradalmi Kormányzó Tanácsává alakult át.

A Szlovák Tanácsköztársaság kikiáltása előtt már minden intézkedést megtettek a Magyar Tanácsköztársaság törvényeinek és rendelkezéseinek útmutatása alapján. Elsősorban a szakszervezetek vezetésével biztosították az iparvállalatok gyártmányait és a szükséges pénzt a bankokban.

A Forradalmi Kormányzó Tanács gyorsan kiépítette az új proletár államapparátust, és minden előkészítő intézkedést megtett az ipar, a kereskedelem és a közlekedés államosítására. Az egyes vállalatok élére úgynevezett termelő szövetkezeteket állítottak, akik a munkástanácsokkal együtt vezették az üzemet. Az egyes városokban és járásokban megalakították a helyi és területi ipari termelési tanácsokat.

Hasonló módon sajátították ki a földbirtokokat ott, ahol 100 hektárnál több szántóföld, vagy erdő volt a tulajdonos kezén. A kisajátított földbirtokokat nem osztották szét a parasztok között, hanem állami birtokokat, vagy termelő szövetkezeteket akartak létesíteni. Az egyénileg gazdálkodó parasztok adófizetési kötelezettségeit megszüntették és ugyanez vonatkozott az adósságaikra is. A kormány minden eszközzel támogatta őket. Sokoldalúan gondoskodtak a munkásokról. Felemelték a béreket,

javították a betegbiztosításon és a szociális biztosításon, az anya- és gyermekvédelmen és az egészségvédelmen általában. A Szlovák Tanácsköztársaság csupán három hetig állott fenn. Ezért szinte nihetetlennek tűnik, hogy ilyen rövid idő alatt milyen sok intézkedés történt a szlovák népgazdaság tervleti fejlesztésével kapcsolatban. Olyan intézkedések, melyekről a csehszlovák burzsoázia uralkodásának 20 éve alatt még csak nem is foglalkozott. Hatalmas munkát fejtettek ki a propaganda és az agitáció terén, iskolaügyi, kulturális téren és az ismeretterjesztés területén.

Mindezt hihetetlenül rövid idő alatt végezték el, mégpedig a kapitalista Csehszlovákia elleni háború feltételei között. A Forradalmi Tanácsnak természetesen legfőbb kötelessége az volt, hogy minden erejével járuljon hozzá a proletár köztársaság győzelméhez és megerősítéséhez. Ez alatt az idő alatt a Vörös Hadsereget tekintélyes számú szlovák önkentessel egészítették ki. A Forradalmi Tanács a felszabadult területen mozgósítást rendelt el. A bevonulók nagy száma azt igazolja, hogy a Szovjet Köztársaságot a szlovák nép támogatta. Onálló Vörös Hadsereget állítottak fel, amely megteremtette a kapcsolatot a magyar Vörös Hadsereg soraiban harcoló korábbi csehszlovák egységekkel. A Szlovák Tanácsköztársaság pusztá léte és a szlovák Vörös Hadsereg, a csehszlovák katonaság körében nagy visszhangot váltott ki. A magyar és a szlovák Vörös Hadsereg soraiban harcoló csehszlovák katonák ugyanabban a megbecsülésben részesültek, mint azok a csehszlovák vörös katonák, akik Oroszország különböző helyein harcoltak a proletár forradalom ügyéért. A proletár forradalom ügyéért folytatott közös harc hagyománya ma is baráti kapcsolatot jelent a csehszlovák és a magyar nép között.

Magyarországon és Szlovákiában egyaránt a kommunisták és szocialisták szekciója nem kerülte el a súlyosabb hibákat sem, mint pl. a mezőgazdaság problémájának megoldása. A burzsoázia elleni harcban a munkásoktól való szükség volt a parasztságra, mint szövetségesre. Az elkobzott nagybirtokokat azonban nem osztották fel a szegény parasztság között, hanem államosították. Így következett be az, hogy a Szlovák Tanácsköztársaság tömegbázisa lényegesen összezsugorodott, mert a parasztság elégedetlen volt. Nem teljesítették azt a kívánalmat, hogy a volt nagybirtokokat osszák fel közöttük. Hasonló hibát követett el a Forradalmi Kormányzó Tanács a kisárutermelők némelyik rétegével szemben. A múltban szó volt a nemzetiségekkel szemben elkövetett hibákról is. Bár hibának minősítették azt, hogy nem a csehszlovák, hanem csupán a Szlovák Szocialista Köztársaságot kiáltották ki, mert a csehek és szlovákok állami életének egyetlen lehetséges és természetes formája a Csehszlovák Köztársaság. Igazság szerint ebből a tényből nem lehet arra a következtetésre jutni, hogy valamiféle szlovák szeparatizmusról volt szó, vagy pedig a Magyar Tanácsköztársaság nemzetiségi politikájában volt a hiba. Abban az időben a forradalmi proletár mozgalmat egész Európában a proletár világforradalom gondolata uralta. Biztosan számoltak azzal, hogy rövid idő alatt Ausztriában, Németországban, Csehországban, Lengyelországban és másutt is megalakulnak a proletár köztársaságok. Ezt követően ezekből alakul ki a Nemzetközi Tanácsköztársaság, amelynek hatalmában lesz eredményesen védekezni az egyesített nemzetközi tőkés támadásokkal szemben. A szlovák szocialista és kommunista szekció a következőképpen fogalmazta meg programját: „A Szovjet Köztársaságok proletár államai szövetséges formát öltenek, ahol nem lesz nemzetiségi vagy vallási vita, nem lesz határkérdés, amely vitákat és háborúkat okozna. A közös problémákat a proletár köztársaságok szövetségének tanácsa oldja majd meg.” 1919. június 16-án az emlékezetes eperjesi nagygyűlésen olyan nyilatkozatot fogadtak el, hogy a Szlovák Köztársaság az Orosz és a Magyar Tanácsköztársaság szövetségeseiként jelentkezik, egyben szövetségre lép a munkásoktól egész nemzetközi forradalmi mozgalmával. Első üdvözlétük a cseh proletár testvéreknek szült, akiket még az imperializmus elnyom.

A Szlovák Tanácsköztársaság három heti működése után megszűnt létezni. Ez akkor következett be, amikor a magyar Vörös Hadsereg a párizsi konferencia utasítására a demarkációs vonalra vonult vissza. A helyébe lépő csehszlovák hadsereg a köztársaság egész területén újból a tőkés kormányt állította fel. A Szlovák Forradalmi Kormányzó Tanács katonai egységeivel együtt Miskolcra ment. A szlovák egységek ezt követően a Magyar Tanácsköztársaság bukásáig a Vörös Hadsereg soraiban harcoltak.

A Szlovák Tanácsköztársaságnak, mint proletár államhatalomnak a csehszlovák területen csak akkor lett volna jelentősége, ha a magyar kommunisták elérték volna

kitűzött céljukat: a Szovjet-Oroszországgal történő összeköttetést és a forradalom elterjesztését a szomszédos országokban. Tudjuk, hogy ez nem sikerült. Bár a csehszlovák proletáriátus tevélegesen rokonszenvezett a Magyar Tanácsköztársasággal, nem érett még meg arra, hogy saját burzsoáziája uralmának eltávolításával támogatta volna a magyar kommunisták harcát. Az egész csehszlovák munkásmozgalom akkor még nem jutott el saját burzsoáziájával történő határozott harcig. Azonban a magyar kommunizmus létezésére és a Szlovák Tanácsköztársaság hozzájárult ahhoz, hogy ez az elhatározás a csehszlovák munkásmozgalomban forradalmi gyorsasággal érjen meg. A cseh, a szlovák és a magyar proletárok közös harcának eredménye a munkáosztály nemzetközi egységének gondolata volt, amely 1919-től mindinkább vezető gondolatává vált a csehszlovák forradalmi munkásmozgalomnak.

A Magyar Tanácsköztársaság 1919. augusztusában az intervenció hadseregek csapásai alatt összeroppant. Ezekből a csapatokból nem hiányzott a tőkés Csehszlovákia hadserege sem. A magyar proletárforradalom a forradalmi Oroszország segítségével és a nemzetközi forradalmi mozgalom más részesei nélkül nem győzhetett. Ahogy 40 évvel ezelőtt, úgy ma is a szocializmus győzelmének előfeltétele a nemzetközi proletárszolidaritás. A cseh, szlovák és a magyar proletáriátus kölcsönös barátsága és tevékeny segítsége 1919-ben a csehszlovák—magyar jó kapcsolatok dicsőséges hagyományát alakították ki. Erre épített mindkét állam 1945-ben, amikor Csehszlovákiában és Magyarországon egyaránt a nép vette kezébe a hatalmat. Ma és minden nap tanúi vagyunk annak, hogy ez a kölcsönös szolidaritás és együttműködés milyen hasznos mindkét baráti országban a szocializmus építése szempontjából.

A TÁRSULAT ÉLETÉBŐL

Jegyzetek az első negyedév munkájáról

Az év első negyedében elért eredmények azt mutatják, hogy a szervezet munkája csaknem minden területen jelentős fejlődésen ment keresztül. Az eredmények adódnak abból is, hogy a párt művelődési irányelvei nyomán emelkedett az érdeklődés a kulturális kérdések, így az ismeretterjesztő munka iránt is. Az üzemi, hivatali szakszervezeti bizottságok vezetői kezdik felismerni e munka jelentőségét. E felismeréssel párhuzamosan nő az üzemekben, hivatalokban tartott előadások száma is. A falusi ismeretterjesztő munkára szintén a fokozottabb érdeklődés és igény jellemző, de ezen a területen a fejlődés sokkal lassúbb, mint a városokban. Ez bizonyos fokig érthető, hiszen a járásokban a művelődési irányelvek alapján a kulturális élet kérdéseit csak február második felében kezdték tárgyalni.

Javulás van az egyes szakosztályok belső életében is. A jogi, műszaki, történelmi, egészségügyi szakosztályok tagjai közül pl. mind többen kapcsolódnak be a társulati munkába.

A Társulat iránt a kívülálló értelmiség részéről is fokozott érdeklődés nyilvánul meg. Január 1-től március 1-ig 90-en kérték felvételüket.

Nem hallgathatjuk el, hogy az eredmények mellett még sok javítani való van. Fokozni kell munkánkat a nagyüzemi munkások között, és itt elsősorban több segítséget várnánk a szakszervezetek illetékes vezetőitől. A falusi ismeretterjesztő munkánkban az új helyzetnek megfelelően a mezőgazdaság nagyüzemeiben kell fordulatot elérnünk.

Szervezeti téren több járás területén fokozni kell a tagság részvételét — pl. Tiszafüred járás, Jászberény város — a társulati munkában. Ehhez természetesen a járási-városi szervezőtitkárok lelkesebb tevékenysége is szükséges. A szakosztályok belső szervezeti életében nagyobb figyelmet kell fordítani a klubvitákra, előadói konferenciákra és egyéb rendezvényekre. Segíteni kell a szakosztályok vezetőségeit, hogy a szakosztályi munka önálló gazdáivá váljanak.

Munkánkban meglévő hiányosságok kijavításához és eredményeink további fokozásához hatékonyabban igényeljük a párt-, állami- és tömegszervezetek vezetőinek segítségét, jóindulatát. A Megyei Elnökség a maga részéről kész mindent megtenni, hogy az irányelvekben található feladatok a mi megyénkben is maradéktalanul megvalósuljanak. Ehhez azonban az is szükséges, hogy minél többen értsék meg a közös összefogás jelentőségét népünk általános műveltségének növelése érdekében.

A Megyei Elnökség ülése

A TIT Megyei Elnöksége február 12-én tartott ülésén megvitatta az értelmiség feladatait a mezőgazdaság szocialista átszervezésében. A beszámoló Cservényák Emil, az agrártudományi szakosztály elnöke tartotta. Rámutatott arra, hogy az értelmiség különböző rétegei már eddig is igen tevékenyen résztvettek e feladat megvalósításában. A szocialista építés üteme megköveteli, hogy a falu szocialista átszervezése egész dolgozó népünk szívügyévé váljon. A vita során sok értékes javaslat hangzott el. Az elnökség felhívással fordult megyénk értelmiségéhez, hogy az átszervezés munkáját aktívan segítse.

Azóta eltelt idő bizonyította, hogy megyénk értelmiségi dolgozói becsülettel helytálltak, s teljesítették a szocializmus építésének mai szakaszában rájuk háruló feladatokat. E nagyszerű munka élvonalában haladtak szervezetünk tagjai is. Külön és büszkén mutatunk rá falusi pedagógus tagjaink lelkes tevékenységére.

Február 5-én a Társulat felkérésére a József Attila Kultúrotthonban Dr. Baktay Ervin India művészetéről tartott nagyszerű előadást. Az előadással párhuzamosan epidiaszkópos vetítés útján bemutatta Indiában készült fényképfelvételeit. A több száz főnyi közönség az előadás után lelkesen ünnepelte az őszhajú tudóst, s többen kérték, hogy a közeljövőben újra tartson előadást Szolnokon.

Nagy népszerűségnek örvendnek a „Szülők Főiskolája” előadásai

Az elmúlt év végén — a Pedagógus Szakszervezettel és a városi Nőtanáccsal közösen — indítottuk meg a Szülők Főiskolája című pedagógiai előadás-sorozatunkat. Az előadások iránt megnyilvánuló érdeklődést mutatja az egy-egy alkalommal megjelenő 200 főnyi hallgatóság.

A szolnoki tapasztalatok alapján karcagi szervezetünk is megrendezte ezt az értékes előadásorozatot. Egy-egy előadáson itt is 200—250 hallgató vett részt. A sikerhez nagy mértékben hozzájárult az előadók helyes kiválasztása is.

Klub-estek

Az irodalmi szakosztály január 9-i ülésén a megyei író csoport csatlakozott a szakosztályhoz. Január 16-án a műszaki szakosztály tartott ankétot „Az atomenergia” címen. Az ankét előadója Dohanich János mérnök volt. Január 22-én Dr. Perényi György igazgató főorvos olaszországi tanulmányútjáról tartott beszámolót. Január 27-én Dr. Sebestyén Mihály, a jogi szakosztály elnöke tartott beszámolót az Országos Jogi Választmányi ülésről. Február 2-án a József Attila Kultúrotthonban az irodalmi szakosztály évforduló Ady-estet rendezett. Február 10-én a történelmi szakosztály előadói konferenciáján a magyar Vörös Hadsereg harcairól Tóth Sándor, a Hadtörténeti Intézet tud. munkatársa tartott előadást. Február 17-én Ráday Ödön, a VITUKI tudományos munkatársa a légvezeték nélküli bűvárok munkájáról tartott előadást. Február 24-én Dr. Lakatos Károly főorvos tartott megemlékezést Pavlovról. Március 8-án az egészségügyi szakosztály a Magyar—Szovjet Baráti Társasággal és az Orvos—Egészségügyi Szakszervezettel Dr. Törő Imre professzor vezetésével orvosi konferenciát tartott. Március 9-én az irodalmi szakosztály előadói konferenciáját „Szocialista irodalom Magyarországon a felszabadulás előtt” címmel Kanizsai Nagy Antal, az MM főelőadója vezette. Március 12-én a „Honfoglaló magyarok műveltsége” címmel László Gyula egyetemi tanár tartott előadást.

A megyei szervezet segítsége az úttörőknek

Az elmúlt hónapokban városunk úttörői is szép eredményt értek el az 1919-es dokumentumok gyűjtésében. Az összegyűjtött anyag elvi tartalmának és történelmi hitelességének elbírálására megyei szervezetünk történelmi szakosztályát kérték fel. Az említett szakosztály tagjaiból alakult munkabizottság örömmel végezte el ezt a munkát. Ezúttal is meg kell állapítani, hogy az úttörők nagyon sok értékes — eddig ismeretlen — dokumentumot gyűjtöttek.

Vitaest

Az irodalmi szakosztály rendezésében február 16-án került sor Hans Pfeiffer Lampionok ünnepe c. drámájának megvitatására. A vitát Csanád Vilmos tanár és Bálint György, a dráma rendezője vezették. A felszólalásokból arra lehet következtetni, hogy a Szigligeti Színház művészei és megyei szervezetünk tagsága egyaránt örül a jó hagyományokkal bíró színházi vitaestek felelevenítésének.

A rádió és a TIT kapcsolata

A magyar Rádió szolnoki Stúdiója és a TIT Megyei Szervezete még az elmúlt év végén „Tudományos kérdezz-felelek” rovatot indított. E rovat nagy népszerűségnek örvend. Hasonlóan kedvelik a rádióhallgatók a TIT történelmi szakosztálya segítségével szerkesztett „Történelem óra” című rovatot.

Lévai István

FOLYÓIRATSZEMLE

Kovács József—Balázs József: Somlyai István 48-as honvédtiszt naplójából

A Hadtörténelmi Közlemények 1958. évi 1—2. számában tették közzé a szerzők Somlyai István, 48-as honvédtiszt naplójának azon részleteit, amelyek a szabadságharc 1849-es eseményeivel foglalkoznak.

A cikk bevezetésében röviden Somlyai István életrajzát ismertetik, majd a szabadságharc előtti évek összefoglalását találjuk.

Somlyai István 1823-ban született Hont megyében. 1847-ben Selmecebányán mérnöki oklevelet szerzett. Kismartonban kapott állást. A szabadságharc kitörésekor épp Bácskába utazott, itt vállalt földmérői munkát. Kezdetben önkéntes nemzetőrként vett részt a délvidéki harcokban, majd a 3. honvédszászlóalj tisztje volt a tavaszi hadjárat idején, innen a lévai 100. honvédszászlóaljhoz került főhadnagyi ranggal. A szabadságharc bukása után, annyi más társával együtt őt is besorozták közkatonának az egyik osztrák ezredbe, ahonnan egy év múlva szabadult.

A közölt naplórészletben Somlyai először a dél-magyarországi hadsereg átcsoportosításról számol be. A 3. honvédszászlóalj március 1-én ért Kunszentmártonba, majd Cibakháza, Tiszaföldvár érintésével Szolnok felé vonult. A március 5-i szolnoki csata leírását három vázlaton ismerteti Somlyai. A csata után elhagyták Szolnokot, ismét Cibakházán táboroztak le, ahol március 18-ig maradtak. Cibakházáról Törökszentmiklóson, Kenderesen, Kunhegyesen át nyomult a sereg. Közben Somlyai a vidék lakosságát írta le. A Nagykunság lakói középtermetű, gömbölyű arcúak.

Április 2-án Jászárokszálláson, 3-án Jászberényben találjuk a 3. zászlóaljat. A tápióbszkei, isaszegi, váci, nagysallói csaták leírása következik ezután, majd Buda ostromát ismerteti. A vár ostrománál ő maga is megsebesült.

Június elején Somlyait a 3. honvédszászlóaljtól a lévai 100. honvédszászlóaljhoz helyezték át.

Július 10-én ismét Szolnokon táborozott a sereg, amelyben 20 ezernél több katonára volt. Újszász, Törökszentmiklós, Kenderes, Cibakháza térségében végeztek hadmozdulatokat. A 100. honvédszászlóalj délvidéki és erdélyi harcairól, majd az augusztus havi nagy zűrzavarról tudósít Somlyai, mely végső soron a fegyverletételhez vezetett.

Augusztus 24-én közkatonának sorozták be Somlyai István honvédfőhadnagyot is 94 társával együtt.

A közlemény végén a hatvani, a tápióbszkei, az isaszegi, a váci, a nagysallói és a szőnyi ütközet néhány vázlatát találjuk.

A szövegkiadás újabb használható adatok birtokába juttatta történettudományunkat, s mindazok számára kedves olvasmány lehet, akik szívesen foglalkoznak nemzeti múltunk dicső eseményeivel.

* *
*

Dorogi Márton: Bőrből készült népi dohánytartók

A Jászkunság olvasói már jól ismerik Dorogi Márton néprajzkutató nevét, hisz az előző számban jelent meg „A bunda” című alapos tanulmánya a kunsági ember hajdani viseletéről.

A Magyar Néprajzi Társaság folyóiratának, az Ethnographianak LXIX. 1958. évi 2. számában jelent meg a szerző cikke egy másik kunsági használati tárgyról, a bőrből készült népi dohánytartóról. Cikkében a szerző a dohányzás története mellett az állatbőrök felhasználási és kikészítési módját, és művészi díszítését írja le, főleg

kunsági pásztorok elbeszélése alapján. A tanulmányt nemcsak a tudományos kutatók, hanem bárki érdekesnek találja, aki egy kicsit is érdeklődik a néprajz iránt.

A dohány és a dohányzás hozzátartozott a pusztai ember életéhez, ehhez dohányzacskóra is szükség volt, amely nemcsak gyakorlati célt szolgált, hanem viselőjének „díszé, büszkesége” is volt. Dohánytartónak minden zacskószerű bőrt felhasználtak és a kikészítés mesterei a pásztorok, főleg a juhászok voltak, hímzését pedig a falusi szücsök végezték.

Dorogi Márton a legapróbb részletességgel írja le az állat nyúzását, a szórtelepítést, a bőr kikészítésének különböző módjait. Szabásával, használatával, viseletével, kezelésével is külön foglalkozik.

A kos herezacskóján kívül egyéb báránybőrök kikészítésével is megismertet a szerző, majd a macska, hörcsög, ürge, vakond bőrének feldolgozását írja le. Voltak szegény emberek, akik sem a cselédsorsért, sem a kapitalizmus más igájáért nem cserélték volna el életmódjukat. Ezek mindenhez értettek, mindent gyűjtöttek, vállalták az ürgeöntést, hörcsög agyonverését, a macskanyúzást. Falusi mesterei voltak a bőr kikészítésének és a dohányzacskónak is.

A továbbiakban a madárbőrök dohányzacskónak való felhasználását ismerteti a szerző. Gödény begyét, gólya nyakát, szárcsa bőrét készítették ki dohánytartónak.

Az állatok belsősegeiből (hólyag, szívburok, stb.) is készült dohányzacskó. Aki nek ez sem akadt, megfelelt a harisnyaszár is, de ezzel nem büszkélkedtek.

A dohánytartók népi kikészítési módjainak felsorolása után a remekbe készült, hímzett dohányzacskókról ír, amelyeknek mesterei a nagykunsági és hajdúsági szücsök voltak. A gazdag ornamentikával díszített dohányzacskók a szücsmunkák legremekebbjei közé tartoznak. Rozmaring-leveles inda, bimbók, rózsák, tulipánok a dús motívumkincs elemei, jól stilizált szerkesztésük az alföldi szücsmesterek remek komponáló képességét és jó színérzékét dicséri.

Több ábrán mutat be a szerző szebbnél szebb dohányzacskó hímzést. E hímzések méltóak arra, hogy kiemeljük őket a múzeumok rejtett ládáiból, hogy népszerűsítsük és felhasználjuk őket a díszítőművészetben.

A folyóiratszemplét összeállította: *Sági Pál*.

Adatok megyénk bibliográfiájához

- KOVÁCS MIHÁLY: Középparasztok a szövetkezésről. Megbeszélés Mezőtúron. Népszabadság, 1958. 16. évf. 198. sz. 10. o.
- KÖSZEGI FRIGYES: Mezőtúri képeslap. Népszabadság, 1958. 16. évf. 203. sz. 2. o.
- KÖVES RÓZSA: Felelősség a jövőért. Látogatás egy vidéki iskolában. Magyar Nemzet, 1958. 14. évf. 177. sz. 5. o.
- MARIS JÁNOS: Kiskirályok tündöklése és bukása a nagyiváni Vörös Csillag Tsz-ben. Szabad Föld, 1958. 14. évf. 29. sz. 9. o.
- MOLNÁR LÁSZLÓ: Eredményes kísérletek a Szolnoki Szalmacellulózgyárban. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 220. sz. 7. o.
- MUHARI SÁNDOR: Nagyüzemi szarvasmarhatenyésztés Szolnok megyében. Magyar Mezőgazdaság, 1958. 13. évf. 18. sz. 18. o.
- NÁDASDI PÉTER: Mezőtúri jegyzetek. Jövendőnk, 1958. 2. évf. 14. sz. 10—11. old.
- NAGY ANDRÁS: Méltatlankodás helyett — rendcsinálás. Népszabadság, 1958. 16. évf. 174. sz. 10. o.
- NAGY JUDIT: Két színigazgató problémákról, tervekről. Film, Színház, Muzsika, 1958. 2. évf. 28. sz. 17. o.
- NYÍRI BÉLA: A Szolnok megyei termelőszövetkezetek gazdálkodásának eredményeiről. Magyar Mezőgazdaság, 1958. 13. évf. 15—16. sz. 6. o.
- OLÁH JÓZSEF: Évről évre fejlődik a járás szíve. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 210. sz. 6. o.
- PALATINUS ISTVÁN: Bátrabb mérnök-gárda — magasabb műszaki kultúra. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 164. sz. 3. o.
- RAPAI PIROSKA: „Érdemes orvos” lett a tiszaföldváriak „kis doktora”. Szabad Föld, 1958. 14. évf. 28. sz. 6. o.
- RATTAI MÁRTA: A zagyvaparti Jézus. Nők Lapja, 1958. 10. évf. 30. sz. 5. o.
- RUFFY PÉTER: Mesterek mesterműve. Érdekes Újság, 1958. 3. évf. 29. sz. 7. o.
- SZABADI SÁNDOR: Egy fazekas népművész otthonában. Népszabadság, 1958. 16. évf. 209. sz. 8. o.
- SZÉKELY BÉLA: Túrkeve hétköznapjai. Népszabadság, 1958. 16. évf. 193. sz. 10. o.
- SZENDREY JÓZSEF: Próbatétel a szolnoki járásban. Belpolitikai Szemle, 1958. 1. évf. 9. sz. 64—67. o.
- SZP [SZEKULITY PÉTER]: A szocialista Karcag példája. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 200. sz. 1. o.
- TAMÁS ISTVÁN: Vallatják a Tiszát. Be-fejezte idei nyári útját a Tiszakutató Expedíció. Magyar Nemzet, 1958. 14. évf. 185. sz. 3. o.
- TE: Születésnap találkozó. Nők Lapja, 1958. 10. évf. 38. sz. 8. o.
- TESZKÓ SÁNDOR: Jó szomszédok: az abádszalóki Lenin Tsz és az egyéni gazdák. Szabad Föld, 1958. 14. évf. 39. sz. 3. o.
- THURY GYÖRGY: Szolnok megye legelőgazdálkodása. Magyar Mezőgazdaság, 1958. 13. évf. 14. sz. 15. o.
- TOLMÁCS ANNA: Harcban egy veszedelmes népbetegség ellen. Sz. Néplap, 1958. 9. évf. 215. sz. 7. o.